

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

МАКАРОВ МИКОЛА ОЛЕКСІЙОВИЧ

УДК 342.7 (477)

**ДИСЕРТАЦІЯ
КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ В ДІЯЛЬНОСТІ СУДДІ ТА ЇХ
ЗАПОБІЖНИКИ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;

фінансове право; інформаційне право

Галузь знань – Право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ М.О. Макаров

Науковий керівник -
Голобородько Денис Віталійович,
кандидат юридичних наук, доцент
головний спеціаліст відділу №5
Управління забезпечення
діяльності керівництва
Міністерства внутрішніх справ України

Кропивницький – 2025

АНОТАЦІЯ

Макаров М.О. Корупційні ризики в діяльності судді та їх запобіжники: адміністративно-правове дослідження. *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 (081 – Право). Науково-дослідний інститут публічного права, Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка. Кропивницький, 2025.

Дисертацію присвячено науковому узагальненню теоретичних підходів та практичних проблем, пов'язаних з адміністративно-правовим забезпеченням вжиття запобіжних заходів недопущення корупційних ризиків в діяльності судді та їх усунення, а також розробленню низки пропозицій щодо внесення змін і доповнень до чинного законодавства, спрямованих на вдосконалення адміністративно-правових засад їх здійснення.

На виконання завдань дослідження з'ясовано сучасний стан наукової розробки проблеми запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням в адміністративному праві України; визначено міжнародні стандарти та нормативно-правове регулювання запобігання та протидії корупційним діянням в публічній службі і в судовій системі. В роботі систематизовано категоріальний апарат дослідження запобігання та протидії корупційним ризикам в системі публічної служби та системі судочинства; визначено поняття та види корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень, суб'єктами яких є судді. Здійснено характеристику адміністративно-правового регулювання обмежень щодо використання службових повноважень судді чи свого становища та обмежень після припинення діяльності, пов'язаної з діяльністю судді. З'ясовано адміністративно-правове регулювання обмежень щодо одержання суддями неправомірної вигоди або подарунків та поведження з ними. В змісті роботи

висвітлено адміністративно-правове регулювання обмежень щодо сумісництва та суміщення діяльності судді з іншими видами діяльності та спільної роботи близьких осіб та розкрито його складові елементи; розкрито особливості запобігання та врегулювання конфлікту інтересів в діяльності судді. Обґрунтовано напрямки удосконалення адміністративної відповідальності суддів за вчинення корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що проведене дослідження є однією з перших у вітчизняній юридичній науці спроб визначити основні напрями вдосконалення адміністративно-правового забезпечення вжиття запобіжних заходів недопущення корупційних ризиків в діяльності судді та їх усунення.

Унаслідок виконання поставлених у роботі завдань сформульовано низку наукових висновків і пропозицій, зокрема.

Виокремлено та обґрунтовано форми (засоби, способи) контролю за дотриманням антикорупційних обмежень в діяльності судді, а саме: 1) зовнішній контроль – з боку НАЗК засобом моніторингу декларації суддів на предмет наявності корупційних ризиків, моніторингу способу життя суддів, аналізу антикорупційних ризиків у судовій системі; з боку Національного антикорупційного бюро України (далі- НАБУ) шляхом проведення аналітичної роботи та моніторингу для виявлення корупційних схем в діяльності судів; 2) внутрішній контроль - Державної судової адміністрації України (далі – ДСАУ) шляхом затвердження та перевірки виконання Антикорупційної програми в судах; 3) громадський контроль шляхом доступу громадян, правозахисників, представників медіа до Єдиного державного реєстру судових рішень (далі – ЄДРСР) та моніторингу способу життя суддів (наприклад, Transparency International Україна, Центр протидії корупції).

Систематизовані основні вади адміністративно-правового регулювання запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією в судовій системі, зокрема: велика кількість нормативно-правових актів антикорупційного спрямування, які використовують одні і ті ж самі поняття однак з дещо іншим їх трактуванням; поспішне й неузгоджене прийняття змін та доповнень до них; недовіра до Антикорупційних програм, більшість положень яких залишаються не впровадженими за відсутності на те або фінансової підтримки або дієвих механізмів реалізації; відсутність систематизації рекомендацій щодо застосування антикорупційних норм; незабезпеченість обов'язкового використання судової практики вищих судових інстанцій щодо застосування антикорупційного законодавства в діяльності судів.

Систематизовано шляхи можливого впровадження зарубіжного досвіду правового регулювання запобігання та протидії корупційним діям в публічній службі і в судовій системі, зокрема: 1) законодавчого встановлення декларування видатків всіма категоріями публічних службовців, які здійсненні в значних розмірах тобто на суму, яка перевищує 50 прожиткових мінімумів, встановлених для працездатних осіб на 1 січня відповідного року, а не виключно для суб'єктів декларування, які є службовими особами, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище, а також суб'єктів декларування, які займають посади, пов'язані з високим рівнем корупційних ризиків» (більшість країн ЄС); 2) встановлення більш жорсткого фінансового контролю за джерелами доходів членів сім'ї суб'єктів антикорупційних обмежень і заборон із конфіскацією майна осіб, які не можуть обґрунтувати правомірність джерела його походження (Сінгапур, Китай, Швеція, Бельгія, Німеччина); 3) розширення права публічного службовця щодо зайняття іншою оплачуваною діяльністю або підприємницькою діяльністю крім визначених в законі з дотриманням таких обмежень: здійснення діяльності на законних підставах, здійснення

діяльності поза межами служби та без використання службових повноважень і публічного майна, сплати податків та декларування прибутку (Нідерланди, Естонія, Литва, Польща); 4) встановлення заборони права займати посади в органах публічної влади в тому числі в судді у разі системного порушення антикорупційного законодавства та застосування штрафних санкції (США) та інші.

Удосконалено поняття корупційного адміністративного правопорушення вчиненого суддею та пов'язаного з ним діяння як протиправного, винного, суспільно шкідливого діяння, яке містить ознаки корупції, а саме використання суддею, наданих йому службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою порушення встановлених законом антикорупційних обмежень і за яке законодавством встановлено адміністративну відповідальність.

Удосконалено положення щодо систематизації обмежень в діяльності судді, які у відповідності до законодавства кваліфікуються як корупційні правопорушення або діяння, пов'язані з корупцією, зокрема: використання службових повноважень чи свого становища; одержання подарунків; сумісництво та суміщення з іншими видами діяльності; порушення обмежень (заборон) щодо зайняття іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю; порушення заборон входити до складу правління, інших виконавчих чи контрольних органів, наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку; порушення вимог фінансового контролю, недотримання строків заповнення декларації та внесення в неї змін.

Обґрунтовано положення щодо рекомендаційного а не доктринального тлумачення та застосування методичних рекомендацій НАЗК «Щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно запобігання та врегулювання конфлікту інтересів та дотримання

обмежень щодо запобігання корупції, в результаті чого запропоновано при визначенні даних оціночних категорій орієнтуватись на судову практику розгляду справ про кримінальні та адміністративні корупційні правопорушення;

Виокремлено систему заходів запобігання корупційним проявам в судовій системі як комплексу правових, організаційних, інституційних і етичних механізмів, спрямованих на усунення умов і передумов для виникнення корупції серед суддів та працівників судової гілки влади, які застосовуються з метою побудови чесної, неупередженої, прозорої судової системи, яка захистить довіру в суспільстві та покращення верховенства права.

В роботі набули подальшого розвитку наукові підходи щодо визначення критеріїв оцінки наявності або відсутності реального або потенційного конфлікту інтересів судді, за наявності якого його дії слід кваліфікувати як корупційне правопорушення; виокремлено алгоритми діяльності судді щодо виключення або принаймні мінімізації настання негативних правових наслідків у формі відповідальності за вчинення корупційного правопорушення або діяння пов'язаного з корупцією.

Удосконалено наукові підходи щодо визначення процесуальних особливостей розгляду справ про корупційні адміністративні правопорушення у вчиненні яких підозрюється суддя, а саме: судовий розгляд справи за статтею 172-7 КпАП України має здійснювати суддя у якого відсутній конфлікт інтересів з суддею відносно якого розглядається справа; до дисциплінарної відповідальності суддю має притягувати відповідна Дисциплінарна палата Вищої ради правосуддя (далі – ВРП), яка діє на підставі закону Про Вищу раду правосуддя керуючись нормами закону або рішеннями вищих судових інстанцій, які нормами доктринального (обов'язкового) тлумачення законодавства.

Ключові слова: *корупція, суди, запобігання корупції в судах, корупційне правопорушення, корупційні ризики в діяльності судді, адміністративна відповідальність за корупцію.*

ANNOTATION

Makarov M.O. Corruption risks in the activities of a judge and their safeguards: administrative and legal research. *Qualification scientific work in the form of a manuscript.*

Dissertation for the degree of Candidate of Legal Sciences in the specialty 12.00.07 (081 – Law). Research Institute of Public Law, Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University. Kropyvnytskyi, 2025.

The dissertation is devoted to the scientific generalization of theoretical approaches and practical problems related to the administrative and legal support of taking preventive measures to prevent corruption risks in the activities of a judge and their elimination, as well as the development of a number of proposals for amendments and additions to the current legislation aimed at improving the administrative and legal principles of their implementation.

To fulfill the objectives of the study, the current state of scientific development of the problem of preventing corruption and corruption-related offenses in the administrative law of Ukraine was clarified; international standards and regulatory and legal regulation of preventing and combating corruption in the public service and in the judicial system are defined. The work systematizes the categorical apparatus of research on preventing and combating corruption risks in the public service and the judicial system; the concepts and types of corruption and corruption-related offenses, the subjects of which are judges, are defined. The administrative and legal regulation of restrictions on the use of a judge's official

powers or his position and restrictions after the termination of activities related to the activities of a judge is characterized.

The administrative and legal regulation of restrictions on the receipt of unlawful benefits or gifts by judges and their treatment is clarified. The content of the work highlights the administrative and legal regulation of restrictions on the combination and combination of a judge's activities with other types of activities and joint work of close persons and reveals its constituent elements; the features of preventing and resolving conflicts of interest in the activities of a judge are revealed. The directions for improving the administrative liability of judges for committing corruption and corruption-related offenses are substantiated.

The scientific novelty of the results obtained lies in the fact that the study is one of the first in domestic legal science attempts to determine the main directions for improving the administrative and legal support for taking preventive measures to prevent corruption risks in the activities of a judge and their elimination.

As a result of the implementation of the tasks set in the work, a number of scientific conclusions and proposals were formulated, in particular.

Forms (means, methods) of control over compliance with anti-corruption restrictions in the activities of judges were identified and substantiated, namely: 1) external control - by the NACP by monitoring the declaration of judges for the presence of corruption risks, monitoring the lifestyle of judges, analysis of anti-corruption risks in the judicial system; by the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine (hereinafter - NABU) by conducting analytical work and monitoring to identify corruption schemes in the activities of courts; 2) internal control - by the State Judicial Administration of Ukraine (hereinafter - DSAU) by approving and verifying the implementation of the Anti-Corruption Program in courts; 3) public control through access by citizens, human rights defenders, media representatives to the Unified State Register of Court Decisions (hereinafter - EDRSR) and

monitoring the lifestyle of judges (for example, Transparency International Ukraine, Anti-Corruption Center).

The main shortcomings of administrative and legal regulation of the prevention of corruption and corruption-related crimes in the judicial system are systematized, in particular: a large number of anti-corruption regulatory acts that use the same concepts but with a slightly different interpretation; hasty and inconsistent adoption of amendments and additions to them; ineffectiveness of Anti-Corruption Programs, most of the provisions of which remain unimplemented due to the lack of either financial support or effective implementation mechanisms; lack of systematization of recommendations on the application of anti-corruption norms; failure to ensure the mandatory use of judicial practice of higher courts on the application of anti-corruption legislation in the activities of courts.

The ways of possible implementation of foreign experience in legal regulation of prevention and counteraction to corruption in the public service and in the judicial system are systematized, in particular: 1) legislative establishment of declaration of expenses by all categories of public servants, which are made in significant amounts, i.e. in an amount exceeding 50 subsistence minimums established for able-bodied persons as of January 1 of the relevant year, and not exclusively for declaration subjects who are officials who occupy responsible and especially responsible positions, as well as declaration subjects who occupy positions associated with a high level of corruption risks" (most EU countries); 2) establishment of stricter financial control over sources of income of family members of subjects of anti-corruption restrictions and prohibitions with confiscation of property of persons who cannot substantiate the legality of its source of origin (Singapore, China, Sweden, Belgium, Germany); 3) expanding the right of a public servant to engage in other paid activities or entrepreneurial activities other than those specified in the law, subject to the following restrictions: carrying out activities on legal grounds, carrying out activities outside the scope of

service and without using official powers and public property, paying taxes and declaring income (Netherlands, Estonia, Lithuania, Poland); 4) establishing a ban on the right to hold positions in public authorities, including judges, in the event of a systematic violation of anti-corruption legislation and the application of fines (USA and others).

The concept of a corruption administrative offense committed by a judge and an act related to it has been improved as an unlawful, guilty, socially harmful act that contains signs of corruption, namely the use by a judge of the official powers granted to him or the opportunities related to them in order to violate the anti-corruption restrictions established by law and for which the legislation establishes administrative liability.

The provisions on the systematization of restrictions on the activities of a judge, which in accordance with the legislation are qualified as corruption offenses or acts related to corruption, have been improved, in particular: use of official powers or one's position; receiving gifts; part-time work and combination with other types of activity; violation of restrictions (prohibitions) on engaging in other paid or entrepreneurial activities; violation of prohibitions on being a member of the board, other executive or control bodies, supervisory board of an enterprise or organization that aims to make a profit; violation of financial control requirements, failure to comply with the deadlines for filling out the declaration and making changes to it.

The provisions on the recommendatory rather than doctrinal interpretation and application of the methodological recommendations of the NACP “On the application of certain provisions of the Law of Ukraine “On Prevention of Corruption” regarding the prevention and settlement of conflicts of interest and compliance with restrictions on the prevention of corruption are substantiated, as a result of which it is proposed to focus on the judicial practice of considering cases

of criminal and administrative corruption offenses when determining these evaluation categories.

The system of measures to prevent corruption in the judicial system is identified as a complex of legal, organizational, institutional and ethical mechanisms aimed at eliminating the conditions and prerequisites for the emergence of corruption among judges and employees of the judicial branch of government, which are used to build an honest, impartial, transparent judicial system that will protect trust in society and improve the rule of law.

The work further developed scientific approaches to determining the criteria for assessing the presence or absence of a real or potential conflict of interest of a judge, in the presence of which his actions should be qualified as a corruption offense; algorithms for the judge's activities to exclude or at least minimize the occurrence of negative legal consequences in the form of liability for committing a corruption offense or an act related to corruption are identified.

Scientific approaches to determining the procedural features of considering cases of corruption administrative offenses in which a judge is suspected of committing them have been improved, namely: the trial of the case under Article 172-7 of the Code of Administrative Offenses of Ukraine must be conducted by a judge who has no conflict of interest with the judge in respect of whom the case is being considered; the judge must be brought to disciplinary responsibility by the relevant Disciplinary Chamber of the High Council of Justice (hereinafter referred to as the HCC), which acts on the basis of the Law on the High Council of Justice, guided by the norms of the law or decisions of higher judicial instances, which are the norms of doctrinal (mandatory) interpretation of the legislation.

Keywords: *corruption, courts, prevention of corruption in courts, corruption offense, corruption risks in the activities of a judge, administrative responsibility for corruption.*

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Статті, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Макаров М.О. Особливості запобігання та врегулювання конфлікту інтересів в діяльності судді. Держава і регіони. Серія: ПРАВО. 2023 р. № 4 (82). С. 429-435. http://law.stateandregions.zp.ua/archive/4_2023/4_2023.pdf.

2. Макаров М.О. Адміністративно-правове регулювання антикорупційних обмежень в діяльності судді. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. № 6. 2024. С.110-117. DOI <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2024-6-17>.
http://apnl.dnu.in.ua/6_2024/19.pdf.

3. Makarov Mykola. Prevention and counteraction to corruption in the judicial system of Ukraine: international standards and regulatory regulation. Visegrad Journal on Human Rights. №6. 2024. Pp.55-61. DOI: <https://doi.org/10.61345/1339-7915.2024.6.8>. https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2025/03/Visegrad-6_2024.pdf.

4. Макаров М.О. Корупційні ризики в діяльності судді та шляхи їх усунення. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: право. Випуск 87. Частина 3. 2025. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.3.9>. <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/03/87-part-3.pdf>.

5. Макаров М.О. Міжнародні стандарти та нормативно-правове регулювання запобігання та протидії корупційним діям в судовій системі. Наукові інновації та передові технології» (Серія «Управління та адміністрування», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія», Серія «Педагогіка»): журнал. 2025. № 3(43) 2025. С. 540-551. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-3\(43\)-540-550](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-3(43)-540-550).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Макаров М.О. Корупційні ризики в діяльності судді. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти: IX міжнародна науково-практична конференція. м. Дніпро, 21 бер. 2025 р.) ; у 2-х ч. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2025. Ч.2. С. 322-324.

7. Макаров М.О. Обмеження щодо використання службових повноважень судді чи свого становища та обмежень після припинення діяльності, пов'язаної з діяльністю судді. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали VIII Міжнар. наук.практ. конф. (м. Дніпро, 15 бер. 2024 р.) ; у 2-х ч. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. Ч.1. С. 567-570.

8. Макаров М.О. Обмеження щодо одержання суддею неправомірної вигоди або подарунків та поводження з ними. Теорія і практика конституціоналізму: вітчизняний і зарубіжний досвід : матер. Регіон. наук.-практ. семінару, присвяч. 27-й річниці прийняття Конституції України (м. Дніпро, 20 черв. 2023 р.) / уклад : к.ю.н., доц. І. А. Сердюк, І. О. Смірнова. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. С.100-104.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	16
ВСТУП.....	17
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ РИЗИКАМ В СИСТЕМІ СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ.....	28
1.1. Сучасний стан наукової розробки проблеми запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням в адміністративному праві України.....	28
1.2. Міжнародні стандарти та нормативно-правове регулювання запобігання та протидії корупційним діянням в публічній службі і в судовій системі.....	47
1.3. Категоріальний апарат дослідження протидії корупційним ризикам в системі публічної служби та системі судочинства.....	75
1.4. Поняття та види корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень, суб'єктами яких є судді.....	93
Висновки до розділу 1.....	105
РОЗДІЛ 2. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ОКРЕМИМ ВИДАМ КОРУПЦІЙНИХ ТА ПОВ'ЯЗАНИХ З КОРУПЦІЄЮ ПРАВОПОРУШЕНЬ В ДІЯЛЬНОСТІ СУДДІ.....	109
2.1. Адміністративно-правове регулювання обмежень щодо використання службових повноважень судді чи свого становища та обмежень після припинення діяльності, пов'язаної з діяльністю судді.....	109
2.2. Адміністративно-правове регулювання обмежень щодо одержання суддею неправомірної вигоди або подарунків та поводження з ними.....	124
2.3. Адміністративно-правове регулювання обмежень щодо сумісництва та суміщення посади чи діяльності судді з іншими видами діяльності та спільної роботи близьких осіб та його складові елементи....	135

2.4. Особливості запобігання та врегулювання конфлікту інтересів в діяльності судді.....	145
2.5. Удосконалення засад адміністративної відповідальності суддів за вчинення корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень.....	165
Висновки до розділу 2.....	173
ВИСНОВКИ.....	176
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	181
ДОДОТКИ.....	207

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВС – Верховний суд України

ГК України – Господарський кодекс України

ГПК України – Господарський процесуальний кодекс України

ДСА України – Державна судова адміністрації України

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

ЄДРСР - Єдиний державний реєстр судових рішень

ЄСІТС - Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система
«Електронний суд»

КАС України – Кодекс адміністративного судочинства України

КК України – Кримінальний кодекс України

КПК України – Кримінально-процесуальний кодекс України

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

Мін'юст – Міністерство юстиції України

США – Сполучені Штати Америки

ЦК України – Цивільний кодекс України

ЦПК України – Цивільний процесуальний кодекс України

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Корупція - це негативне соціальне явище, вона є однією із найнебезпечніших загроз правам людини, перешкоджає економічному розвитку держави, має негативні фінансові наслідки як для держави, так і для громадян. В той же час корупція є складним та багатогранним явищем, яке за правовими нормами будь-якої держави кваліфікується і як злочин та кримінальне правопорушення, так і адміністративний або дисциплінарний проступок так і порушення морально-етичних норм в діяльності будь-якого публічного службовця, і судді при цьому не є виключенням. Судді попри високий рівень правової підготовки і обізнаності теж піддаються корупційними ризикам в своїй діяльності, які іноді є наскільки зовні невидимими, що не викликають занепокоєння, однак присутні і мають бути усунені з метою ефективного здійснення правосуддя на основі закону.

Вітчизняне антикорупційне законодавство встановлює ряд запобіжників вчинення корупції взагалі та системі судочинства України, зокрема до яких слід віднести: підготовка та впровадження антикорупційних програм; діяльність уповноваженого з питань корупції щодо роз'яснення сутності та видів корупційних ризиків в діяльності суддів; роз'яснення Національного агентства з питань запобігання корупції (далі - НАЗК) порядку заповнення декларації, врахування конфлікту інтересів, застосування обмежень щодо діяльності суду, тощо.

В той же час сучасне антикорупційне законодавство України не в повній мірі регулює систему корупційних ризиків в діяльності публічної служби в цілому та судовій системі, зокрема, в ньому в першу чергу звернуто увагу на вжиття системних заходів недопущення (мінімізації) корупційних ризиків в окремо взятому органі публічної влади, в той же час не визначено тлумачення корупційних ризиків, які зустрічаються в повсякденній роботі

судді. Тай сама робота судді потребує зосередження на розгляді судових справ, концентрації уваги на судовому процесі, і іноді самі судді як фахові юристи найвищої кваліфікації необачно здійснюють дії або бездіючи допускають порушення корупційних обмежень, що в цілому негативно впливає на кар'єру судді та довіру до судової системи.

У зв'язку з цим нагальним дослідницьким завданням, що й зумовлює актуальність тематики дисертаційного дослідження, є визначення антикорупційних обмежень в діяльності судді, їх узагальнення та систематизації як подальшого інструментарію для суддей, використання якого знизить загальний рівень корупції в судовій системі України.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Проблема запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням не є новою в юридичній науці, науковий доробок її дослідження складають праці таких вчених, як: В.Б. Авер'янов, С.М. Алфьоров, О.М. Бандурка, О.А. Банчук, Ю.П. Битяк, К.Л. Бугайчук, В.М. Гаращук, О.В. Джафарова, О.О. Дудоров, В.А. Завгородній, Т.Є. Кагановська, В.М. Мартиненко, М.І. Мельник, Р.В. Миронюк, О.П. Мусієнко, О.В. Ткаченко, В.М. Трепак, Р.М. Тучак, М.І. Хавронюк, С.О. Шатрава та інші.

Безпосередньо правові відносини, які виникають у сфері протидії та запобігання корупційним ризикам в діяльності різних представників органів публічної влади в цілому на монографічному рівні останніми роками досліджували: Шатрава С.О. «Адміністративно-правові засади запобігання корупції в органах Національної поліції України» (2017), Гудков Д. В. «Адміністративно-правові засоби запобігання і протидії корупції» (2018), Вербановський В.В. «Протидія корупційним ризикам в системі публічної служби» (2023), Василенко О.Ю. «Адміністративно-правові засади запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням» (2023). Проте проблематика корупційних ризиків в діяльності судової

системи і безпосередньо суддів не була предметом окремого монографічного чи іншого системного дослідження, що й зумовлює необхідність її здійснення в межах даного наукового дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Вибрана тема дослідження спрямована на виконання основних положень Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки, затвердженої Законом України 18 від 20 червня 2022 року № 2322-IX, Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 14 вересня 2020 року № 392. Основні положення змісту роботи узгоджуються зі Стратегією розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 року № 526, Національною стратегією сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки, затвердженою Указом Президента України від 27 вересня 2021 року № 487, та зі Стратегією інформаційної безпеки, затвердженою Указом Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021.

Мета та завдання дослідження. Метою роботи є наукове узагальнення теоретичних підходів та практичних проблем, пов'язаних з адміністративно-правовим забезпеченням вжиття запобіжних заходів недопущення корупційних ризиків в діяльності судді та їх усунення, а також розроблення низки пропозицій щодо внесення змін і доповнень до чинного законодавства, спрямованих на вдосконалення адміністративно-правових засад її здійснення.

Для досягнення цієї мети в роботі були визначені такі *завдання*:

- з'ясувати сучасний стан наукової розробки проблеми запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням в адміністративному праві України;

- визначити міжнародні стандарти та нормативно-правове регулювання запобігання та протидії корупційним діям в публічній службі і в судовій системі;

- систематизувати категоріальний апарат дослідження запобігання та протидії корупційним ризикам в системі публічної служби та системі судочинства;

- визначити поняття та види корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень, суб'єктами яких є судді;

- охарактеризувати адміністративно-правове регулювання обмежень щодо використання службових повноважень судді чи свого становища та обмежень після припинення діяльності, пов'язаної з діяльністю судді;

- з'ясувати адміністративно-правове регулювання обмежень щодо одержання суддями неправомірної вигоди або подарунків та поведення з ними;

- висвітлити адміністративно-правове регулювання обмежень щодо сумісництва та суміщення діяльності судді з іншими видами діяльності та спільної роботи близьких осіб та його складові елементи;

- розкрити особливості запобігання та врегулювання конфлікту інтересів в діяльності судді;

- обґрунтувати напрямки удосконалення адміністративної відповідальності суддів за вчинення корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері адміністративно-правового забезпечення запобігання та протидії корупційним правопорушенням.

Предметом дослідження є адміністративно-правове забезпечення застосування запобіжних заходів недопущення корупційних ризиків в діяльності судді.

Методи дослідження. Дослідження запобіжних заходів недопущення корупційних ризиків в діяльності судді базувалось на застосуванні системи загальнонаукових і спеціально-юридичних методів дослідження. Аналіз сучасного стану наукової розробки проблеми запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням в адміністративному праві України ґрунтувалося на таких загальнонаукових методах дослідження, як аналіз і синтез (підрозділ 1.1). Методи індукції та дедукції застосовані при дослідженні категоріального апарату протидії корупційним ризикам в системі публічної служби та системі судочинства (підрозділ 1.2). Порівняльно-правовий метод було покладено в основу дослідження міжнародних стандартів та зарубіжного досвіду запобігання та протидії корупційним діянням в публічній службі і в судовій системі (підрозділ 1.3). Метод класифікації було застосовано для визначення видів корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень, суб'єктами яких є судді (підрозділ 1.4). Аналіз системи корупційних запобіжників та розкриття їх змісту здійснювався на основі поєднання методів функціонального аналізу та загальнотеоретичних методів тлумачення норм права (лексичного, телеологічного, функціонального, системного тощо) (підрозділи 2.1-2.4). Системний метод дослідження було застосовано при визначенні напрямків удосконалення адміністративної відповідальності суддів за вчинення пов'язаних з корупцією правопорушень в Україні (підрозділ 2.5).

Нормативну основу роботи становлять Конституція України, законодавчі та підзаконні акти, що регулюють адміністративно-правове забезпечення вжиття запобіжних заходів недопущення корупційних ризиків в діяльності судді та їх усунення, зокрема: закони України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки», «Про запобігання корупції», «Про судочинство та статус судді», Кодекс України про адміністративні правопорушення.

Емпіричну базу дослідження становлять показники ефективності діяльності уповноважених суб'єктів у сфері запобігання та протидії корупційним проявам, які визначалися на основі статистичних та аналітичних даних їх діяльності за 2020–2024 роки, а також судова практика Вищого антикорупційного суду України з розгляду справ стосовно оскарження дій, рішень чи бездіяльності уповноважених суб'єктів у сфері запобігання та протидії корупції.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що проведене дослідження є однією з перших у вітчизняній юридичній науці спроб визначити основні напрями вдосконалення адміністративно-правового забезпечення застосування запобіжних заходів недопущення корупційних ризиків в діяльності судді та їх усунення. Унаслідок виконання поставлених завдань дослідження сформульовано низку наукових висновків та пропозицій, зокрема:

уперше:

– виокремлено та обґрунтовано форми (засоби, способи) контролю за дотриманням антикорупційних обмежень в діяльності судді, а саме: 1) зовнішній контроль – з боку НАЗК засобом моніторингу декларації суддів на предмет наявності корупційних ризиків, моніторингу способу життя суддів, аналізу антикорупційних ризиків у судовій системі; з боку Національного антикорупційного бюро України (далі- НАБУ) шляхом проведення аналітичної роботи та моніторингу для виявлення корупційних схем в діяльності судів; 2) внутрішній контроль - Державної судової адміністрації України (далі – ДСАУ) шляхом затвердження та перевірки виконання Антикорупційної програми в судах; 3) громадський контроль шляхом доступу громадян, правозахисників, представників медіа до Єдиного державного реєстру судових рішень (далі – ЄДРСР) та моніторингу способу

життя суддів (наприклад, Transparency International Україна, Центр протидії корупції);

- систематизовані основні вади адміністративно-правового регулювання запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією в судовій системі, зокрема: велика кількість нормативно-правових актів антикорупційного спрямування, які використовують одні і ті ж самі поняття однак з дещо іншим їх трактуванням; поспішне й неузгоджене прийняття змін та доповнень до них; недовіра Антикоруційних програм, більшість положень яких залишаються не впровадженими за відсутності на те або фінансової підтримки або дієвих механізмів реалізації; відсутність систематизації рекомендацій щодо застосування антикорупційних норм; незабезпеченість обов'язкового використання судової практики вищих судових інстанцій щодо застосування антикорупційного законодавства в діяльності судів;

- систематизовано шляхи можливого впровадження зарубіжного досвіду правового регулювання запобігання та протидії корупційним діям в публічній службі і в судовій системі, зокрема: 1) законодавчого встановлення декларування видатків всіма категоріями публічних службовців, які здійсненні в значних розмірах тобто на суму, яка перевищує 50 прожиткових мінімумів, встановлених для працездатних осіб на 1 січня відповідного року, а не виключно для суб'єктів декларування, які є службовими особами, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище, а також суб'єктів декларування, які займають посади, пов'язані з високим рівнем корупційних ризиків» (більшість країн ЄС); 2) встановлення більш жорсткого фінансового контролю за джерелами доходів членів сім'ї суб'єктів антикорупційних обмежень і заборон із конфіскацією майна осіб, які не можуть обґрунтувати правомірність джерела його походження (Сінгапур, Китай, Швеція, Бельгія, Німеччина); 3) розширення права

публічного службовця щодо зайняття іншою оплачуваною діяльністю або підприємницькою діяльністю крім визначених в законі з дотриманням таких обмежень: здійснення діяльності на законних підставах, здійснення діяльності поза межами служби та без використання службових повноважень і публічного майна, сплати податків та декларування прибутку (Нідерланди, Естонія, Литва, Польща); 4) встановлення заборони права займати посади в органах публічної влади в тому числі в судді у разі системного порушення антикорупційного законодавства та застосування штрафних санкції (США) та інші;

удосконалено:

- поняття корупційного адміністративного правопорушення вчиненого суддею та пов'язаного з ним діяння як протиправного, винного, суспільно шкідливого діяння, яке містить ознаки корупції, а саме використання суддею, наданих йому службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою порушення встановлених законом антикорупційних обмежень і за яке законодавством встановлено адміністративну відповідальність;

- положення щодо систематизації обмежень в діяльності судді, які у відповідності до законодавства кваліфікуються як корупційні правопорушення або діяння, пов'язані з корупцією, зокрема: використання службових повноважень чи свого становища; одержання подарунків; сумісництво та суміщення з іншими видами діяльності; порушення обмежень (заборон) щодо зайняття іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю; порушення заборон входити до складу правління, інших виконавчих чи контрольних органів, наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку; порушення вимог фінансового контролю, недотримання строків заповнення декларації та внесення в неї змін;

- положення щодо рекомендаційного а не доктринального тлумачення та застосування методичних рекомендацій НАЗК «Щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно запобігання та врегулювання конфлікту інтересів та дотримання обмежень щодо запобігання корупції, в результаті чого запропоновано при визначенні даних оціночних категорій орієнтуватись на судову практику розгляду справ про кримінальні та адміністративні корупційні правопорушення;

- систему заходів запобігання корупційним проявам в судовій системі як комплексу правових, організаційних, інституційних і етичних механізмів, спрямованих на усунення умов і передумов для виникнення корупції серед суддів та працівників судової гілки влади, які застосовуються з метою побудови чесної, неупередженої, прозорої судової системи, яка захистить довіру в суспільстві та покращення верховенства права;

набули подальшого розвитку:

- наукові підходи щодо визначення критеріїв оцінки наявності або відсутності реального або потенційного конфлікту інтересів судді, за наявності якого його дії слід кваліфікувати як корупційне правопорушення; виокремлено алгоритми діяльності судді щодо виключення або принаймні мінімізації настання негативних правових наслідків у формі відповідальності за вчинення корупційного правопорушення або діяння пов'язаного з корупцією;

- наукові підходи щодо визначення процесуальних особливостей розгляду справ про корупційні адміністративні правопорушення у вчиненні яких підозрюється суддя, а саме: судовий розгляд справи за статтею 172-7 КпАП України має здійснювати суддя у якого відсутній конфлікт інтересів з суддею відносно якого розглядається справа; до дисциплінарної відповідальності суддю має притягувати відповідна Дисциплінарна палата Вищої ради правосуддя (далі – ВРП), яка діє на підставі закону Про Вищу

раду правосуддя керуючись нормами закону або рішеннями вищих судових інстанцій, які нормами доктринального (обов'язкового) тлумачення законодавства.

Практичне значення отриманих результатів. Розроблені у процесі дослідження теоретичні ідеї, узагальнення та висновки, а також практичні рекомендації та пропозиції можуть бути використані в таких напрямках:

- *правотворчому процесі* – як концептуальна основа під час розроблення нових актів та внесення змін і доповнень до чинних законодавчих актів, що визначають порядок вжиття запобіжних заходів недопущення корупційних ризиків в діяльності судді та їх усунення;

- *правозастосовній діяльності* – як методологічна база вдосконалення діяльності судів щодо вжиття запобіжних заходів недопущення корупційних ризиків;

- *освітньому процесі* – як теоретичний і науково-методологічний матеріал для викладання та вивчення дисципліни «Антикорупційне законодавство», а також під час організації та проведення курсів підвищення кваліфікації суддів та працівників апарату суду(акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права) ;

- *науково-дослідній роботі* – як основа для проведення подальших досліджень порядку та умов застосування запобіжних заходів недопущення корупційних ризиків в діяльності судді та їх усунення (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права).

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження, його основні висновки й рекомендації оприлюднені на 2 міжнародних та одній всеукраїнській науково-практичних конференціях а саме: «Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти» (м. Дніпро, 21 бер. 2025 р.), «Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні

аспекти» (м. Дніпро, 15 бер. 2024 р.), «Теорія і практика конституціоналізму: вітчизняний і зарубіжний досвід» (м. Дніпро, 20 черв. 2023 р.).

Публікації. Основні положення роботи знайшли відображення в 5 наукових статтях, з яких 4 статті опубліковані в наукових виданнях, що визнані як фахові з юридичних наук, та 1 стаття – у зарубіжному науковому виданні, а також у 3 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 212 сторінок. Список використаних джерел налічує 198 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЙНИМ РИЗИКАМ В СИСТЕМІ СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ

1.1. Сучасний стан наукової розробки проблеми запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням в адміністративному праві України.

Проблема запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням не є новою в юридичній науці, науковий доробок її дослідження складають праці таких вчених, як: В.Б. Авер'янов, С.М. Алфьоров, О.М. Бандурка, О.А. Банчук, Ю.П. Битяк, К.Л. Бугайчук, В.М. Гаращук, О.О. Дудоров, В.А. Завгородній, Т.Є. Кагановська, В.М. Мартиненко, М.І. Мельник, О.П. Мусієнко, О.В. Ткаченко, В.М. Трепак, Р.М. Тучак, М.І. Хавронюк, С.О. Шатрава та інші.

Безпосередньо правові відносини, які виникають у сфері протидії та запобігання корупційним ризикам в діяльності різних представників органів публічної влади в цілому на монографічному рівні останніми роками досліджували: Шатрава С.О. «Адміністративно-правові засади запобігання корупції в органах Національної поліції України» (2017), Гудков Д. В. «Адміністративно-правові засоби запобігання і протидії корупції» (2018), Вербановський В.В. «Протидія корупційним ризикам в системі публічної служби» (2023), Василенко О.Ю. «Адміністративно-правові засади запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням» (2023). Проте проблематика корупційних ризиків в діяльності судової системи і безпосередньо суддів не була предметом окремого монографічного чи іншого системного дослідження, що й зумовлює необхідність її здійснення в межах даного наукового дослідження.

Нижче на виконання завдань дослідження в межах даного підрозділу роботи доцільно з'ясувати сучасний стан наукової розробки проблеми запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням в адміністративному праві України, виокремити найбільш успішні наукові розробки в даній сфері та визначити напрямки дослідження які потребують системного аналізу з огляду на предмет дослідження.

Аналіз наукових досліджень проблем запобігання та протидії корупційним правопорушенням доцільно здійснювати в їх хронометражі, починаючи з ранніх наукових робіт і до сучасних наукових досліджень.

Найбільш ранніми роботами в яких предметом дослідження є питання запобігання корупції є роботи авторів авторів, які стояли у витоків наукового обґрунтування концепції запобіжних заходів направлених на протидію корупції. Зокрема в 2002 році З.С. Гладун досліджує адміністративно-правові засоби боротьби з корупцією, а саме поняття корупції за законодавством України, адміністративно-правовий механізм боротьби з корупцією, адміністративно- правову відповідальність за корупційні діяння та основні напрямки боротьби з корупцією в Україні [1]. У 2005 році адміністративно-правові заходи боротьби з корупцією в Україні, їх зміст і класифікацію, аспекти їх впровадження та підстави застосування, пропозиції щодо внесення змін і доповнень до чинних нормативних актів, що регулюють відносини, що виникають у процесі боротьби з корупцією були досліджені в роботі С.С. Рогульського [2].

Фундаментальною роботою підготовлено у 2007 році є дисертаційне дослідження Р.М. Тучака «Адміністративно-правові засади боротьби з корупцією, в якому автор розглядає питання сутності та змісту поняття корупції, історичного становлення цього негативного явища, та його аспектів, напрямки державної політики в досліджуваній сфері, міжнародний досвід та можливості його використання в Україні; в роботі досліджено

питання попередження та припинення корупційних діянь, компетенцію органів, уповноважених вести боротьбу з корупцією, порядок і форми їх діяльності. [3].

Цікавою також є підготовлена 2008 року робота О.В. Ткаченко «Адміністративно-правові засади протидії корупції в органах внутрішніх справ», в якій досліджено адміністративно-правові засади протидії корупції, проте в органах внутрішніх справ, комплексно досліджуючи корупцію як соціальне явище та правову категорію, а також корупцію як правопорушення та злочин в діяльності співробітників органів внутрішніх справ. Автором були визначені загальні й особливі передумови виникнення корупції серед співробітників органів внутрішніх справ, її наслідки та вплив на розвиток суспільних відносин у державі, сфери професійної діяльності співробітників органів внутрішніх справ, які є найбільш небезпечними для ураження корупцією. На основі норм адміністративного права розроблені організаційно-управлінські засади системи протидії корупції в органах внутрішніх справ, і з урахуванням міжнародного досвіду розроблені та внесені пропозиції, спрямовані на вдосконалення антикорупційного законодавства і діяльності суб'єктів боротьби з корупцією [4].

На етапі формування антикорупційного законодавства, яке завершилось прийняттям у 2011 році Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції». У свою чергу, І.А. Дьомін (2010 р.) при дослідженні адміністративно-правових засад запобігання та протидії корупції на прикладі діяльності міліції України, аналізує адміністративне законодавство у сфері запобігання та протидії корупції, пропонує окремі механізми запобігання вичненню корупції в системі діяльності міліції України [5].

І.І. Яцків (2011 р.) у роботі «Адміністративно-правові засади протидії корупції в Україні» [6] на основі комплексного аналізу та вивчення

теоретичних положень адміністративно-правового розуміння поняття корупції, її особливостей, зон поширення в Україні розробляє напрями вдосконалення адміністративно-правових заходів протидії цьому асоціальному явищу. Крім того, автор аналізує нормативно-правове забезпечення протидії корупції в Україні, визначає суб'єктів протидії корупції та здійснює їх класифікацію, аналізує практику протидії корупційним проявам в зарубіжних країнах, а також міжнародні механізми боротьби з корупцією, визначає напрями удосконалення адміністративно-правового механізму протидії корупції в Україні та формулює пропозиції з удосконалення українського антикорупційного законодавства.

Адміністративно-правові засади протидії корупції в окремих органах досліджували: О.Г. Боднарчук (2016 р.) у роботі «Адміністративно-правові засади протидії корупції у Державній кримінально-виконавчій службі України» [7], О.І. Добровольський (2015 р.) у роботі «Адміністративно-правове регулювання протидії корупції в органах Державної фіскальної служби України» [8], О.П. Мусієнко (2017 р.) в роботі «Адміністративно-правові заходи запобігання та протидії корупції в органах виконавчої влади і місцевого самоврядування в Україні» [9], С.А. Подоляка в роботі «Адміністративно-правове забезпечення протидії корупції в органах прокуратури в Україні» [10] та інші.

У розрізі адміністративно-правових засад запобігання та протидії корупції С.М. Алфьоров (2011 р.) зосереджується виключно на адміністративно-правовому механізмі протидії корупції в органах внутрішніх справ. Так, автор виявив особливості корупції в Україні і встановив соціально-правову небезпеку корупції в Україні, вивчив діяльність щодо протидії корупції як напрямок реалізації державної політики, визначив завдання, функції, принципи, форми та методи діяльності щодо протидії корупції в органах внутрішніх справ. Також було здійснено характеристику

прав та обов'язків, правообмежень працівників органів внутрішніх справ та визначено їх значення для протидії корупції, з'ясовано особливості їх відповідальності, розкрито зміст адміністративно-правового механізму протидії корупції, визначено суб'єктів протидії корупції, досліджено організаційно-правові заходи та заходи адміністративного примусу в механізмі протидії корупції в органах внутрішніх справ, проаналізовано сучасний зарубіжний досвід протидії корупції в поліції, визначено можливі шляхи його використання в Україні. У підсумку автором було сформульовано конкретні пропозиції та рекомендації щодо удосконалення адміністративно-правового механізму протидії корупції в органах внутрішніх справ [11].

Публічно-правовий механізм протидії корупції в Україні [12] вивчає й О.О. Гейц (2019 р.), який на підставі результатів аналізу законодавства України та узагальнення його правореалізації, міжнародного та іноземного досвіду праворегулювання визначає поняття, зміст та особливості публічно-правового механізму протидії корупції в Україні з виробленням пропозицій його удосконалення. При цьому автор ретельно досліджує генезу інституту публічно-правового механізму протидії корупції в Україні, вітчизняну історіографію протидії корупції та з'ясування ролі в ній досліджень механізму публічно-правової протидії корупції, поняття, елементний склад та риси публічно-правового механізму протидії корупції, міжнародні стандарти та правове регулювання публічно-правового механізму протидії корупції та інші аспекти даної проблематики.

На відміну від попередників, Т.В. Хабарова (2017 р.) досліджує адміністративно-процесуальні засади запобігання корупції в Україні, формулює теоретичні положення та практичні висновки, спрямовані на вдосконалення чинного антикорупційного законодавства та практики його застосування, здійснює аналіз та надає характеристику стану нормативно-

правового регулювання сфери запобігання корупції, визначає зміст та правову природу заходів запобігання корупції, надаючи їх класифікацію. Автор розкриває зміст процесуальної форми таких антикорупційних заходів запобігання корупції, як спеціальна перевірка стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, а також посад з підвищеним корупційним ризиком, заходів фінансового контролю, врегулювання конфлікту інтересів та проваджень у справах про правопорушення, пов'язані з корупцією. Також звертається увага на зміст та порядок реалізації заходів фінансового контролю, стадії запобігання та врегулювання конфлікту інтересів на публічній службі, процес розгляду справ про правопорушення, пов'язані з корупцією [13].

Натомість, Д.Г. Заброда (2005 р.) особливу увагу приділяє аспекту взаємодії суб'єктів боротьби з корупцією (адміністративно-правовому аспекту), а саме на рівні дисертації [14] досліджує сутність корупції як об'єкта впливу правоохоронної системи, формулює поняття взаємодії суб'єктів боротьби з корупцією, розкриває його зміст та форми, види та принципи спільної діяльності у цій сфері, класифікацію суб'єктів боротьби з корупцією, специфіку їх антикорупційних повноважень та проблеми розмежування компетенції між цими органами, сучасні схеми організації боротьби з корупцією в Україні та інших державах, ознаки, яким має відповідати модель взаємодії суб'єктів боротьби з корупцією в Україні, механізм організації міжнародної взаємодії щодо боротьби з корупцією та шляхи підвищення її ефективності.

Питання взаємодії висвітлює і В.А. Завгородній (2010 р.) в роботі «Адміністративно-правове регулювання взаємодії органів внутрішніх справ та громадських організацій у протидії корупції» [15], акцентуючи увагу на сучасних адміністративно-правових проблемах взаємодії органів внутрішніх

справ та громадських організацій у протидії корупції. У роботі визначено поняття, систему принципів та форми взаємодії органів внутрішніх справ та громадських організацій у протидії корупції, поняття адміністративно-правового регулювання взаємодії органів внутрішніх справ та громадських організацій у протидії корупції, охарактеризовано елементи механізму адміністративно-правового регулювання такої взаємодії. У підсумку автором пропонуються комплекс заходів щодо підвищення ефективності організації взаємодії органів внутрішніх справ та громадських організацій у протидії корупції та пропозиції щодо удосконалення правових основ взаємодії.

Натомість, Д.І. Йосифович (2009 р.) детально аналізує адміністративну відповідальність посадових осіб органів місцевого самоврядування за корупційні діяння. Автор комплексно досліджує адміністративну відповідальність посадових осіб органів місцевого самоврядування за корупційні діяння, загальні підстави настання адміністративної відповідальності, дискусійні питання, що стосуються суспільної небезпеки і шкідливості адміністративного правопорушення та його матеріальних властивостей, негативний вплив корупції на організацію діяльності та функціонування органів місцевого самоврядування. У результаті дослідження Д.І. Йосифовичем було сформульовано пропозиції щодо вдосконалення вітчизняного законодавства у сфері правоохоронної діяльності, зокрема організації належної роботи суб'єктів боротьби з корупцією, розглянуто визначення адміністративно-правового статусу окремого спеціалізованого органу боротьби з корупцією, запропоновано заходи проведення профілактичної роботи серед посадових осіб органів місцевого самоврядування тощо [16].

Проблематику адміністративної відповідальності за правопорушення, пов'язані із корупцією, висвітлюють і К.Л. Бугайчук, О.І. Безпалова, О.В. Джафарова, В.О. Іванцов, С.О. Шатрава (2016 р.) у практичному посібнику

«Адміністративна відповідальність за правопорушення пов'язані із корупцією» [17], у якому аналізують положення чинного законодавства України, що регулюють питання адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень пов'язаних із корупцією, здійснюють науково-практичний коментар глави 13-А Кодексу України про адміністративні правопорушення «Адміністративні правопорушення пов'язані із корупцією». Окрему увагу авторами приділено висвітленню питань застосування судовими органами законодавства про адміністративну відповідальність при розгляді справ про адміністративні правопорушення пов'язані із корупцією. Також питання адміністративної відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією, знаходять своє відображення і в низці інших наукових праць [18; 19; 20; 21; 22; 23; 24; 25; 26; 27; 28; 29; 30], тощо.

Дослідження процесуальних питань застосування заходів запобігання корупції в Україні стало предметом дослідження Хабарової Т.В. [31]. Авторкою запропоновано визначити систему заходів запобігання корупції як комплексу дій правового та організаційного характеру, визначених нормами адміністративного законодавства, що здійснюються у процесуальній формі посадовими особами та іншими суб'єктами, наділеними правом брати участь в окремих антикорупційних механізмах, відповідно до потреб проведення профілактичних заходів та недопущення вчинення корупційних діянь.

В роботі авторкою зроблено акцент на дослідженні таких заходів запобігання корупції, як спеціальна перевірка стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, а також посад з підвищеним корупційним ризиком, заходів фінансового контролю, врегулювання конфлікту інтересів та провадження у справах про правопорушення, пов'язані з корупцією, характеризується стадійністю та процесуальною регламентацією дій, яким властива послідовність та взаємовплив, залученням різних за правовим

статусом суб'єктів до здійснення реалізації заходів запобігання корупції, строками їх реалізації та правовими наслідками їх невиконання. Окрему увагу в роботі приділено дослідженню принципів запобігання корупції, якими уповноважені суб'єкти мають керуватися в процесі здійснення адміністративної діяльності в цілому та антикорупційної діяльності зокрема, в процесі нормотворчості, а також у процесі взаємодії суб'єктів запобігання корупції [32, с. 226–230]. Новизною роботи є те, що автором запропоновано на стадії перевірки інформації стосовно кандидата на посаду в органи державної влади або місцевого самоврядування здійснювати поліграфічну перевірку, як обов'язкову складову процесу формування кадрового складу публічної служби, яка матиме правові наслідки, запровадження якої обумовлюється формальністю та поверховістю зазначеного заходу.

В той же час слід зауважити, що поза межами уваги автора залишились питання, які в сукупності складають предмет дослідження, а саме: визначення системи запобіжників вчинення корупційних адміністративних правопорушень особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; питання ефективності заходів запобігання вчинення таких діянь. Натомість, на нашу думку, поза межами дослідження є питання які досліджує автор, зокрема це питання провадження у справах про правопорушення, пов'язані з корупцією є не входять до предмету дослідження, адже не відносяться до запобіжних заходів а входять до системи заходів адміністративної відповідальності за вчинення таких протиправних діянь. Цікавою з точки зору дослідження розуміння протидії корупційним ризикам в системі публічної служби в працях сучасних дослідників є дисертаційне дослідження О.П. Мусієнко на тему «Адміністративно-правові заходи запобігання та протидії корупції в органах виконавчої влади і місцевого самоврядування в Україні» (2017). В останній автор провадить аналіз чинного законодавства України, наукових досягнень,

а також вивчає досвід зарубіжних країн у сфері запобігання і протидії корупції органах виконавчої влади та місцевого самоврядування в Україні. На основі отриманих результатів у дисертаційній роботі О.П. Мусієнко представляє власні пропозиції щодо удосконалення національного законодавства у сфері запобігання та протидії корупції в органах виконавчої влади і місцевого самоврядування в Україні [33].

Інша праця – дисертаційне дослідження Берднікової К.В. присвячене дослідженню питань адміністративної відповідальності за порушення встановлених заборон та обмежень в сфері запобігання корупції в Україні. В межах дослідження авторкою з'ясувано сутність поняття «корупція», природу походження та встановити його характерні ознаки; досліджено державно-правовий механізм запобігання корупції в умовах сьогодення; розкрито зміст та охарактеризувати ознаки адміністративних правопорушень за порушення встановлених заборон та обмежень в сфері запобігання корупції; визначено характерні риси складів адміністративних правопорушень за порушення встановлених заборон та обмежень в сфері запобігання корупції; з'ясовано особливості провадження у адміністративних справах щодо порушення встановлених заборон та обмежень в сфері запобігання корупції; встановлено особливості порядку притягнення осіб, уповноважених на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування, до адміністративної відповідальності за порушення встановлених заборон та обмежень, спрямованих на запобігання корупції; розкрито проблематику застосування адміністративної відповідальності за порушення заборон та обмежень, спрямованих на запобігання корупції; проаналізовано міжнародні стандарти боротьби з корупцією та визначити шляхи їх імплементації в українське законодавство; запропоновано пропозиції щодо вдосконалення змісту і процедур адміністративної відповідальності за порушення встановлених заборон та обмежень у сфері

запобігання корупції [33; с. 111–119; 34, с. 15–22; 35]. В результаті дослідження висловлено авторську позицію щодо основних причин виникнення і поширення корупції в Україні, якими є: 1) недостатній рівень доброчесності уповноважених осіб; 2) недосконалість адміністративних процедур (їх відсутність або нечіткість); 3) широкий спектр дискреційних повноважень у органів державної влади та уповноважених осіб; 4) невідповідність рівня оплати праці обсягу повноважень; 5) несприятливий режим підприємницької діяльності та наявність економічних пільг для певних категорій підприємців; 6) низька ефективність заходів, що вживаються правоохоронними органами, органами прокуратури та судами, щодо притягнення винних у вчиненні корупційних правопорушень до відповідальності; 7) відсутність у суспільстві критичного ставлення до неприпустимості проявів корупції; 8) відсутність формування стійких антикорупційних установок в суспільній думці [36].

В той же час в роботі автора відсутній комплексний підхід щодо визначення системи заходів удосконалення адміністративно-деліктного законодавства спрямованого на підвищення якості процедури застосування заходів адміністративної відповідальності за порушення встановлених заборон та обмежень в сфері запобігання корупції в Україні.

Також слід звернути увагу й на дисертаційне дослідження Д.В. Гудкова на тему «Адміністративно-правові засоби запобігання і протидії корупції» (2019). У даному здобутку автор визначає недоліки існуючих адміністративно-правових механізмів запобігання корупції, аналізує можливі способи притягнення до адміністративної відповідальності за порушення діючих заборон, з урахуванням існуючих недоліків виявлених у самих обмеженнях встановлених Законом України «Про запобігання корупції». Окрім того, Д.В. Гудков вказує на доцільність внесення змін до національного законодавства у сфері запобігання корупції для усунення

існуючих розбіжностей та обґрунтовує необхідність встановлення відповідальності за порушення обмеження щодо роботи близьких осіб встановленого ст. 27 Закону України «Про запобігання корупції» [37].

В свою чергу Левчук А.О. досліджуючи адміністративно-правовий механізм запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією [38] приходить до висновків, що: адміністративно-правовий механізм запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією, – це врегульована нормами адміністративного права система адміністративно-правових засобів, заходів та складових елементів, які при злагодженості та єдності утворюють комплексну систему антикорупційних вимог, заборон та обмежень, реалізація яких спрямована на запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням. Складовими цього механізму є: норма права (законодавчий акт), суб'єкти запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією, Інструменти публічного адміністрування. Виокремлено шість кроків підвищення ефективності адміністративно-правового механізму запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією: визначення реальної ситуації в питаннях запобігання корупційним проявам, її аналіз; пошук слабких місць і параметрів, що вимагають поліпшення, а саме колізій і прогалин в системі антикорупційного законодавства; розробка оптимальної стратегії вдосконалення; впровадження розроблених дій; оцінка результатів і аналіз ситуації, що склалась [39]. В той же час основний акцент в роботі зроблено на дослідження загальних засад запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією, без деталізації особливостей їх застосування в системі конкретного (конкретних) органів публічної влади.

До найбільш сучасних дослідження проблем запобігання корупції слід віднести роботу Вербановського В.В., яка присвячена питанням протидії корупційним ризикам в системі публічної служби [40]. В роботі автором розкрито розуміння протидії корупційним ризикам у системі публічної

служби в працях сучасних дослідників; окреслено категоріальний апарат дослідження протидії корупційним ризикам в системі публічної служби; охарактеризовано міжнародний досвід протидії корупційним ризикам у системі публічної служби; розглянуто внутрішні механізми протидії корупційним ризикам у системі публічної служби в Україні; висвітлено зовнішні механізми протидії корупційним ризикам в системі публічної служби у Україні; охарактеризовано реалізацію принципів стратегії протидії корупції в системі публічної служби; сформульовано пропозиції щодо вдосконалення організаційно-правового механізму протидії корупції в системі публічної служби; узагальнено перспективні напрями протидії корупційним ризикам в окремих сферах системи публічної служби [41; 42; 43; 44]. В результаті дослідження автором наголошено, що існуючої системи зовнішніх та внутрішніх механізмів протидії корупційним ризикам в системі публічної служби в Україні недостатньо для протидії корупційним ризикам та корупції в цілому в системі публічної служби. Запропоновано прогресивні інструменти вдосконалення організаційно-правового механізму протидії корупції. Серед них автором вказується на необхідність застосування: аутсорсингу – укладання контракту щодо передачі окремих функцій, що традиційно належать органам державної влади, державним службовцям від державного до приватного сектору з метою підвищення якості надаваних послуг населенню; антикорупційного аудиту – форми контролю ефективності діяльності щодо протидії корупції, який являє собою професійну діяльність, що провадиться незалежними суб'єктами для перевірки дотримання вимог антикорупційного законодавства, принципів відкритості та прозорості діяльності органу системи публічної служби, в тому числі під час взаємодії із юридичними та фізичними особами, а також вироблення рекомендацій спрямованих на підвищення ефективності протидії корупції в системі публічної служби; ротації кадрів системи публічної

служби – послідовній зміні професійних чи посадових обов’язків, почерговому перебуванні працівників на тій чи іншій посаді з метою освоєння різних функцій, специфіки і технології прийняття рішень, у тому числі управлінських, а також боротьби з корупцією і зловживанням службовим становищем; вдосконаленні антикорупційного законодавства – підвищенні якості законодавства, законодавчого процесу, що повинно супроводжуватися усуненням таких його дефектів як: безсистемність, внутрішня суперечність та неузгодженість, а також надмірність нормативно-правових актів. Встановлено, що протидія корупційним ризикам у системі публічної служби повинна передбачати конкретні механізми у окремих її сферах. Зокрема, автором визначено систему корупційних ризиків у оборонній сфері, сфері земельних правовідносин, сфері судової влади, сфери надання адміністративних послуг та сфери місцевого управління. В силу специфіки кожної із окреслених сфер, автором запропоновано перспективні напрями мінімізації та усунення наявних корупційних ризиків [40, с. 178]. Однак в роботі питанням запобігання корупційним правопорушенням в судах не приділялось уваги, визначено лише специфіку настання корупційних ризиків у сфері судової влади.

Іншим сучасним науковим дослідженням в межах проблематики роботи є дисертація Василенко О.Ю. присвячена адміністративно-правовим засадам запобігання корупційним та пов’язаним з корупцією правопорушенням [45]. В роботі автор визначає поняття та види корупційних та пов’язаних з корупцією правопорушень та значення їх запобігання; обґрунтовує стан міжнародно-правового регулювання та національного законодавства щодо запобігання корупційним та пов’язаним з корупцією правопорушенням; характеризує адміністративно-правове регулювання обмежень щодо використання службових повноважень чи свого становища та обмежень після припинення діяльності, пов’язаної з виконанням функцій

держави, місцевого самоврядування; з'ясовує адміністративно-правове регулювання обмежень щодо одержання неправомірної вигоди або подарунків та поводження з ними; висвітлює адміністративно-правове регулювання обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності та спільної роботи близьких осіб та його складові елементи; узагальнює зарубіжний досвід запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням та виокремлює можливості його використання в Україні; визначає проблеми адміністративно-правового регулювання в Україні запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням та шляхи їх усунення; формулює напрямки удосконалення засад адміністративної відповідальності за вчинення пов'язаних з корупцією правопорушень в Україні [46, с. 166-172; 47, с. 409-411; 48, с. 90-94; 49, с. 57-63]. В результаті дослідження автор приходить до висновків, що основними видами корупційних і пов'язаних із корупцією правопорушень є: 1) порушення обмежень щодо використання службових повноважень чи свого становища та обмежень після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування; 2) порушення обмежень та вимог щодо одержання неправомірної вигоди або подарунків та поводження з ними; 3) порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності та спільної роботи близьких осіб; 4) порушення вимог фінансового контролю; 5) порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів; 6) невжиття заходів щодо протидії корупції. Визначені основні проблеми адміністративно-правового регулювання запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням в Україні: 1) проблеми національного антикорупційного законодавства (колізійне та недосконале, з відсутнім офіційним трактуванням важливих понять у цій сфері, неадекватністю та неузгодженістю деяких норм, переважно декларативним характером

положень антикорупційного законодавства та низьким рівнем їх фактичного виконання); 2) проблеми інституту юридичної відповідальності (системні недоліки встановлення, поєднання та узгодження кримінальної, адміністративної та дисциплінарної відповідальності, та інші); 3) проблеми судової практики (застосування різних підходів при прийнятті кардинально протилежних рішень з одних і тих самих питань); 4) інституційні проблеми (недоліки в діяльності системи спеціальних антикорупційних державних органів; недоліки адміністративно-процесуального характеру, що обумовлюють зберігання бюрократичних бар'єрів в багатьох сферах і сприяння корупційним проявам для їх обходження); 5) кадрові проблеми (поширені випадки конфлікту інтересів на публічній службі, недотримання етичних норм та доброчесності як керівниками, так і підлеглими, низького рівня професіоналізму); 6) матеріально-технічні та інформаційні проблеми (недостатнє забезпечення ресурсами для ефективної реалізації запланованих заходів, передусім, у сфері електронного урядування та контролю); 7) проблеми правової культури та менталітету в суспільстві (низька громадська активність, усталене сприйняття пов'язаних з корупцією правопорушень, як допустимих, неготовність до взаємодії з антикорупційними органами), та інші.

В результаті дослідження автором запропоновані шляхи удосконалення адміністративно-правового регулювання запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням в Україні, а саме: 1) систематизувати та узгодити норми антикорупційного законодавства на предмет його однозначного трактування й ліквідації можливостей для ухилення від його виконання; 2) встановити адміністративну відповідальність за недодержання антикорупційних обмежень, де наразі вона відсутня, розширити коло суб'єктів і передбачити відповідальність для деяких груп державних службовців (наразі неохоплені антикорупційними

вимогами), а також для юридичних осіб за порушення антикорупційного законодавства; 3) підвищити рівень фактичного виконання та неухильного додержання антикорупційних норм шляхом посилення контролю, підвищення рівня відповідальності та конкретних видів покарань, а також постійної суспільної пропаганди для вироблення нетерпимого ставлення до корупції усіх суб'єктів даних правовідносин; 4) узгодити та уніфікувати судову практику розгляду справ про правопорушення, пов'язані з корупцією, посилити відповідальність уповноважених суб'єктів за порушення загальних вимог законодавства щодо оформлення та змісту протоколу про адміністративне правопорушення, строків надання матеріалів, а також прав особи, яка притягується до відповідальності; 5) розробити систему стимулювання та заохочення доброчесної поведінки, добровільних повідомлень про випадки порушення (чи таку можливість) антикорупційного законодавства; 6) переглянути принципи, методи та форми діяльності спеціалізованих антикорупційних органів, підвищити їх ефективність; 7) розширювати формат електронного урядування та «єдиного вікна» для більшої кількості адміністративних послуг; 9) розвивати ресурсну базу – кадрове, інформаційне, матеріально-технічне, технологічне забезпечення запобігання корупції, тощо [45, с.192].

Слід зауважити, що дана робота за своїм змістом і науковими положеннями є найбільш близькою до предмету досліджуваної нами проблематики, а відтак окремі її положення будуть піддані аналізу та тексті роботи при дослідженні питань ефективності вжиття заходів запобігання вчинення корупційних правопорушень в діяльності судді.

Разом з тим, виходячи з предмету нашого дослідження, доцільно звернути увагу на наукові роботи, в яких досліджено особливості запобігання корупційними адміністративним правопорушенням в діяльності окремо

взятих органах публічної влади, публічні службовці яких є суб'єктами корупційних правопорушень.

Так в дисертаційному дослідженні В.О. Лугового на тему «Адміністративно-правовий механізм запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією, що вчиняються поліцейськими» (2019) останній автор звертає увагу на розв'язання теоретичних і прикладних проблем адміністративно-правового механізму запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією, що вчиняються поліцейськими. Також встановлюються особливості та зміст адміністративно-правового механізму запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією, що вчиняються поліцейськими. Окрім того, В.О. Луговий надає власну оцінку щодо доцільності імплементації зарубіжного досвіду в Україні та пропонує рекомендації щодо удосконалення національного законодавства та правозастосовної практики [50].

Досить близьким за предметом дослідження є робота Р.В. Мельничука на тему «Адміністративно-правові засади запобігання корупційним ризикам в діяльності Національної поліції України» (2021) у якій автором надається поняття корупційних ризиків у діяльності Національної поліції України, розкривається зміст та особливості реалізації адміністративно-правового статусу Національної поліції України у сфері запобігання корупційним ризикам у системі поліції. Окрім того, Р.В. Мельничук розкриває сутність та властивості адміністративно-правового забезпечення запобігання корупційним ризикам у діяльності Національної поліції України, а також наголошує на важливості взаємодії Національної поліції України з іншими державними органами та населенням для запобігання корупційним ризикам в системі поліції [51].

Викликає інтерес й дисертаційний здобуток А.І. Каращенко на тему «Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод громадян у сфері

запобігання та протидії корупції у митних органах України» (2019). В останньому вчений акцентує увагу на розкритті теоретичних засад запобігання та протидії корупції у митних органах України. Задля цього, у дисертації визначаються засоби, форми, принципи, структурні елементи та гарантії адміністративно-правового забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання та протидії корупції у митних органах України [52].

Дотично розкриває розуміння протидії корупційним ризикам в системі публічної служби й дисертаційне дослідження Г.В. Войтова на тему: «Адміністративно-правові засади запобігання корупції в органах і установах виконання кримінальних покарань України» (2021). В останній науковець зосереджує свою увагу на з'ясування сутності, змісту та особливостей адміністративно-правових засад запобігання корупції в органах та установах виконання кримінальних покарань України, а також з'ясування специфічних рис та нормативно-правової бази даного виду правової діяльності. За результатами дослідження Г.В. Войтов представив ряд наукових положень, висновків, пропозицій та практичних рекомендацій з удосконалення правового забезпечення органів публічної адміністрації при запобіганні корупції в органах та установах виконання кримінальних покарань [53].

Здійснивши аналіз стану наукової розробки проблеми запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням в адміністративному праві України, приходимо до висновку, що авторами в різні часи були дослідженні різні напрямки запобігання та протидії корупційним адміністративним правопорушенням, які можна об'єднати в наступні групи:

- 1) дослідження юридичної природи корупційних правопорушень та причин їх вчинення;
- 2) вивчення інструментів адміністративно-правового впливу на корупцію;

- 3) дослідження у сфері аналізу ефективності діяльності антикорупційних органів;
- 4) дослідження у сфері корупційних адміністративних правопорушень (їх видів та юридичного аналізу);
- 5) дослідження різновидів, системність та дієвість заходів адміністративної відповідальності за вчинення корупційних правопорушень;
- 6) дослідження зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання та організації запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням та можливості його використання в Україні.

З'ясовано, що сучасні тенденції наукових досліджень у цій сфері звернуті на питання виокремлення та впровадження ефективних способів запобігання корупційним правопорушенням шляхом активного впровадження електронного врядування та відкритих реєстрів; аналітики даних для виявлення корупційних схем; пропагування та формування адміністративної доброчесності як культури; гармонізації антикорупційного законодавства з європейським правом; розробка ефективних індикаторів оцінки корупційних ризиків та інше.

Проте проблематика корупційних ризиків в діяльності судової системи і безпосередньо суддів не була предметом окремого монографічного чи іншого системного дослідження, що й зумовлює необхідність її здійснення в межах даного наукового дослідження.

1.2. Міжнародні стандарти та нормативно-правове регулювання запобігання та протидії корупційним діям в публічній службі і в судовій системі.

Корупція є глобальною проблемою сьогодення, проте завдяки ефективній антикорупційній політиці в різних країнах її рівень суттєво

відрізняється. В цілому слід відміти, що постійне оновлення антикорупційного законодавства а також діяльність антикорупційних органів в Україні мають свої позитивні результати, адже Україна за Індексом сприйняття корупції Transparency International порівняно з 2022 роком з 116 місця серед 180 країн світу у 2024 році посіла 105 місце [54]. В той же час залишається ще багато внутрішніх проблем в реалізації а більше дотриманні антикорупційного законодавства в системі органів публічної влади в цілому і судовій системі зокрема.

Вітчизняне антикорупційне законодавство встановлює ряд запобіжників вчинення корупції взагалі та системі судочинства України, зокрема до яких слід віднести: підготовка та впровадження антикорупційних програм; діяльність уповноваженого з питань корупції щодо ро'яснення сутності та видів корупційних ризиків в діяльності суддів; роз'яснення Національного агенства з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) порядку заповнення декларації, врахування конфлікту інтересів, застосування обмежень щодо діяльності суду, тощо. В той же час антикорупційне законодавство України постійно оновлюється з урахуванням аналізу та запровадження міжнародних стандартів протидії корупції. У зв'язку з цим нагальним дослідницьким завданням є з'ясування міжнародних стандартів та нормативно-правового регулювання запобігання та протидії корупційним діянням в публічній службі взагалі та судовій системі, зокрема.

Дослідження стану розвитку міжнародного та вітчизняного антикорупційного законодавства здійснювали і здійснюють велика кількість дослідників. На монографічному рівні система законодавчого забезпечення запобігання корупційним проявам в публічній службі була предметом дослідження таких вчених, як: С.М. Алфьоров, О.М. Бандурка, О.А. Банчук, Ю.П. Битяк, К.Л. Бугайчук, В.М. Гаращук, О.О. Дудоров, В.А. Завгородній, Т.Є. Кагановська, В.М. Мартиненко, М.І. Мельник, О.П. Мусієнко, О.В.

Ткаченко, В.М. Трепак, Р.М. Тучак, М.І. Хавронюк, С.О. Шатрава та інші. Проте проблематика аналізу та удосконалення міжнародно-правових стандартів запобігання корупційним проявам в діяльності суддів (судів) не була предметом окремого монографічного чи іншого системного дослідження, що й зумовлює необхідність її здійснення в межах окремого наукового дослідження.

Таким чином метою даного підрозділу роботи є з'ясування міжнародних стандартів та нормативно-правового регулювання запобігання та протидії корупційним діям в судовій системі. На виконання поставленого завдання в межах підрозділу будуть вирішені наступні задачі: визначити міжнародні акти у сфері запобігання та протидії корупції; з'ясувати особливості нормативно-правового регулювання запобігання та протидії корупційним діям в судовій системі України та визначити окремі шляхи його удосконалення.

Початком розвитку міжнародно-правового регулювання у сфері боротьби з корупцією було прийняття 15.12.1975 р. Резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 3514, яка засудила всі види корупції, у тому числі хабарництво, та виробила рекомендації для вжиття державами заходів, необхідних для запобігання й протидії корупції. Ці завдання деталізувалися в таких документах, як Резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Боротьба з корупцією» від 12.12.1996 р., Декларація ООН «Про боротьбу з корупцією та хабарництвом у міжнародних комерційних операціях» 1996 р., Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб 1996 р., Керуючі принципи для ефективного виконання Кодексу поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку 1989 р., та стали основою для створення міжнародних нормативно-правових актів, які закріпили універсальні стандарти запобігання корупційним проявам [55].

Аналіз нормативно-правової бази щодо запобігання проявам корупції варто розпочати з характеристики міжнародних актів, основними з яких є:

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 р. (ратифікована згідно із Законом України «Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції» від 18 жовтня 2006 року № 251-V) метою прийняття якої є сприяння вжиттю й посиленню заходів, спрямованих на більш ефективне й дієве запобігання корупції та боротьбу з нею; заохочення, сприяння та підтримка міжнародного співробітництва й технічної допомоги в запобіганні корупції та в боротьбі з нею, зокрема в поверненні активів; заохочення чесності, відповідальності й належного управління громадськими справами й державним майном. [56]. Глава II регулює власне заходи щодо запобігання корупції: у ст. 5 містяться положення щодо політики й практики запобігання та протидії корупції, у ст. 6 – щодо органів із запобігання та протидії корупції, у ст. 7 – щодо публічного сектору, у ст. 8 – щодо Кодексу поведінки державних посадових осіб, тощо [56]. Більш детально в Главі III «Криміналізація та правоохоронна діяльність» Конвенція ООН розкривається зміст корупційних правопорушень. Зокрема, мова йде про: 1) підкуп національних державних посадових осіб: а) обіцянка, пропозиція або надання державній посадовій особі, особисто або через посередників, будь-якої неправомірної переваги для самої посадової особи або іншої фізичної чи юридичної особи, щоб ця посадова особа вчинила будь-яку дію чи утрималась від вчинення дій під час виконання своїх службових обов'язків; б) вимагання або прийняття державною посадовою особою, особисто або через посередників, будь-якої неправомірної переваги для самої посадової особи чи іншої фізичної або юридичної особи, щоб ця посадова особа вчинила будь-яку дію чи утрималась від вчинення дій під час виконання своїх посадових обов'язків; 2) підкуп іноземних державних посадових осіб і посадових осіб міжурядових

організацій; 3) розкрадання, неправомірне привласнення або інше нецільове використання майна державною посадовою особою; 4) зловживання впливом: а) обіцянка, пропозиція або надання державній посадовій особі чи будь-якій іншій особі, особисто або через посередників, будь-якої неправомірної переваги, щоб ця посадова особа чи така інша особа зловживала своїм справжнім або удаваним впливом з метою одержання від адміністрації чи державного органу будь-якої неправомірної переваги для ініціатора таких дій чи будь-якої іншої особи; б) вимагання або прийняття державною посадовою особою чи будь-якою іншою особою, особисто або через посередників, будь-якої неправомірної переваги для самої себе чи для іншої особи, щоб ця особа чи така інша особа зловживала своїм справжнім або удаваним впливом з метою одержання від адміністрації або державного органу будь-якої неправомірної переваги; 5) зловживання службовим становищем; 6) незаконне збагачення; 7) підкуп у приватному секторі; 8) розкрадання майна в приватному секторі; 9) відмивання доходів, здобутих злочинним шляхом [56], тощо.

Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією № 252-V від 01.03.2010. Відповідно до документу у разі виявлення проявів корупції заходи, яких необхідно вжити на національному рівні, є такими: дача хабара національним державним посадовим особам; отримання хабара національними державними посадовими особами; хабарництво членів національних представницьких органів; хабарництво іноземних державних посадових осіб; хабарництво членів іноземних представницьких органів; дача хабара у приватному секторі; отримання хабара у приватному секторі; хабарництво посадових осіб міжнародних організацій; хабарництво членів міжнародних парламентських асамблей; хабарництво суддів і посадових осіб міжнародних судів; зловживання впливом [57].

3. Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (ETS-191) ратифікований Законом України № 253-V від 18.10.2006. Відповідно до документу у разі виявлення корупції заходи, яких необхідно вжити на національному рівні [58], є такими: дача хабара національним арбітрам; отримання хабара національними арбітрами; хабарництво іноземних арбітрів; хабарництво національних присяжних засідателів; хабарництво іноземних присяжних засідателів.

4. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією № 2476-IV від 01.01.2006. Відповідно до документу кожна сторона передбачає у своєму внутрішньому законодавстві ефективні засоби правового захисту осіб, яким заподіяно шкоду внаслідок корупційних дій, з метою надання таким особам можливості захищати свої права та інтереси, включаючи можливість отримання компенсації за заподіяну шкоду [59]. Корупція трактувалася як прямі чи опосередковані вимагання, пропонування, дачу або одержання хабара чи будь-якої іншої неправомірної вигоди або можливості її отримання, які порушують належне виконання будь-якого обов'язку особою, що отримує хабара, неправомірну вигоду чи можливість мати таку вигоду, або поведінку такої особи. Крім того в Конвенції звернуто увагу й до питання відповідальності за вчинення особисто або з дозволу корупційної дії чи невжиття розумних заходів для запобігання вчиненню корупційної дії, заподіяння шкоди, тощо.

В цілому слід погодитись з думкою Василенко О.Ю., що «міжнародні документи антикорупційного спрямування в цілому становлять основу національного законодавства держав, що їх підписали, й містять основні принципи антикорупційної політики, конкретні заходи та вимоги, при цьому безпосередньою нормативною підставою для притягнення особи за корупційне правопорушення чи за правопорушення, пов'язане з корупцією, слід вважати саме норми національного законодавства» [48, с. 90-94].

Нижче на виконання завдань дослідження доцільно здійснити аналіз вітчизняної системи нормативно-правових актів у сфері запобігання корупційним правопорушенням, визначити її вади та запропонувати окремі положення щодо їх удосконалення.

Слід зауважити, що протягом 2011-2024 рр. Україні вдалося здійснити низку визначальних кроків для налагодження ефективної боротьби з корупцією. 14 жовтня 2014 року було прийнято Закон України №1700-VII «Про запобігання корупції», що і стало важливим кроком з прямування країни до міжнародної спільноти. Цей Закон визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень. Згідно з ч. 1 Закону № 1700-VII, корупція – використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ним можливостей [60].

Спеціальний антикорупційний закон містить загальні положення (закріплює законодавче тлумачення термінологій в цій сфері, коло суб'єктів, на яких поширюється дія Закону, тощо), окремий розділ, присвячений Національному агентству з питань запобігання корупції (НАЗК), положення щодо формування та реалізації антикорупційної політики, запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, правил етичної поведінки, фінансового контролю, захисту викривачів, інших механізмів запобігання і протидії корупції, запобігання корупції у діяльності юридичних осіб, відповідальності за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення та усунення їх наслідків, міжнародного співробітництва, тощо.

Стосовно заходів запобігання корупційним проявам, то їм приділено окремий розділ «Запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням» вищезгаданого Закону. Так, у ст. 22 встановлюються обмеження щодо використання службових повноважень чи свого становища – забороняється використовувати свої службові повноваження або своє становище та пов'язані з цим можливості з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб, у тому числі використовувати будь-яке державне чи комунальне майно або кошти в приватних інтересах. У ст. 23 закріплюється обмеження щодо одержання подарунків – забороняється безпосередньо або через інших осіб вимагати, просити, одержувати подарунки для себе чи близьких їм осіб від юридичних або фізичних осіб у зв'язку із здійсненням такими особами діяльності, пов'язаної із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування чи якщо особа, яка дарує, перебуває в підпорядкуванні такої особи [60]. У ст. 24 регламентується питання запобігання одержанню неправомірної вигоди або подарунка та поводження з ними. Так, особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, прирівняні до них особи у разі надходження пропозиції щодо неправомірної вигоди або подарунка, незважаючи на приватні інтереси, зобов'язані невідкладно вжити таких заходів: 1) відмовитися від пропозиції; 2) за можливості ідентифікувати особу, яка зробила пропозицію; 3) залучити свідків, якщо це можливо, у тому числі з числа співробітників; 4) письмово повідомити про пропозицію безпосереднього керівника (за наявності) або керівника відповідного органу, підприємства, установи, організації, спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції [60].

У ст. 25 встановлюється обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності. Зокрема, особам, зазначеним у п.1 ч.1 ст.3 цього Закону, забороняється: 1) займатися іншою оплачуваною (крім викладацької,

наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту) або підприємницькою діяльністю, якщо інше не передбачено Конституцією [61] або законами України; 2) входити до складу правління, інших виконавчих чи контрольних органів, наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (крім випадків, коли особи здійснюють функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі чи територіальній громаді, та представляють інтереси держави чи територіальної громади в раді (спостережній раді), ревізійній комісії господарської організації), якщо інше не передбачено Конституцією або законами України [60].

Передбачені й обмеження після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування (ст.26) – особам, уповноваженим на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, зазначеним у п. 1 ч. 1 ст. 3 цього Закону, які звільнилися або іншим чином припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, забороняється: 1) протягом року з дня припинення відповідної діяльності укладати трудові договори (контракти) або вчиняти правочини у сфері підприємницької діяльності з юридичними особами приватного права або фізичними особами – підприємцями, якщо особи, зазначені в абзаці першому цієї частини, протягом року до дня припинення виконання функцій держави або місцевого самоврядування здійснювали повноваження з контролю, нагляду або підготовки чи прийняття відповідних рішень щодо діяльності цих юридичних осіб або фізичних осіб - підприємців; 2) розголошувати або використовувати в інший спосіб у своїх інтересах інформацію, яка стала їм відома у зв'язку з виконанням службових повноважень, крім випадків, встановлених законом; 3) протягом року з дня припинення відповідної діяльності представляти інтереси будь-якої особи у справах (у тому числі в тих, що розглядаються в

судах), в яких іншою стороною є орган, підприємство, установа, організація, в якому (яких) вони працювали на момент припинення зазначеної діяльності [60]. При чому порушення встановленого обмеження щодо укладення трудового договору (контракту) є підставою для припинення відповідного договору, а правочини у сфері підприємницької діяльності, вчинені з порушенням вимог, можуть бути визнані недійсними.

Ще одним встановленим обмеженням є обмеження спільної роботи близьких осіб (ст. 27) – особи, зазначені у пп. «а», «в»–«з» п.1 ч.1 ст. 3 цього Закону, не можуть мати у прямому підпорядкуванні близьких їм осіб або бути прямо підпорядкованими у зв'язку з виконанням повноважень близьким їм особам, тощо.

Слід звернути увагу на те, що відповідне адміністративно-правове обмеження також має місце в трудовому законодавстві, в якому воно набуває трудовправового характеру. Спершу зазначимо, що окремі положення Кодексу законів про працю України [62] (головним чином, ч. 1 ст. 2-1, ч. 6 ст. 32 та частин 1 і 4 ст. 235) захищають викривачів корупції, хоча не менш важливе значення для запобігання корупції в Україні мають також норми Кодексу, які прямо стосуються обмеження спільної роботи родичів на підприємстві, в установі, організації (ст. 25-1 КЗпП України), а також окреслюють наслідки порушення зазначеного обмеження (заборони), а також адміністративно-правових обмежень норм Закону України «Про запобігання корупції».

Зокрема, звернемо увагу на те, що в п. 7-1 ч. 1 ст. 36 КЗпП України передбачається, що у разі, коли трудовий договір (контракт) був укладений всупереч вимогам ст. 26 Закону України «Про запобігання корупції», то відповідна обставина дійсності повинна бути розтлумачена в якості підстави припинення трудового договору (контракту). Окремо також звернемо увагу й на те, що антикорупційне значення мають також й окремі додаткові підстави

розірвання (з ініціативи роботодавця) трудового договору (контракту), укладеного з окремими категоріями працівників за певних умов, а саме тоді, коли: 1) наявне порушення ст. 27 спеціального антикорупційного закону (п. 4 ч. 1 ст. 41 КЗпП України); 2) у сенсі розділу V Закону України «Про запобігання корупції» у працівника наявний реальний (або ж потенційний) конфлікт інтересів, якому властивий: по-перше, постійний характер; по-друге, неможливість врегулювання в інший спосіб, передбачений антикорупційним законодавством (п. 4-1 ч. 1 ст. 41 КЗпП України) [62]. При цьому слід зазначити, що розірвання трудового договору в окреслених випадках не можливо розглядати в повній мірі в якості повноцінного заходу дисциплінарної відповідальності, що є питанням, котре потребує вирішення (утім, вже в дослідженнях юристів-трудоників).

Національна система антикорупційних органів включає в себе три органи: багатоцільовий спеціалізований орган, наділений правоохоронними повноваженнями та превентивними функціями – Національне антикорупційне бюро України; орган протидії корупції в структурі діючого правоохоронного органу – Спеціалізована антикорупційна прокуратура у структурі Генеральної прокуратури України; інституції із запобігання корупції, розроблення політики і координації дій – Національне агентство з питань запобігання корупції, але при цьому обрано власний шлях, об'єднавши новостворені антикорупційні інституції з реформованими правоохоронними органами, зокрема шляхом розподілу повноважень між Національним антикорупційним бюро України та ДБР в частині кримінального переслідування корупціонерів; залишення за прокуратурою координаційних та наглядових повноважень у сфері протидії корупції [63].

Як вірно зазначають Джафарова О.В., Лисенко В.І, Леміш О.О. «у світі існує велика кількість антикорупційних інституцій, які відрізняються одна від одної лише різноманітністю функцій та фактичної діяльності. Можна

встановити основні моделі існуючих органів, а саме: агентства з боротьби проти корупції в структурі правоохоронних органів (Норвегія, Бельгія, Іспанія, Хорватія, Угорщина), агентства з питань запобігання і протидії корупції, які мають правоохоронні повноваження та превентивні функції (Литва, Латвія, Австралія, Аргентина), окремі органи з превентивною функцією щодо запобігання корупції та правоохоронними повноваженнями з питань протидії корупції (Франція, Албанія, Україна), одним з ключових інституційних елементів комплексного реформування вітчизняної системи запобігання корупції, відповідно до міжнародних стандартів та успішних практик іноземних держав, стало створення Національного агентства з питань запобігання корупції. Це окремий, незалежний, превентивний антикорупційний орган, на який покладено завдання щодо формування та моніторингу реалізації антикорупційної політики, координації розробки й виконання державними органами антикорупційних програм, забезпечення дотримання публічними службовцями законодавства щодо запобігання і врегулювання конфлікту інтересів, правил етичної поведінки, здійснення заходів фінансового контролю та моніторингу способу життя публічних службовців тощо» [64, с.129]. В той же час незважаючи на потужну нормативну базу, створену для запобігання та протидії корупції, на сьогодні в Україні це лишається системною проблемою, яка існує на всіх рівнях державної влади. Попри покращення, що спостерігається в окремих сферах, дрібна (побутова) і велика корупція в цілому процвітають. Політичні партії, законодавчий орган, правоохоронці, держслужбовці та судова гілка влади і досі сприймаються громадянами як дуже корумповані інститути. При цьому в суспільстві ще не сформувалось загальне засудження корупції: майже третина українських громадян вважає, що корупція може бути виправдана, а хабар є засобом найшвидшого розв'язання проблем у відносинах з різними держустановами [65].

В системі національного законодавства також слід виокремити Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки» [66], яким затверджується антикорупційна стратегія на відповідний період. Метою Антикорупційної стратегії визначено «досягнення суттєвого прогресу в запобіганні та протидії корупції, а також забезпечення злагодженості та системності антикорупційної діяльності всіх органів державної влади та органів місцевого самоврядування». У зв'язку із цим, в Антикорупційній стратегії: 1) визначено основні напрями подальшого удосконалення загальної системи запобігання та протидії корупції (розділи 2 і 4), зокрема: формування та реалізація державної антикорупційної політики; формування негативного ставлення до корупції; врегулювання конфлікту інтересів, дотримання загальних обмежень та заборон, правил етичної поведінки; здійснення заходів фінансового контролю; забезпечення доброчесності політичних партій та виборчих кампаній; захист викривачів корупції; забезпечення невідворотності юридичної (дисциплінарної, адміністративної, кримінальної) відповідальності за корупцію; 2) окреслено найбільш пріоритетні сфери з точки зору подолання корупції (розділ 3), головним чином: справедливий суд, прокуратура та органи 78 правопорядку; державне регулювання економіки; митна справа та оподаткування; державний та приватний сектори економіки; будівництво, земельні відносини та інфраструктура; сектор оборони; охорона здоров'я, освіта і наука та соціальний захист [66]. Ускладнював реалізацію цієї Стратегії той факт, що тривалий час Уряд не затверджував Державну антикорупційну програму з виконання Антикорупційної стратегії, яку врешті затвердив на період з 2023 по 2025 роки постановою від 04 березня 2023 року № 220 [67], яка набрала чинності з 16 березня 2023 року.

Дотичними до системи нормативно-правових актів направлених на запобігання корупційним проявам є Кримінальний кодекс України (далі –

ККУ) [68] та Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) [69], які визначають систему кримінальних та адміністративних корупційних правопорушень та встановлюють систему заходів відповідальності за їх вчинення, які в залежності від їх ефективності також мають запобіжний характер адже їх ефективність та дієвість впливає на рівень деліквентності – тобто ймовірності вчинення корупційних правопорушень.

КК України (ст. 45, примітка) закріплює перелік корупційних злочинів, якими відповідно до цього Кодексу вважаються кримінальні правопорушення, передбачені зокрема статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 366-1, 368-369-2 Кодексу [68]. Виходячи з вище сказаного, корупційними злочинами серед іншого є наступні протиправні діяння: привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем; викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем; викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем; викрадення, привласнення, вимагання прекурсорів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем; викрадення, привласнення, вимагання обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, чи заволодіння ним шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем та інші незаконні дії з таким обладнанням; порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів;

викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження; викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем; нецільове використання бюджетних коштів, здійсненню видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням; підкуп працівника підприємства, установи чи організації; зловживання владою або службовим становищем; зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми; зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги; декларування недостовірної інформації; прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірно вигоди службовою особою; підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми; підкуп особи, яка надає публічні послуги; пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі; зловживання впливом.

У свою чергу, перелік правопорушень, пов'язаних з корупцією, міститься у главі 13-А КУпАП [69], а саме наступні: порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності; порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків; порушення вимог фінансового контролю; порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів; незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових або інших визначених законом повноважень; порушення встановлених законом обмежень після припинення повноважень члена Національної комісії, що здійснює державне

регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП); невжиття заходів щодо протидії корупції; порушення заборони розміщення ставок на спорт, пов'язаних з маніпулюванням офіційним спортивним змаганням; порушення законодавства у сфері оцінки впливу на довкілля.

Втім очевидним фактором є те, що часто виникає колізія норм стосовно кваліфікації корупційних кримінальних та адміністративних правопорушень, дослідження цих проблемних питань є поза межами предмету дослідження, одна йому було присв'ячено багато наукових робіт [70; 71; 72; 73; 74; 75].

Наступним нормативно-правовим актом в системі правового регулювання запобігання та протидії корупційним діям в судовій системі є Закон України «Про судоустрій та статус суддів». До норм, які в тій чи іншій мірі визначають запобіжники корупційним проявам в системі судочинства та шляхи їх усунення слід віднести: 1) принципи здійснення судочинства, визначені в ст.ст. 6-14; 2) діяльність Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної система щодо незалежного розподілення справ до розгляду між суддями (ст. ст. 15, 15-1); 3) порядок обрання суддів на адміністративні посади та звільнення з цих посад (ст. 20); 4) основи незалежності суду його недоторканності та його імунітету (ст.ст. 48,49); 5) вимоги щодо несумісності, визначені ст. 54; 6) порядок повної перевірки декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (ст. 60); 7) порядок формування та подання суддею декларації родинних зв'язків та декларації доброчесності судді (ст.ст. 60, 61); 8) підстави та порядок звільнення судді з посади у разі порушення ним вимог щодо несумісності (ст. 114) та ін.[76].

Слід відміти, що за останні 10 років були прийняті та набули чинності велика кількість підзаконних нормативно-правових актів, які в тій чи іншій мірі регулюють засади запобігання та протидії корупційним діям в

судовій системі України. До них слід віднести: Постанови Кабінету міністрів України, наприклад, «Про затвердження Порядку проведення спеціальної перевірки стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, та посад з підвищеним корупційним ризиком, і внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» постанова Кабінету Міністрів України від 25 березня 2015 р. № 171[77]; та низка Роз'яснень НАЗК, наприклад, «Щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно заходів фінансового контролю» від 13.02.2020 № 1, Національне агентство з питань запобігання корупції [78], а також методичних рекомендацій щодо тлумачення антикорупційних обмежень та ризиків, наприклад, Методології управління корупційними ризиками, затвердженої наказом Національного агентства з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) від 28 грудня 2021 року № 830/21 [79], відповідно до якої під корупційним ризиком слід розуміти імовірність вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення, що негативно вплине на діяльність судді та судової системи взагалі. Також слід відзначити, що вже в умовах воєнного стану в яких перебуває Україна протягом майже трьох років прийнято низку роз'яснень НАЗК щодо розуміння поняття та змісту корупційних ризиків в цілому та в діяльності судді, в умовах воєнного стану, зокрема: Роз'яснення від 07.03.2022 № 4 «Щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно заходів фінансового контролю в умовах воєнного стану (подання декларації, повідомлення про суттєві зміни в майновому стані, повідомлення про відкриття валютного рахунка в установі банку-нерезидента, проведення перевірок)» [80]; Роз'яснення Національного агентства з питань запобігання корупції щодо застосування положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно дотримання обмежень щодо

сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності в умовах воєнного стану від 05.12.2022 № 14 [81].

Аналіз системи нормативно-правових актів щодо запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням в діяльності судді (суду) дає можливість зробити ряд висновків, які узагальнюють його як позитивні характеристики так і недоліки: 1) значна кількість нормативно-правових актів антикорупційного спрямування; 2) декларативний характер Антикорупційних програм, більшість положень яких залишаються не впровадженими за відсутності на те або фінансової підтримки або політичної волі; 3) низький рівень превентивної функції запобігання корупційним проявам, ефективною формою прояву якої мають стати участь суддів у антикорупційних тренінгах; 4) поспішне й неузгоджене прийняття змін та доповнень до нормативно-правових актів у сфері запобігання корупції.

Нижче на виконання задач дослідження доцільно визначити окремі приклади зарубіжного досвіду діяльності антикорупційних органів та інших структур спрямованих на запобігання корупційним правопорушенням, зниженню рівня корупційних ризиків в діяльності суб'єктів відповідальності за корупційні діяння в тому числі суддів.

Левчук А. О. , досліджуючи зарубіжний досвід запобігання корупції, виокремлює дві моделі антикорупційної діяльності: 1) вертикальна стратегія протидії корупції зі швидким досягненням результату (сінгапурська або азіатська модель – Сінгапур, Японія, Південна Корея, Китайська Народна Республіка), наслідками якої є не повна ліквідація корупції, а досягнення певного прийняттого для влади та суспільства рівня корупції; 2) горизонтальна стратегія, орієнтована на поступову, засновану на антикорупційних стимулах, тривалу антикорупційну діяльність (шведська або скандинавська модель – Швеція, Данія, Фінляндія, Нідерланди) [82, с.182].

Інші дослідники виділяють три типи країн за інституційною моделлю боротьби з корупцією. Для першого типу характерна наявність багатоцільових агентств, вирішення всіх основних питань боротьби з корупцією відбувається в межах однієї структури: аналітична діяльність, розроблення політики, моніторинг, розслідування, технічна допомога, взаємодія з суспільством та його інформування. Ця модель притаманна таким державам, як Гонконг, Сінгапур, Литва, Латвія, Австралія, Аргентина, Еквадор, Таїланд. Для другого типу характерна наявність служб, які здійснюють боротьбу з корупцією, в структурі правоохоронних органів. Їй властиві різні форми спеціальних відомств, які можуть створюватись в органах, що займаються виявленням та розслідуванням корупції, або в органах прокуратури. Така модель характерна для Норвегії, Бельгії, Іспанії, Хорватії, Угорщини, Румунії. Третій тип характеризується наявністю інституцій із запобігання корупції і розроблення антикорупційної політики та координаційних дій. До них можна віднести органи та структури, що виконують превентивні функції. Вони проводять дослідження, розроблюють та координують дії щодо протидії корупції, здійснюють консультації різних відомств щодо корупційних ризиків, а також проводять навчання щодо заходів попередження корупції. Такі органи виконують спеціальну контролюючу функцію, проте їм не надається статус правоохоронних органів. Таку модель обрали такі країни, як Франція, Албанія, Республіка Македонія, Мальта, Сербія, Чорногорія, США, Індія, Філіппіни, Болгарія [83; 84; 85; 86; 87; 88].

До країн, які створили ефективний механізм протидії корупції, можна віднести: Фінляндію, Данію, Нову Зеландію, Ісландію, Сінгапур, Швецію, Канаду, Нідерланди, Люксембург, Норвегію, Австралію, Швейцарію, Великобританію, Австрію, Ізраїль, США, Чилі, Ірландію, Німеччину та ін. Кожна з країн має свої особливості в організації антикорупційної діяльності,

але спільними для них є: зусилля щодо організації активної протидії корупційним проявам; створення відповідної правової бази; залучення громадських організацій до протидії корупційним проявам [89, с.34].

Досить цікавим та корисним є досвід Нової Зеландії у сфері запобігання корупції, як країна як відносно недавно (1 грудня 2015 року) ратифікувала Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти корупції і на сьогодні за даними Transparency International разом з Данією, Сінгапуром, Швецією та Швейцарії має найнижчі показники корупції та займає найвищі позиції що ефективності заходів спрямованих на запобігання корупції [90].

В країні було реалізовано низку заходів, спрямованих на протидію відмиванню грошей, хабарництву та злочинам, пов'язаним з наркотиками; ефективно проводяться заходи щодо антикорупційної освіти, які спрямовані на розвиток правосвідомості громадян в аспекті того, що корупція не є засобом вирішення проблеми. Для цього в країні регулярно проводяться конференції та семінари, на яких ознайомлюють всіх бажаючих з антикорупційною політикою держави, правилами і порядком звернення зі скаргою на факти корупції чи шахрайства. У листопаді 2015 року було прийнято Закон «Про організовану злочинність та антикорупційне законодавство», а серед антикорупційних органів головним є SFO (the Serious Fraud Office) – спеціальне відомство, створене для боротьби з шахрайством. Цей орган має широкі повноваження щодо протидії корупції, включаючи право аналізувати декларації доходів і витрати громадян. Журналісти періодично публікують статті про витрати чиновників на нерухоме та рухоме майно. Публікація, яка викликає резонанс в суспільстві, може стати причиною звільнення чиновника, який живе невідповідно до своїх достатків [91, с.39].

До просвіти і навчання пересічних громадян та представників бізнесу з питань протидії корупції активно залучається і Міністерство Юстиції Нової

Зеландії. В рамках реалізації проекту «Скажи «ні!» хабарництву і корупції» воно роз'яснює, що може зробити кожен для сприяння боротьбі з цими явищами. Для громадян забезпечена можливість подачі скарг в електронному вигляді, не розкриваючи свою особистість, на сайтах поліції Нової Зеландії і SFO. Організаціям рекомендують розробляти власну антикорупційну політику, створювати систему моніторингу та вимог до партнерів і бізнес-агентів, забезпечувати ознайомлення співробітників із законодавством про хабарництво та корупцію і тим, що робити в разі їх виявлення [92; 93; 94].

Ще одним взірцевим прикладом запобігання корупції в Азіатському регіоні нашої планети є Сінгапур, який поступово майже 40 років запроваджував антикорупційні реформи, які сьогодні досягли свого успіху, адже в країні майже відсутня корупція. Початок такої діяльності було покладено шляхом створення Бюро з розслідувань корупційної діяльності. Протидія корупції передбачала систему заходів, яких застосовувались у два етапи. Перший етап стосувався зміни законодавства – прийняття Акта про запобігання корупції з чітким переліком корупційних діянь і встановленням відповідальності за їх учинення, а також створення спеціального органу з протидії корупції – Бюро з розслідування випадків корупції з розширеними повноваженнями. Так, кримінальне законодавство Сінгапуру передбачає, що за умови доведення вини в отриманні хабара до винного застосовують позбавлення волі або штраф (відповідно, п'ять років ув'язнення або 100 тис. доларів США). Якщо ж стосовно держслужбовця надійшло завідомо неправдиве повідомлення щодо вчинення відповідних незаконних діянь, то особі, яка поширила недостовірну інформацію, за завідомо неправдиві свідчення загрожує покарання у виді одного року ув'язнення або штраф у 10 тис. доларів США. Іноземні особи, яких викрили в корупції, позбавляються права здійснювати господарську діяльність на території Сінгапуру. Другий етап полягав у підвищенні якості підбору кадрового державного апарату.

Реалізація таких заходів була пов'язана із застосуванням жорстких, репресивних методів у боротьбі з корупцією, що мало прояв у численних звільненнях працівників митниці та інших державних служб [95, с. 132]. Антикорупційна діяльність мала за мету мінімізувати вплив та нейтралізувати ті умови, які детермінують вчинення корупційних правопорушень. Найбільш ефективними заходами в Сінгапурі були такі: оплата праці державних службовців повинна відповідати показникам середньої заробітної плати працівників приватного сектору; декларування інформації про майно та борги, що перевірялась прокурорами (такі прокурорські перевірки здійснювались у разі, якщо сам прокурор мав підозри щодо незаконної діяльності деяких осіб, при вчиненні корупційних правопорушень прокурор міг ініціювати перевірки банківських рахунків особи); висвітлення у засобах масової інформації обстановки та ситуації в питаннях корупції серед високопосадовців та формування правової культури непідкупності політичних лідерів; спрощення реєстраційних процедур для бізнесу та економіки і зменшення адміністративних бар'єрів загалом. Економічний успіх у Сінгапурі став наслідком використання ефективних та результативних заходів протидії корупції, запобігання якій є одним із ключових факторів формування здорового, правового суспільства.

Шатрава С. О., Чишко К. О. узагальнюючи досвід Сингапуру у сфері подолання корупції на запобігання корупційним ризикам, зазначають, що «в основу запобігання та протидії корупції в Сінгапурі покладено ідею про усунення чи мінімізацію причин і умов, які фактично штовхають особу на здійснення корупційних діянь, із цією метою в країні впроваджено низку дієвих антикорупційних засад і механізмів, серед яких: 1) застосування заходів до обох сторін (як до тих, хто дає хабарі, так і до тих, хто їх приймає); 2) неминуче застосування механізму юридичної відповідальності за вчинення корупційного правопорушення, яке в обов'язковому порядку повинно

супроводжуватись громадським осудом, у противному випадку, воно не матиме абсолютного суспільного ефекту; 3) принципове розмежування професійних обов'язків публічних службовців і їх приватних інтересів, із чого випливає, що особа, яка перебуває на публічній службі не повинна вирішувати особисті проблеми чи проблеми своїх родичів використовуючи ресурси, до яких вона має доступ у зв'язку з зайняттям посади публічного службовця; 4) утвердження верховенства закону – досягається за рахунок прийняття судами обвинувальних вироків за матеріалами слідчих органів, внаслідок чого суспільство впевнюється у юридичній законності та ефективності діяльності перших; 5) встановлення зрозумілих і прозорих методів професійної діяльності та реалізації управлінського процесу, зокрема організацію роботи підпорядкованих структурних підрозділів з метою нівелювання умов впливу на адміністративні рішення прийняті в результаті надання неправомірної вигоди, зменшиться кількість фактів корупційних дій; 6) професійні та особисті якості як основний критерій добору службовців державної сфери, що різко засуджує використання сімейних зв'язків під час проходження публічної служби та виконання своїх професійних обов'язків, на противагу призначення конкретного публічного службовця на посаду в залежності від їх кваліфікації та досвіду роботи, що гарантує прийняття об'єктивних кадрових рішень; 7) створення іміджу непідкупності чиновників на базі їх звільнення, у випадках вчинення ними корупційних діянь; за таких обставин засоби масової інформації відіграють вирішальну роль в оприлюдненні і поширенні відомостей про такі ситуації та покарання за її вчинення з метою забезпечення інформування суспільства про негативні наслідки від корупційних проявів; така обізнаність населення сприяє формуванню доброчесних відносин у сфері публічної служби та сприяє поширенню уявлення «покараності за корупцію», адже боротьба з останньою залежить від системи цінностей політичних лідерів, державної служби та

суспільства; 8) гідна оплата праці державних службовців – оплата праці державних службовців здійснюється згідно формули, основним елементом якої є показник середньої заробітної плати кваліфікованих працівників на ідентичних або схожих посадах у приватній сфері; окремим категоріям публічних службовців, «що займають відповідальні посади, були підняті зарплати до рівня, характерного для топ-менеджерів приватних корпорацій. Наприклад, міністрам та суддям у Сінгапурі встановили астрономічну платню – 100 тис. дол США на місяць. Проте ніяких пільг, охорони, автомобіля з водієм та службової дачі міністру не надається». Важливо, що такий підхід до збільшення зарплатні не означає щорічного її автоматичного зростання, адже доходи приватного сектору то підвищуються, то знижуються, як наслідок заробітна плата посадовцям може бути як підвищена, так і знижена; 9) «ліквідація зайвих адміністративних бар'єрів для розвитку економіки – боротьба з корупцією є одним з ключових чинників економічного успіху Сінгапура»; 10) контрольована щорічна звітність державних службовців про їх майно, активи і борги, у формі подання декларацій про майно, активи та борги у встановленій формі; наявність матеріальних активів за відсутності обґрунтованості їх виникнення слугує підставою для проведення перевірки щодо можливих корупційних джерел отримання перших; прокурор уповноважений проводити перевірку всіх банківських документів фінансового характеру, фінансової документації акціонерних товариств, а також приватні рахунки осіб, які підозрюються у вчиненні корупційних злочинів [96, с. 352-353].

Для Швеції властивий такий механізм запобігання та протидії корупції, який побудований на чотирьох основних принципах: 1) заборона особистих контактів чиновника та громадянина; 2) обов'язкове декларування доходів; 3) обмеження готівкових розрахунків (заборонено приймати готівкові платежі більш ніж на 5–6 тисяч євро); 4) повна відкритість діяльності влади. Всі

декларації чиновників – у відкритому вигляді. Окрім того, фіскальні органи регулярно їх перевіряють на виявлення ознак раптового збагачення [97]. Швеція має добре розроблену систему законодавства для боротьби з корупцією. Кримінальне законодавство охоплює всі форми корупційних правопорушень, що містяться в Кримінальній конвенції Ради Європи про боротьбу з корупцією та Додатковому протоколі. Більш загальні правила та принципи поведінки, включаючи положення щодо конфлікту інтересів, викладені в ряді законодавчих документів, таких як Конституція, Закон про адміністративну процедуру (1986: 223) та Закон про державну службу (1994: 260).

Хабарова Т. В. Низький рівень сприйняття корупції у Швеції пов'язаний з давньою традицією відкритості та прозорості шведського суспільства та державних інституцій, а також суворою повагою до верховенства права. Зокрема, прозорість та відкритість уряду вважаються важливими механізмами уникнення зловживання владою та поширення корупції, особливо у поєднанні з посиленням зовнішнім контролем зі сторони громадськості та засобів масової інформації. Принцип доступу до офіційних документів забезпечує можливість громадськості та журналістам бути поінформованими про діяльність органів влади та допомагає виявити невідповідності у їх роботі. Основними законами, що визначають та гарантують право на доступ до офіційних документів, є Акт про свободу преси та Акт про свободу вираження поглядів. Одним з основних принципів державної служби Швеції являється принцип об'єктивності, що в цілому суперечить корупційній поведінці. Цей принцип встановлює, що кожен рівний перед законом і що державні службовці зобов'язані дотримуватися об'єктивності та неупередженості. Посадові особи ніколи не повинні діяти таким чином, щоб послабити довіру до проведеної діяльності. Найбільш

ментально близькою до України і могла б стати зразковою система запобігання корупції в Швейцарії та Польщі.

Як зазначає Хабарова Т. В. «Швейцарія має широку законодавчу базу для боротьби з корупцією, низку органів влади відповідають за стримування її рівня, особливо коли йдеться про корупцію всередині Швейцарських фінансових установ; корупційні діяння в Швейцарії караються за Кримінальним кодексом Швейцарії. Загалом, покарання за корупційні злочини в країні не набагато суворіші за покарання за відповідні злочини в Україні, однак коло порушень, що визнаються корупційними, ширше: злочином вважається також корупція щодо іноземного посадовця, крім того, до публічних службовців прирівнюються посадові особи у приватному секторі; низький рівень корупції у Швейцарії обумовлений не лише суворістю покарання за вчинення корупційних дій. Важливим фактором, який впливає на рівень корупції, є робота засобів масової інформації, де функціонує гаряча лінія, куди можуть телефонувати громадяни та анонімно повідомити про відомі їм корупційні правопорушення. Громадський контроль відіграє важливу роль під час формування довіри до правоохоронних органів, органів державної влади та місцевого самоврядування. Коли остаточне рішення в державі залежить не від однієї людини, а від волевиявлення всіх громадян, як в демократичних країнах, за таких умов знижуються шанси давати хабарі чиновникам та політикам, відповідно корупційні ризики є низькими. Для України швейцарська система може стати прикладом, застосувавши який можна було б зменшити рівень корупції та удосконалити механізми запобігання корупції та правопорушенням, пов'язаним з корупцією» [32, с. 127].

У Польщі боротьбу з корупцією на усіх рівнях – в органах центральної та місцевої влади, бізнес-структурах тощо ведуть три інституції – Центральне антикорупційне бюро (ЦАБ), Агенція внутрішньої безпеки (АВБ) та

Центральне слідче бюро поліції (ЦСБП) [100]. Значна увага приділяється превентивній роботі, що стосується, насамперед, широкого інформування населення про шляхи уникнення корупційних діянь та залучення поляків до антикорупційної боротьби. Як приклад можна навести роботу навчального порталу «Антикорупція» та серію видань ЦАБ, серед яких варто виділити журнал «Przegląd antykorupcyjny» [101].

Висновки. В підсумку зазначимо, що основу міжнародно-правового регулювання та національного законодавства щодо запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням в судовій системі становлять положення: 1) міжнародних нормативно-правових документів: Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією, Конвенції ООН проти корупції, Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (та додаткового протоколу до неї); 2) Конституції України, КК України, КУпАП, Законів України «Про запобігання корупції», «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки», «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про судоустрій та статус судді», Постанов Верховної Ради України, Указів та Розпоряджень Президента України, Постанов і Розпоряджень КМУ, відомчих нормативно-правових актів; 3) Роз'яснення Національного агентства з питань запобігання корупції, щодо особливостей застосування антикорупційного законодавства; 4) Рішення вищих судових інстанцій (Конституційного Суду України та Верховного Суду) щодо застосування норм антикорупційного законодавства у процесі розгляду справ про адміністративні або кримінальні корупційні правопорушення.

Встановлено, що основними вадами національного законодавства щодо запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням в діяльності судді (суду) є наступні: велика кількість нормативно-правових актів антикорупційного спрямування, які використовують одні і ті ж самі поняття однак з дещо іншим їх трактуванням; поспішне й неузгоджене

прийняття змін та доповнень до них; недієвість Антикорупційних програм, більшість положень яких залишаються не впровадженими за відсутності на те або фінансової підтримки або дієвих механізмів реалізації; відсутність систематизації рекомендацій щодо застосування антикорупційних норм; незабезпеченість обов'язкового використання судової практики вищих судових інстанцій щодо застосування антикорупційного законодавства в діяльності судів.

Виокремлено напрямки можливого впровадження зарубіжного досвіду правового регулювання запобігання та протидії корупційним діям в публічній службі і в судовій системі, зокрема щодо: 1) законодавчого встановлення декларування видатків всіма категоріями публічних службовців, які здійсненні в значних розмірах тобто на суму, яка перевищує 50 прожиткових мінімумів, встановлених для працездатних осіб на 1 січня відповідного року, а не виключно для суб'єктів декларування, які є службовими особами, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище, а також суб'єктів декларування, які займають посади, пов'язані з високим рівнем корупційних ризиків» (більшість країн ЄС); 2) встановлення більш жорсткого фінансового контролю за джерелами доходів членів сім'ї суб'єктів антикорупційних обмежень і заборон із конфіскацією майна осіб, які не можуть обґрунтувати правомірність джерела його походження (Сінгапур, Китай, Швеція, Бельгія, Німеччина); 3) розширення права публічного службовцю щодо зайняття іншою оплачуваною діяльністю або підприємницькою діяльністю крім визначених в законі з дотриманням таких обмежень: здійснення діяльності на законних підставах, здійснення діяльності поза межами служби та без використання службових повноважень і публічного майна, сплати податків та декларування прибутку (Нідерланди, Естонія, Литва, Польща); 4) встановлення заборони на право займати посади в органах публічної влади в тому числі в судді у разі системного порушення

антикорупційного законодавства та застосування штрафних санкції (США) та інші

1.3. Категоріальний апарат дослідження запобігання та протидії корупційним ризикам в системі публічної служби та системі судочинства.

Будь-яке наукове дослідження неодмінно супроводжується концепцією, яку становлять взаємопов'язані наукові положення, що використовуються задля досягнення бажаного результату. Не є винятком й дослідження запобігання корупційним ризикам в діяльності суддів та судової системи. Відмітимо, що чинне національне законодавство не надає тлумачення та не розкриває зміст низки положень, що стосуються обраної проблематики. Тому, задля обґрунтованого та змістовного розкриття сутності дослідження запобігання корупційним ризикам в діяльності суддів та судової системи., а також усунення прогалин вітчизняного антикорупційного законодавства, вважаємо за доцільне встановити його категоріальний апарат.

Базовим поняттям для дослідження обраної проблематики вважаємо поняття «корупційний ризик». Останнє не знайшло свого нормативного тлумачення у чинному національному законодавстві. Лише в рекомендаціях Національного агентства з питань запобігання корупції здійснено спробу його визначення його сутності як «ймовірності того, що відбудеться подія корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією, яка негативно вплине на досягнення органом влади визначених цілей та завдань» [102].

Наведене обумовлює необхідність формулювання відповідного авторського погляду щодо поняття «корупційний ризик». Задля цього,

вважаємо за доцільне зосередити детальну увагу на аналізі наукових підходів щодо тлумачення даного терміну.

Згідно із думкою фахівців Центру політико-правових реформ під корупційними ризиками пропонується розуміти правові, організаційні та інші фактори та причини, які породжують, заохочують (стимулюють) корупцію у сферах надання адміністративних послуг та контрольно-наглядової діяльності держави [103]. Фахівці Кабінету Міністрів України визначають корупційні ризики як сукупність правових, організаційних та інших факторів і причин, які породжують, заохочують (стимулюють) осіб до скоєння корупційних правопорушень під час виконання ними функцій держави або місцевого самоврядування [104]. Натомість відповідно до рекомендацій Національного агентства з питань запобігання корупції корупційний ризик – ймовірність того, що відбудеться подія корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією, яка негативно вплине на досягнення органом влади визначених цілей та завдань [105].

На думку К. Л. Бугайчука «корупційний ризик – це відповідний факт (дія, стан), який створює умови для вчинення корупційних правопорушень особами, уповноваженими на виконання функцій держави та місцевого самоврядування» [106]. На думку автора «корупційні ризики класифікують за різними критеріями. Наприклад, за першим підходом їх поділяють на інституційні та загальносистемні ризики. Інституційні корупційні ризики – фактори, що негативно впливають на поведінку державного службовця, перетворюючи її на корупційну, та усунення яких належить до компетенції адміністративного органу, в якому працює (або який очолює) такий службовець. Загальносистемні (або зовнішні) корупційні ризики – це ризики, пов'язані із загальними недоліками створення та функціонування публічної адміністрації, аналізуються лише в частині рівня корупції при підготовці, прийнятті та виконанні управлінських рішень» [106]. За поширеністю

виділяють наступні корупційні ризики в діяльності державних службовців: недоброчесність державних службовців, виникнення конфлікту інтересів, безконтрольність з боку керівництва, наявність дискреційних повноважень [107-108]. К. Л. Бугайчука зазначає, що «неналежна організація роботи проявляється у створенні умов, що спонукають громадян вдаватися до корупційних вчинків, наприклад, це стосується сфери надання адміністративних послуг; ознаками таких дій є також відсутність належних умов для перебування громадян в державному органі, відсутність інформації про процедуру надання послуги тощо; усунення таких ризиків можливе шляхом ширшого використання інформаційних технологій (запровадження електронної черги, попереднього запису через електронну скриньку або віртуальний кабінет користувача), встановлення зручного для громадян графіку роботи, наявність інформаційних стендів та поширення інформації про порядок надання послуг у ЗМІ» [106].

Під час виконання обов'язків державні службовці мають дотримувати відповідних правил поведінки. В Україні правила етичної поведінки державних службовців затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2016 року № 65. Відповідно до його положень державні службовці у своїй діяльності мають керуватися принципами етики державної служби, а саме: служіння державі і суспільству; гідної поведінки; доброчесності; лояльності; політичної нейтральності; прозорості і підзвітності; сумлінності. За порушення цих Правил державні службовці несуть дисциплінарну відповідальність відповідно до закону. Усунення цього ризику забезпечується належною кадровою політикою державного органу та систематичним контролем з боку керівника.

З метою недопущення такого корупційного ризику контроль з боку керівника має здійснюватися: систематично, тобто нести регулярний характер, або постійно; всебічно, тобто якомога більше охоплювати всі

питання та напрямки роботи; шляхом перевірки не тільки тих службовців, які мають слабкі результати роботи, а й тих, що мають добрі результати; об'єктивно, тобто виключати упередженість; гласно, тобто результати контролю повинні бути відомі тим особам, які підлягали контролю; Дискреційні повноваження – це сукупність прав та обов'язків що надають можливість на власний розсуд визначити повністю або частково вид і зміст управлінського рішення, яке приймається, або можливість вибору на власний розсуд одного з декількох варіантів управлінських рішень. Усунення такого ризику, як правило, потребує удосконалення нормативно-правової бази, яка врегульовує діяльність відповідних посадових осіб та державних органів [108].

А. М. Михненко зазначає, що «корупційні ризики – це умови, що сприяють виникненню, розвитку, реалізації та поширенню корупційних практик у службовій та професійній діяльності суб'єктів корупційних правопорушень, які склалися унаслідок застосування процедур, визначених відповідним процесуальним законодавством та іншими регулятивними нормами, включаючи підзаконні нормативно-правові акти, відомчі накази уповноважених державних органів, внутрішні регулятивні документи юридичних осіб; унаслідок неналежного виконання або ігнорування окремих положень процесуального законодавства та регулятивних норм за умови відсутності контролю або неефективного контролю за діяльністю суб'єктів корупційних правопорушень» [108, с. 214–233]. Катерина Заїка зазначає, що «під корупційним ризиком слід розуміти систему явищ і обставин, які виникають у процесі діяльності суб'єктів публічної адміністрації та створюють небезпеку вчинення корупційного або пов'язаного із корупцією правопорушення» [109, с.36]. На її думку «передумовами появи корупційних ризиків в Україні є сукупність політичних, економічних, правових, організаційно-управлінських, соціально-психологічних явищ та обставин

(зокрема, низька правова культура і правосвідомість населення, відсутність методики оцінки якості реагування на корупційні правопорушення, низький рівень якості життя суспільства, відсутність реальної відповідальності за правопорушення, колізії законодавчої техніки, постійне делегування повноважень у сфері протидії корупції від одного контролюючого органу до іншого, недостатність контролю та адміністративних процедур, протекціонізм щодо певних осіб, просування інтересів близьких осіб, слабкий фінансовий контроль за суб'єктами публічної адміністрації)» [109, с. 37].

На думку Л.О. Завгородньої «корупційні ризики складають комплекс правових, організаційних та інших причин, які сприяють, породжують чи заохочують державних службовців до скоєння корупційних правопорушень під час виконання ними функцій держави» [110, с. 23].

Вербановський В.В. доходить висновку, що під корупційними ризиками слід розуміти сукупність об'єктивно існуючих зовнішніх та внутрішніх факторів, які не підлягають повноцінному контролю та обумовлюють використання особою, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або відповідної обіцянки для себе чи інших осіб [111, с. 232-238].

Таким чином на нашу думку, під корупційними ризиками в діяльності судді слід розуміти умови, що сприяють виникненню, розвитку, реалізації та поширенню корупційних практик у службовій та професійній діяльності суддів, які склалися унаслідок застосування процедур, визначених відповідним процесуальним законодавством та іншими регулятивними нормами, включаючи підзаконні нормативно-правові акти, відомчі накази уповноважених державних органів, внутрішні регулятивні документи юридичних осіб; унаслідок неналежного виконання або ігнорування окремих

положень процесуального законодавства та регулятивних норм за умови відсутності контролю або неефективного контролю в системі судочинства.

Попри те, що основний антикорупційний закон в своїй назві містить поняття «запобігання корупції» тлумачення цього поняття в самому законі відсутнє, однак сама сутність таких заходів розкрита в змісті закону, тому немає необхідно аналізувати його зміст.

Запобігання корупційним ризикам - це система заходів, спрямованих на аналіз та мінімізацію умов, які можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень. Інакше кажучи, це робота «на випередження», щоб ще до виникнення проблем усунути слабкі місця, які можуть призвести до корупції. Основні складові процеси запобігання корупційним ризикам: 1) виявлення ризиків — аналіз діянь— аналіз діяльності установи або організації на наявність наявних корупційних загроз; 2) оцінка ризиків — визначення, наскільки ймовірною є прояв корупційних конфліктів і які самі слідки вони можуть мати; 3) впровадження запобіжних заходів — створення механізмів внутрішнього контролю, прозорих процедур, обмеження дискреційних повноважень тощо; 4) моніторинг та вдосконалення - постійне удосконалення системи запобігання за результатами її практичного застосування.

З урахуванням предмету дослідження, вважаємо, що під поняттям «запобігання корупційним ризикам в діяльності судді» слід розуміти систему правових, організаційних, інституційних і етичних механізмів, спрямованих на усунення умов і передумов для виникнення корупції серед суддів та працівників судової гілки влади, які застосовуються з метою побудови чесної, неупередженої, прозорої судової системи, яка захистить довіру в суспільстві та покращення верховенства права.

Окремим питанням є визначення сутності «механізму запобігання корупційним ризикам в діяльності суддів». Так, Іваній В.І., досліджуючи

модель механізму запобігання корупційним ризикам в діяльності органів публічного адміністрування, приходить до висновку, що важливість дослідження моделі механізму запобігання корупційним ризикам обумовлюється тим, що така модель (положення щодо цієї моделі) дозволяє:

- 1) визначити основні інструменти та процедури мінімізації корупційних проявів;
- 2) акцентувати увагу на формуванні правових та організаційних умов для належного врядування;
- 3) сприяти імплементації міжнародних стандартів, зокрема, й передового досвіду у сфері антикорупційної діяльності окремих європейських держав [112].

Він визначає, що концептуальні основи моделі механізму запобігання корупційним ризикам передбачають чітке розуміння наступних положень. По-перше, визначення корупційних ризиків, а саме: інституційні прогалини (відсутність належного регулювання); - недосконалість процедур (непрозорість процесів прийняття рішень); - людський фактор (низький рівень етичної культури працівників). По-друге, механізм запобігання корупційним ризикам має охоплювати наступні процеси: - ідентифікацію ризиків (аналіз потенційних загроз); - оцінювання ризиків (визначення їхнього впливу та ймовірності); - мінімізацію ризиків (впровадження превентивних заходів); - моніторинг і контроль (систематичний нагляд за ефективністю антикорупційних заходів). По-третє, дотримання принципів запобігання корупції, а саме: прозорість – забезпечення відкритого доступу до інформації про діяльність органів; підзвітність – чітке розмежування повноважень і відповідальності; комплексність – інтеграція правових, організаційних і технологічних інструментів; - запобігання – акцент на превентивних заходах, а не на реагуванні. По-четверте, різновиди механізмів запобігання корупційним ризикам, а саме: а) правовий механізм, основний акцент якого має бути спрямований на розв’язанні наступних завдань: - прийняття антикорупційних законів і підзаконних нормативних актів (водночас, пріоритет має

віддаватись саме законам, виходячи з вимог такого принципу діяльності органів публічної влади як законність); - чітке визначення процедур прийняття рішень (що ґрунтується на вимогах принципу юридичної визначеності; при цьому, на нашу думку, загальні положення (межі) таких процедур мають визначатися законодавчим актом, а безпосередньо зміст самих процедур може бути врегульований на підзаконному рівні); - обов'язкове декларування майна та доходів посадовців (навіть – і особливо – в умовах воєнного стану); б) організаційні механізми, які мають бути спрямовані на розв'язанні наступних завдань: - упровадження антикорупційних програм у діяльність органів публічного адміністрування; - формування спеціалізованих антикорупційних підрозділів; - розробка внутрішніх політик щодо конфлікту інтересів; в) технічний механізм, має бути зосереджений на наступному: - використання цифрових технологій для автоматизації управлінських процесів (e-governance); - упровадження систем електронного документообігу; - застосування блокчейн-технологій для забезпечення прозорості процедур; г) соціальні та етичні механізми, які зосереджені на наступному: - формування культури нетерпимості до корупції серед посадовців; - проведення навчальних програм із підвищення обізнаності щодо антикорупційних стандартів; - залучення громадянського суспільства до моніторингу діяльності органів влади.

Механізм запобігання корупційним ризикам - це цілеспрямована система дій, процедури і заходи, які спрямовані на: 1) виявлення поточних загроз корупційного характеру; 2) оцінку їх рівня та наслідків; 3) розробку і впровадження заходів для мінімізації або усунення таких загроз.

Інакше кажучи, механізм працює як «захисний щит», який не дозволяє виникнути ситуації, які можуть призвести до корупції. Основними елементами механізму запобігання корупційним ризикам є: 1) визначення процесів і сфери ризику (де офіційно може виникнути корупція - наприклад,

у закупівлях, кадровій політиці, видачі дозволів); 2) оцінка корупційних ризиків (аналіз ймовірності виникнення корупційних ситуацій та їхнього результату); 3) розробка антикорупційних заходів (наприклад: встановлення (наприклад: встановлення чітких правил поведінки, запровадження електронних сервісів для прозорості, розмежування повноважень); 4) запровадження внутрішнього контролю (регулярні, аудит, службові розслідування у разі виявлення перевірок ризиків); 5) навчання та підвищення пізнаваності персоналу (проведення тренінгів (проведення тренінгів, інструкторів щодо запобігання та протидії корупції); 6) систематичний моніторинг та вдосконалення механізму (аналіз результатів, коригування заходів відповідно до змін у ризиках чи законодавстві).

Приклад у дії механізму запобігання корупційним ризикам в суді. В судді створена окрема антикорупційна комісія, яка: аналізує внутрішні процеси розподілу справ між суддями; проводить обов'язкову відеофіксацію судових засідань; проводить тренінги для співробітників суду щодо етичної поведінки; регулярно звітує про виконання антикорупційних заходів.

З урахуванням предмету дослідження, вважаємо, що під поняттям *«механізм запобігання корупційним ризикам в діяльності судді»* слід розуміти систему правових, організаційних, інституційних і етичних заходів, спрямованих на усунення умов і передумов для виникнення корупції серед суддів та працівників судової гілки влади, які застосовуються з метою побудови чесної, неупередженої, прозорої судової системи, яка захистить довіру в суспільстві та покращення верховенства права.

Нижче слід звернути увагу на нормативне закріплення поняття «корупційні ризики» та його розуміння. Як нами було зазначено вище, на рівні закону поняття «корупційні ризики» не закріплено, відповідно його нормативне тлумачення здійснюється в підзаконних нормативно-правових актах. Слід зауважити, що законодавчого визначення поняття та видів

корупційних ризиків невизначено. Так в ст. 19 Закону України «Про запобігання корупції» (далі – Закон) передбачає необхідність розробки та затвердження в кожному органі державної влади, у тому числі в Державній судовій адміністрації України (далі – ДСАУ) антикорупційних програм, складовою яких є: визначення засад загальної відомчої політики щодо запобігання та протидії корупції у відповідній сфері, заходи з їх реалізації, а також з виконання антикорупційної стратегії та державної антикорупційної програми; оцінка корупційних ризиків у діяльності суддів, установи, організації, причини, що їх породжують та умови, що їм сприяють; заходи щодо усунення виявлених корупційних ризиків, осіб, відповідальних за їх виконання, строки та необхідні ресурси [60].

На виконання цієї норми в судовій системі затверджується Антикорупційна програма Державної судової адміністрації України на 2025 – 2027 роки, затверджена Наказом Державної судової адміністрації України 03.02.2025 року № 35 [113], метою якої є подальше удосконалення системи запобігання і протидії корупції в ДСА України, забезпечення злагодженості та системності антикорупційної діяльності структурних підрозділів ДСА України; подальше впровадження механізмів прозорості, доброчесності, зменшення впливу корупційних ризиків на діяльність ДСА України та підвищення рівня довіри суспільства до діяльності ДСА України. Вона затверджується з урахуванням розпоряджень Кабінету Міністрів України від 05 жовтня 2016 року № 803-р «Деякі питання запобігання корупції в міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади» [114], Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки, яка затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 4 березня 2023 р. № 220 [115], з дотриманням положень Методології управління корупційними ризиками, затвердженої наказом Національного агентства з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) від 28 грудня 2021 року № 830/21 [116], Методичних

рекомендацій щодо розробки антикорупційних програм органів влади, затверджених рішенням НАЗК від 19 січня 2017 року № 31 [117], та з урахуванням Порядку підготовки, подання антикорупційних програм на погодження до Національного агентства з питань запобігання корупції та здійснення їх погодження, затвердженого рішенням НАЗК від 08 грудня 2017 року № 1379 [118].

Попри це сучасне антикорупційне законодавство України не в повній мірі регулює систему корупційних ризиків в діяльності публічної служби в цілому та судовій системі, зокрема, в ньому в першу чергу звернуто увагу на вжиття системних заходів недопущення (мінімізації) корупційних ризиків в окремо взятому органі публічної влади, в той же час не визначено тлумачення корупційних ризиків, які зустрічаються в повсякденній роботі судді.

Повертаючись до поняття корупційних ризиків в діяльності суду слід зауважити, що їх нормативне визначення дано в Методичних рекомендаціях НАЗК - Методології управління корупційними ризиками, затвердженої наказом Національного агентства з питань запобігання корупції (далі – *НАЗК*) від 28 грудня 2021 року № 830/21 [116], відповідно до якої під корупційним ризиком слід розуміти імовірність вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення, що негативно вплине на діяльність судді та судової системи взагалі.

Відповідно до Методології управління корупційними ризиками «оцінювання корупційних ризиків проводиться з метою встановлення ймовірності вчинення корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень працівниками організації, встановлення причин, умов та наслідків можливого вчинення таких правопорушень, а також аналізу ефективності існуючих заходів контролю, спрямованих на запобігання реалізації корупційних ризиків» [116].

Відповідно до частини п'ятої статті 153 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [60], підпункту 7 пункту 2 розділу III Методології управління корупційними ризиками, затвердженої наказом Національного агентства з питань запобігання корупції від 28 грудня 2021 р. № 830/21, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 17 лютого 2022 р. за № 219/37555, та з метою ідентифікації, аналізу, визначення рівнів корупційних ризиків у діяльності Державної судової адміністрації України утворюється робоча група з оцінювання корупційних ризиків [116]. Аналогічні робочі групи створюються у Верховному Суді наказу Верховного Суду від 14 січня 2025 року № 9 «Про проведення оцінювання корупційних ризиків» [119], Вищій кваліфікаційній комісії суддів [120] та в судах різних інстанцій. До складу робочої групи, як правило, включають працівників усіх самостійних структурних підрозділів організації, які за своїми діловими, моральними якостями та професійним рівнем здатні виконувати обов'язки членів робочої групи і забезпечити об'єктивні та неупереджені результати оцінювання корупційних ризиків. До складу робочої групи включають представників зовнішніх заінтересованих сторін (у разі надходження відповідних пропозицій), якщо вони володіють знаннями про середовище організації та/або мають досвід роботи у сфері діяльності організації та/або у сфері запобігання та/або протидії корупції, представників інститутів громадянського суспільства, які здійснюють громадський контроль за діяльністю організації; експертів, які володіють спеціальними знаннями у сфері діяльності організації та/або у сфері запобігання та/або протидії корупції. До складу робочої групи не включають зовнішніх заінтересованих сторін та їхніх представників у разі наявності відомостей про них у Єдиному державному реєстрі осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення [116].

Слід зауважити, що наразі прийнято низку роз'яснень НАЗК щодо розуміння поняття та змісту корупційних ризиків в цілому та в діяльності судді, в умовах воєнного стану:

1. Роз'яснення Національного агентства з питань запобігання корупції від 28.02.2022 № 2 щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно заходів фінансового контролю в умовах воєнного стану.

2. Роз'яснення Національного агентства з питань запобігання корупції від 14.03.2022 № 6 щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно дотримання обмежень щодо запобігання корупції під час участі у обороні України.

3. Роз'яснення Національного агентства з питань запобігання корупції щодо застосування положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно дотримання обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності в умовах воєнного стану від 05.12.2022 № 14.

Натомість відповідно до Методології оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади процес управління корупційними ризиками в системі державного управління включає в себе кілька складових: ідентифікацію корупційного ризику; аналіз корупційного ризику; оцінювання корупційного ризику; розроблення та запровадження заходів зі зниження (або мінімізація) корупційного ризику; оцінювання вжитих заходів щодо мінімізації корупційного ризику [116].

Ідентифікація корупційного ризику – важлива складова у процесі оцінювання ризиків, адже саме на цій стадії здійснюється аналіз зовнішнього і внутрішнього середовища органу влади на предмет виявлення чинників корупційних ризиків у нормативно-правових актах і організаційно-управлінській діяльності органу влади. Фактично здійснюється перевірка дотримання принципу недискримінаційності при правовому регулюванні

дозвільних процедур, конкурсних процедур та обтяжень, покладених на фізичних та юридичних осіб. Оцінка корупційного ризику включає в себе аналіз імовірності настання наслідків, частоту вчинення корупційного правопорушення, пріоритетність корупційних ризиків за 9-ти бальною шкалою.

Ідентифікація корупційних ризиків в організаційно-управлінській діяльності органу влади передбачає вивчення та аналіз таких питань: організаційна структура органу влади; система внутрішнього контролю; управління персоналом; проведення процедур закупівель; надання адміністративних послуг; реалізація контрольно-наглядових функцій; дотримання вимог, обмежень, заборон, встановлених Законом України «Про запобігання корупції». Джерелами отримання інформації для ідентифікації корупційних ризиків можуть бути інтерв'ювання (соціологічне опитування), анкетування (в тому числі анонімне) працівників органу влади; нормативно-правові та організаційно-розпорядчі акти, що регулюють діяльність органу влади; результати перевірок, аудитів, проведених контролюючими органами; публікації в засобах масової інформації та соціальних мережах та ін.

Стадія розроблення та запровадження заходів зі зниження (або мінімізація) корупційного ризику напряду пов'язана з ідентифікацією корупційного ризику, адже саме від причин виникнення корупційного ризику залежатиме антикорупційна стратегія, план дій, адміністративні заходи впливу.

Звіт за результатами оцінки корупційних ризиків містить: опис ідентифікованих корупційних ризиків, чинників корупційних ризиків та можливих наслідків корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією; пропозиції щодо заходів із усунення (зменшення) рівня виявлених корупційних ризиків [116].

Таким чином корупційний ризик у системі органів судової влади це пов'язана з професійною суддівською діяльністю та іншими публічними сферами життя судді вірогідність виникнення недоброчесної корупційної поведінки, що зумовлена недотриманням відображених у правових законах обов'язків, прав, заборон і обмежень, встановлених для суддів, у т. ч. порушенням реалізації суддівських повноважень (перевищенням, зловживання ними, недбальством тощо) та іншими суттєвими відхиленнями від принципу верховенства права.

Корупційні ризики у судочинстві слід поділити на ті, які обумовлені дефектами законодавчого регулювання (пов'язані з існуванням юридичних норм, які сприяють здійсненню та приховуванню корупційних практик/звичай через недосконалість нормативного регулювання або підвищену ймовірність надання незаконних переваг, відмову в доступі до закону, необґрунтовану заборону здійснювати певні дії тощо) і/або характеру особистості судді (пов'язані з деформацією правової свідомості суддів, а також адміністративних та інших осіб в структурах судової влади); організаційними і/або функціональними рисами роботи суду/судді (організаційні – полягають у вчиненні дій чи бездіяльності, які безпосередньо не пов'язані із здійсненням правосуддя, проте вони впливають на знання учасників процесу чи громадськості про розгляд справ, обмежують право на отримання судових рішень чи інформації про них, право ознайомлення з матеріалами справи, несвоєчасне подання справ до судів вищих інстанцій, відсутність гласності судових процесів та судових рішень, в т. ч., шляхом публікації або розміщення у загальному доступі Інтернету тощо; функціональні – недоліки відправлення правосуддя у процесуальних формах та пов'язаних з ним правовідносинах). Ці корупційні передумови взаємопов'язані, однак для кожної з цих груп характерний специфічний характер, причини появи, способи усунення або мінімізації тощо.

Критерієм максимально можливого усунення корупційних ризиків зі сфери організації та діяльності судової влади стає домінування доброчесності у свідомості та поведінці судді. Її визначаємо систему ключових чеснот особистості, яка професійно здійснює правосуддя та виконує інші суміжні функції (інтерпретаційну, судового контролю, виховну та ін.), що характеризує природу її душі як пасіонарно-продуктивну, добру і чесну, домінуючу у будь-яких суттєвих практичних виявах результатів роботи і трансформацій інтелекту, волі, почуттів, емоцій і/або їхніх комбінацій.

Ідеї справедливості, рівноправності і законності як базові елементи ядра поняття «верховенство права», що його деталізують, уможливлують осмислення частин цього поняття в динаміці суддівської діяльності і розвитку законодавства про неї. Якщо суди практично втілюють у життя ці ідеї, виступаючи в ролі посередників, які щодня і повсюдно вирішують правові спори і конфлікти, а також здійснюють ряд суміжних функцій, то корупційні ризики виключаються.

Для сучасних суспільств така робота суду стає одним з важливих умов не просто виживання, а й максимально можливого прогресу. Тому верховенство права і його вихідні елементи незаперечні цінності попередження корупції та інших позитивних трансформацій правового життя членів суспільства, відкритого для послідовного і перманентного розвитку.

Механізм мінімізації корупційних ризиків у судовій владі – це система інструментів (засобів) та діяльності суб'єктів, які через низку відповідних операцій, в межах стадій конструктивного створення на рівні теорії і подальшого практичного впровадження розроблених об'єктів (ідей, норм, концепцій, теорій тощо) нейтралізують умови коурпційних дій суддів, попереджають корупцію і забезпечують сталу доброчесність під час здійснення ними функцій суду.

Встановлено, що основними корупційними ризиками в судовому процесі є: 1) недоліки законодавства про статус суб'єктів процесу та відповідні процедури; 2) стійкі неформальні стосунки між суддів з адвокатами, прокурорами, слідчими, органами публічної адміністрації, що фактично означає втягнення суддів у конкретні юридичні технології цих суб'єктів та їхніх корпоративних утворень; 3) непроцесуальна залежність суддів як всередині судової системи (від голови судів чи їх заступників), так і поза нею (від політиків, членів парламенту тощо) 4) наявність системи ухилення від перманентного підтримання суддівської кваліфікації на найвищому рівні. Корупціогенними положеннями процесуальних кодексів залишається положення про територіальну юрисдикцію; процедури застосування заходів забезпечення позову (вимог; кримінального провадження); відхилення від застосування принципу належного з'ясування обставин у справі; екстраформалізм у складанні документів та в певних процедурах; невизначене регулювання оцінки доказів, особливо відсутність належної незалежності судових експертів та відсутність гарантій запобігання свідомо неправдивій експертизі.

Обґрунтовано, що авторитет доброчесності суддів не може ґрунтуватися виключно на формальних ознаках здійснення судової діяльності. Цей авторитет ґрунтується на соціальній довірі до юридичних та моральних, а отже справедливих, позицій суддів, що впливає із судових рішень та дій адміністративних осіб суддів. Будь-які потворні, принизливі чи аморальні вчинки та рішення ніколи не сприятимуть підвищенню довіри населення до суддів. У цей список слід включити всі корупційні зловживання, що трапляються в судах та за допомогою суддів, включаючи висвітлення процесів неправового переділу майна, отримання земельних ділянок, непотизму з представниками інших гілок публічної влади, бізнесу і/або окремими індивідами.

При цьому парламент та виконавча влада мають забезпечити оптимальне навантаження на суддю та недопускати, щоб вони працювали на межі людських сил або корегували обсяг роботи процесуальними інструментами відкладенням розгляду справи по суті, залишення позовів без руху, поступками правоохоронними органам всупереч ідеї верховенства права та належного обґрунтування судових рішень.

Ключовим напрямками успішної елімінації корупційних ризиків зі сфери організації та реалізації судової влади вважаємо наступні: при відборі кандидатів на посаду судді забезпечити прозорість інформація про критерії (бали) оцінювання кваліфікаційних та особистісних (моральних) якостей людини; під час роботи на посаді судді наявності системи підвищення кваліфікації; мінімізація оціночних понять у всіх процесуальних кодексах та встановлення критеріїв для тих із них, де це можливо, відповідно до правил юридичних логіки та техніки.

Висновок. В результаті дослідження категоріального апарату дослідження запобігання корупційним ризикам в системі публічної служби та системі судочинства запропоновано поняття «корупційні ризики в діяльності судді», «запобігання корупційним ризикам в діяльності судді», «механізм запобігання корупційним ризикам в діяльності судді» та розкрито їх зміст. Встановлено, що під корупційними ризиками в діяльності судді слід розуміти умови, що сприяють виникненню, розвитку, реалізації та поширенню корупційних практик у службовій та професійній діяльності суддів, які склалися унаслідок діяльності судді у порядку здійснення судочинства.

Під поняттям «запобігання корупційним ризикам в діяльності судді» слід розуміти систему правових, організаційних, інституційних і етичних механізмів, спрямованих на усунення умов і передумов для виникнення корупції серед суддів та працівників судової гілки влади, які застосовуються

з метою побудови чесної, неупередженої, прозорої судової системи, яка захистить довіру в суспільстві та покращення верховенства права.

Під поняттям «механізм запобігання корупційним ризикам в діяльності судді» слід розуміти систему правових, організаційних, інституційних і етичних заходів, спрямованих на усунення умов і передумов для виникнення корупції серед суддів та працівників судової гілки влади, які застосовуються з метою побудови чесної, неупередженої, прозорої судової системи, яка захистить довіру в суспільстві та покращення верховенства права.

Виокремлено та обґрунтовано форми (засоби, способи) контролю за дотриманням антикорупційних обмежень в діяльності судді, а саме зовнішній, внутрішній та громадський контроль, розкрито їх зміст. Так визначено, що зовнішній контроль за дотриманням корупційних обмежень (корупційних ризиків) здійснюється з боку НАЗК засобом моніторингу декларації суддів на предмет наявності корупційних ризиків, моніторингу способу життя суддів, аналізу антикорупційних ризиків у судовій системі; з боку НАБУ шляхом проведення аналітичної роботи та моніторингу для виявлення корупційних схем в діяльності судів; внутрішній контроль – з боку ДСАУ шляхом затвердження та перевірки виконання Антикорупційної програми в судах; громадський контроль - шляхом доступу громадян, правозахисників, представників медіа до ЄДРСР та моніторингу способу життя суддів (наприклад, Transparency International Україна, Центр протидії корупції).

1.4. Поняття та види корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень, суб'єктами яких є судді.

Запропоновано авторське визначення поняття корупційного адміністративного правопорушення вчиненого суддею, розкрито його зміст

та ознаки. Визначено основні види корупційних і пов'язаних із корупцією правопорушень, суб'єктами вчинення яких можуть бути та є судді, а саме: 1) порушення обмежень щодо використання службових повноважень чи свого становища та обмежень після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування; 2) порушення обмежень та вимог щодо одержання неправомірної вигоди або подарунків та поводження з ними; 3) порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності та спільної роботи близьких осіб; 4) порушення обмежень (заборон) щодо зайняття іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю; 5) порушення заборон входити до складу правління, інших виконавчих чи контрольних органів, наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку; 6) порушення вимог фінансового контролю, недотримання строків заповнення декларації та внесення в неї змін.

В попередніх підрозділах роботи при дослідженні сучасного стану наукової розробки проблеми запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням в адміністративному праві України ми звертали увагу на те, що значний науковий доробок сучасних дослідників в різні часи за останні 20 років був спрямований на дослідження питань, пов'язаних з видами корупційних адміністративних правопорушень, їх характеристикою та визначенням ефективності системи адміністративних стягнень за їх вчинення [12;122; 123; 124; 125; 126; 127; 128; 129; 130; 131;131;132; 133; 134; 135; 136]. В межах даної роботи ми не ставимо за мету здійснити юридичний аналіз складів адміністративних корупційних правопорушень, суб'єктами вчинення яких є судді. Нижче доцільно визначити види корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень, суб'єктами яких є судді, визначити їх особливості та з'ясувати загальні засади встановлення відповідальності за їх вчинення.

Спершу слід зазначити, що поняття корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень трактуються законодавцем у положеннях ст. 1 чинного Закону України «Про запобігання корупції». Зокрема, законодавцем зазначається, що «корупційним правопорушенням» слід вважати діяння (тобто, дію чи бездіяльність), що: по-перше, містить ознаки корупції; по-друге, вчиняється особою, яка охоплена переліком осіб, окресленим в ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції»; по-третє, за яке законом встановлено юридичну (головним чином, кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову) відповідальність.

Натомість під «правопорушенням, пов'язаним із корупцією» законодавець розуміє діяння, котре: по-перше, не містить ознак корупції; по-друге, не вміщуючи ознак корупції, порушує встановлені Законом України «Про запобігання корупції» вимоги, заборони та обмеження; по-третє, вчиняється особою, зазначеною у ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції»; по-четверте, передбачає настання юридичної (кримінальної, адміністративної, дисциплінарної та/або цивільно-правової) відповідальності [60].

Як бачимо, хоча досліджувані поняття й визначені в спеціальному антикорупційному Законі, проте, виходячи з наведеного трактування, потребують детального аналізу й конкретизації. У зв'язку із цим виокремимо такі ключові концептуальні ознаки відповідних правопорушень:

1. Наявність чи відсутність в діяннях суб'єкта ознак корупції. При цьому слід зазначити, що законодавцем не уточняється про перелік яких саме ознак йдеться. Разом із тим, відповідні ознаки корупції стають очевидними з визначення власне корупції, що відповідно до ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. № 1700-VII є використанням особою, зазначеною у ч.1 ст.3 Закону України «Про запобігання корупції» [60].

2. Корупційні чи пов'язані із корупцією правопорушення вчиняються певним колом суб'єктів. Такими суб'єктами є ті, що зазначені в ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», тобто суб'єкти, на яких поширюється дія цього Закону. Відповідне коло суб'єктів законодавець поділяє на такі групи «особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» [60]; «особи, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» [60]; «особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, а також інші особи, які не є службовими особами та які виконують роботу або надають послуги відповідно до договору з підприємством, установою, організацією, – у випадках, передбачених цим Законом» [60]; «кандидати на пост Президента України та кандидати у народні депутати України, зареєстровані в порядку, встановленому законом» [60]. Таким чином, у діючому спеціальному антикорупційному законодавчому акті відображено звужений перелік відповідних суб'єктів корупції (пов'язаних з корупцією діянь), які є суб'єктами адміністративної відповідальності, що вважається невиправданим багатьма юристами-адміністративістами. Приміром, Д.І. Йосифович справедливо зазначає, що «суттєве звуження кола суб'єктів адміністративної відповідальності за вчинення корупційних правопорушень слід визнати не достатньо виправданим з огляду на значні масштаби поширення корупції у різних сферах функціонування українського суспільства» [137, с. 151].

Натомість у теоретичному контексті осмислення кола суб'єктів корупції дослідники цього феномену виокремлюють три групи відповідних суб'єктів, а саме: «особи, що володіють владою та реальним впливом (як

наслідок займаної цією особою посади в державній або муніципальній службі, або виконанням особливої ролі в житті суспільства), а також зловживають цією владою (і впливом) в обмін на предмети та/або послуги, що задовольняють їх приватний інтерес чи інтерес окремих груп людей, які перебувають під неправомірним заступництвом відповідних осіб» [138, с. 2009-2010]; «особи, які бажають отримати благо для себе або для третіх осіб (також – позбавити блага когось), пропонують (а також – надають) особі, яка володіє владою та/або відповідним реальним впливом, неправомірну корупційну вигоду для того, щоб отримати відповідне благо» [, с. 2010]; «особи, які сприяють активним чи пасивним діям скоєння корупційних діянь» [138, с. 2010].

3. Правопорушення, пов'язане з корупцією, передбачає діяння, що не містить ознак корупції, проте порушує встановлені Законом України «Про запобігання корупції» вимоги, заборони і обмеження, що наводяться в розділі IV Закону України «Про запобігання корупції», а саме: 1) обмеження щодо використання службових повноважень чи свого становища, яке встановлено в ч. 1 ст. 22 Закону. Це адміністративно-правове обмеження поширено на осіб, зазначених у ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», та виявляється у забороні «використовувати свої службові повноваження або своє становище та пов'язані з цим можливості з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб, у тому числі використовувати будь-яке державне чи комунальне майно або кошти в приватних інтересах» [60];

2) обмеження щодо одержання подарунків, як встановлено в ст. 23 Закону. Відповідне обмеження поширюється на осіб, зазначених у пп. 1 і 2 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», та полягає у забороні «безпосередньо або через інших осіб вимагати, просити, одержувати подарунки для себе чи близьких їм осіб від юридичних або фізичних осіб»

[60], а саме тоді, коли цими особами здійснюється діяльність, яка пов'язана із виконанням функцій держави (функцій місцевого самоврядування). Також це адміністративно-правове обмеження застосовується у випадках, коли особа, котра дарує подарунок, перебуває в підпорядкуванні (при цьому законодавець не вказує на безпосередність підпорядкування, а використовує цей термін у широкому сенсі) відповідної особи;

3) обмеження, що випливають із вимог, пов'язаних із запобіганням одержанню неправомірної вигоди або подарунка та поводження з ними. Відповідні обмеження окреслюються в ст. 24 Закону України «Про запобігання корупції» та виявляються у покладанні на суб'єкта тягаря із забезпечення функціонування режиму запобігання корупції шляхом:

а) відмови від пропозиції неправомірної вигоди чи подарунка;

б) ідентифікації (коли це можливо) особи, що зробила неправомірну пропозицію;

в) залучати (коли це можливо) свідків (зокрема, з числа співробітників);

г) «письмово повідомляти про пропозицію безпосереднього керівника (за наявності) або керівника відповідного органу, підприємства, установи, організації, спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції» [60];

4) обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності. Це адміністративно-правове обмеження закріплено в ст. 25 Закону України «Про запобігання корупції» й поширюється на осіб, окреслених у п. 1 ч. 1 ст. 3 вказаного Закону. У відповідності до цього обмеження зазначеним суб'єктам забороняється вчиняти певні дії, а саме: а) «займатися іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту) або підприємницькою діяльністю, якщо інше не передбачено

Конституцією або законами України» [60]; «входити до складу правління, інших виконавчих чи контрольних органів, наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (крім випадків, коли особи здійснюють функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі чи територіальній громаді, та представляють інтереси держави чи територіальної громади в раді (спостережній раді)), якщо інше не передбачено Конституцією або законами України» [60] (крім випадку, що передбачається в абз. 1 ч. 2 ст. 25 Закону України «Про запобігання корупції»;

5) обмеження після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави (місцевого самоврядування), яке встановлено у ст. 26 спеціального антикорупційного законодавчого акту. Це обмеження поширено на осіб, уповноважених на виконання відповідних публічних функцій, котрі звільнилися або ж іншим чином припинили діяльність, яка пов'язана з виконанням означених функцій. Зазначене адміністративно-правове обмеження полягає у забороні: по-перше, «протягом року з дня припинення відповідної діяльності укладати трудові договори (контракти) або вчиняти правочини у сфері підприємницької діяльності з юридичними особами приватного права або фізичними особами - підприємцями, якщо особи, зазначені в абзаці першому цієї частини, протягом року до дня припинення виконання функцій держави або місцевого самоврядування здійснювали повноваження з контролю, нагляду або підготовки чи прийняття відповідних рішень щодо діяльності цих юридичних осіб або фізичних осіб - підприємців» [60]; по-друге, «розголошувати або використовувати в інший спосіб у своїх інтересах інформацію, яка стала їм відома у зв'язку з виконанням службових повноважень, крім випадків, встановлених законом» [60]; по-третє, «протягом року з дня припинення відповідної діяльності представляти інтереси будь-якої особи у справах (у тому числі в

тих, що розглядаються в судах), в яких іншою стороною є орган, підприємство, установа, організація, в якому (яких) вони працювали на момент припинення зазначеної діяльності» [60].

6) обмеження спільної роботи близьких осіб, що встановлено в ст. 27 Закону України «Про запобігання корупції». Це обмеження поширено на осіб, зазначених у підпунктах «а», «в»–«з» п. 1 ч. 1 ст. 3 вказаного Закону, та полягає у забороні «мати у прямому підпорядкуванні близьких їм осіб або бути прямо підпорядкованими у зв'язку з виконанням повноважень близьким їм особам» [60].

4. Корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення є підставою для настання юридичної відповідальності відповідного виду. У випадку з корупційними правопорушеннями «передбачена кримінальна, дисциплінарна та/або цивільно-правова відповідальність, у другому – кримінальна, адміністративна, дисциплінарна та/або цивільно-правова відповідальність.

Тобто адміністративна відповідальність може мати місце лише у випадку пов'язаного з корупцією правопорушення, на відміну від корупційного» [139, с. 168].

При цьому у конкретизованій формі різні аспекти юридичної відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення упорядковуються різними положеннями розділу XI Закону України «Про запобігання корупції», а також нормами КК України [68], КУпАП [69].

Зокрема, корупційні злочини, яким приділяється широка увага українських вчених [140; 141, с. 351-357; 142, с. 136-141; 143; 144; 145; 146], доцільно розуміти в якості умисних діянь, що містять ознаки корупції та є підставою для настання кримінальної відповідальності у відповідності до КК України. Тобто, такі злочинні діяння можуть вважатись корупційними злочинами, якщо вони містять склад кримінального правопорушення, яке окреслюється у таких статтях КК України: 191 (привласнення, розтрата

майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем); 210 (нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням); 262 (викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем); 308 (викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем); 312 (викрадення, привласнення, вимагання прекурсорів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем); 313 (викрадення, привласнення, вимагання обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, чи заволодіння ним шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем та інші незаконні дії з таким обладнанням); 320 (порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів); 354 (підкуп працівника підприємства, установи чи організації); 357 (викрадення, привласнення, вимагання документів, штамів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження); 364 (зловживання владою або службовим становищем); 364-1 (зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми); 364-2 (зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги); 368 (прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою); 368-3 (підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми); 368-4 (підкуп особи, яка надає публічні послуги); 369 (пропозиція, обіцянка або надання неправомірної

вигоди службовій особі); 369-2 (зловживання впливом); 410 (викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем) [68]. Окремо зазначимо, що в КК України містилась ст. 368-2, котра передбачала відповідальність за незаконне збагачення, що вважалось корупційним злочином до моменту, коли Конституційним Судом [68] не було встановлено, що ця норма кодифікованого закону не відповідає Конституції України [61].

Що ж стосується корупційних правопорушень і пов'язаних з корупцією правопорушень, то їх українські юристи-адміністративісти переважно розглядаються в якості суспільно шкідливих діянь, на підставі яких: виникають адміністративно-деліктні відносини, тобто, «урегульовані нормами адміністративно-деліктного права суспільні відносини, які виникають з приводу вчинення адміністративного правопорушення» [147, с. 130]; настає некримінальна відповідальність, а щонайперше – адміністративна відповідальність. У цьому сенсі слід виходити із того, що адміністративна відповідальність за вказані протиправні діяння сконцентровані переважно у положеннях глави 13-А КУпАП.

Таким чином, адміністративна відповідальність за такі правопорушення передбачаються у наступних статтях Кодексу: 172-4 (порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності); 172-5 (порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків); 172-6 (порушення вимог фінансового контролю); 172-7 (порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів); 172-8 (незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових або інших визначених законом

повноважень); 172-8-1 (порушення встановлених законом обмежень після припинення повноважень члена Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг); 172-9 (невжиття заходів щодо протидії корупції); 172-9-1 (порушення заборони розміщення ставок на спорт, пов'язаних з маніпулюванням офіційним спортивним змаганням); 172-9-2 (порушення законодавства у сфері оцінки впливу на довкілля) [69].

5. Настання юридичної відповідальності за вчинення корупційного чи пов'язаного з корупцією правопорушення є підставою для внесення відповідних відомостей до Єдиного державного реєстру осіб, що вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення. У відповідності до ч. 1 ст. 59 Закону України «Про запобігання корупції» відомості про окреслене коло фізичних та юридичних осіб (в результаті притягнення до кримінальної, адміністративної, дисциплінарної чи цивільно-правової відповідальності) у зв'язку з вчиненням ними корупційного правопорушення повинні вноситись до вказаного Держреєстру. При цьому «відомості про осіб, які входять до особового складу органів, що провадять оперативно-розшукову або розвідувальну чи контррозвідувальну діяльність, належність яких до вказаних органів становить державну таємницю, та яких притягнуто до відповідальності за вчинення корупційних правопорушень, вносяться до розділу з обмеженим доступом Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення» [148].

У відповідності до п. 3 розділу I Положення про Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення, затвердженого рішенням НАЗК від 09 лютого 2018 року № 166, цей Держреєстр являє собою електронну базу даних, що ведеться задля: 1) «забезпечення єдиного обліку осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення, та юридичних осіб, до яких застосовано заходи

кримінально-правового характеру у зв'язку з вчиненням корупційного правопорушення» [148]; 2) «забезпечення в установленому порядку проведення спеціальної перевірки відомостей стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, та посад з підвищеним корупційним ризиком» [148]; 3) «аналізу відомостей про осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення, з метою визначення сфер державної політики та посад, пов'язаних з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, з найбільш корупційними ризиками, а також формування та реалізації державної антикорупційної політики» [148]; 4) «аналізу відомостей про юридичних осіб, до яких застосовано заходи кримінально-правового характеру у зв'язку з вчиненням корупційного правопорушення» [148].

Як вірно зазначає Василенко О.Ю., що «ретельний аналіз положень якого уможливорює виділення ключових сутнісних характеристик, за якими розмежовуються безпосередньо корупційні правопорушення та пов'язані з корупцією правопорушення, а саме:

1) наявність та/або відсутність ознак корупції у вчиненому діянні (у випадку корупційного правопорушення мають місце ознаки корупції тоді, як пов'язане з корупцією правопорушення не містить ознак корупції, але порушує встановлені Законом України «Про запобігання корупції» вимоги, заборони та обмеження);

2) належність особи, що вчинила діяння, до переліку суб'єктів, на яких розповсюджується дія Закону України «Про запобігання корупції» (стосовно конкретних обмежень / вимог / заборон беруться до уваги окремі пункти переліку згідно цього Закону);

3) відмінності у видах відповідальності за вчинене діяння (корупційне правопорушення не передбачає адміністративної відповідальності), тощо» [139, с. 170].

Відповідно основними видами корупційних і пов'язаних із корупцією правопорушень, суб'єктами вчинення яких є судді є наступні:

- 1) порушення обмежень щодо використання службових повноважень чи свого становища та обмежень після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування;
- 2) порушення обмежень та вимог щодо одержання неправомірної вигоди або подарунків та поводження з ними;
- 3) порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності та спільної роботи близьких осіб;
- 4) порушення вимог фінансового контролю;
- 5) порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів;
- 6) невжиття заходів щодо протидії корупції [60].

Висновки до розділу 1.

З'ясовано сучасний стан наукової розробки проблеми запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням в адміністративному праві України. Досліджено найбільш актуальні напрямки наукових досліджень проблематики запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням адміністративно-правовими засобами, серед яких виокремлено такі: з'ясування юридичної природи корупційних правопорушень та причин їх вчинення; визначення інструментів адміністративно-правового впливу на корупцію; аналіз ефективності діяльності антикорупційних органів; системність та дієвість заходів адміністративної відповідальності за вчинення корупційних правопорушень. З'ясовано, що сучасні тенденції наукових досліджень у цій сфері звернуті на питання виокремлення та впровадження ефективних способів запобігання корупційним правопорушенням шляхом активного впровадження

електронного врядування та відкритих реєстрів; аналітики даних для виявлення корупційних схем; пропагування та формування адміністративної доброчесності як культури; гармонізації антикорупційного законодавства з європейським правом; розробка ефективних індикаторів оцінки корупційних ризиків та інше.

Здійснено аналіз міжнародних стандартів та практики діяльності органів публічної адміністрації європейських країн щодо запобігання та протидії корупційним діям в публічній службі. Встановлено, що в більшості країн Європи, які входять до Європейського Союзу запроваджені наступні стандарти у сфері нормативно-правового регулювання запобігання корупції: 1) уніфіковане антикорупційне законодавство, яке поширюється на всі категорії публічних службовців і на суддів в тому числі, особливості антикорупційної поведінки суддів визначені як правило в Кодексах судової етики; 2) законодавчо встановлені обов'язки щодо декларування видатків всіма категоріями публічних службовців, які здійсненні в значних розмірах; 3) запроваджені більш жорсткі методи фінансового контролю за джерелами доходів членів сім'ї суб'єктів антикорупційних обмежень і заборон із застосуванням конфіскації майна осіб, які не можуть обґрунтувати правомірність джерела його походження; 4) встановлено заборони на право займати посади в органах публічної влади в тому числі в судді у разі системного порушення антикорупційного законодавства.

Встановлено, що нормативно-правові акти України у сфері запобігання та протидії корупційним діям в публічній службі і в судовій системі доцільно об'єднати у дві групи: 1) загальні, які визначають поняття корупції, корупційних правопорушень, суб'єктів корупційних правопорушень, видів окремих заходів запобігання корупційним правопорушенням (Закони України «Про запобігання корупції», «Про державну службу», КУпАП, Кримінальний кодекс України; 2) спеціальні, які визначають правовий статус

суб'єктів на яких поширюються антикорупційні обмеження (наприклад, Закон України «Про судоустрій і статус суддів», Етичний кодекс судді), правовий статус суб'єктів запобігання корупції (наприклад, Закон України «Про ДБР»), систему заходів направлених на запобігання корупції (наприклад, рішення та роз'яснення НАЗК).

Окреслено науковий доробок, спрямований на виокремлення проблем законодавчого забезпечення запобігання та протидії корупційним діям в публічній службі та судах; виокремлено основні напрями нормативно-правового забезпечення запобігання корупції шляхом обґрунтування і вироблення конкретних пропозицій щодо внесення змін до законодавства.

Здійснено правовий аналіз змісту взаємопов'язаних понять «корупція», «корупційне адміністративне правопорушення», «діяння, пов'язане з корупцією», «корупційне кримінальне правопорушення», «корупційні ризики», «запобігання корупційним ризикам». Виокремлено спільні та відмінні ознаки понять «запобігання» та «протидії» корупційним ризикам в системі публічної служби та системі судочинства, розкрито їх зміст.

Виокремлено систему заходів запобігання корупційним проявам в судовій системі як комплексу правових, організаційних, інституційних і етичних механізмів, спрямованих на усунення умов і передумов для виникнення корупції серед суддів та працівників судової гілки влади.

Виокремлено та обґрунтовано форми (засоби, способи) контролю за дотриманням антикорупційних обмежень в діяльності судді, а саме зовнішній, внутрішній та громадський контроль, розкрито їх зміст.

Запропоновано авторське визначення поняття корупційного адміністративного правопорушення вчиненого суддею, розкрито його зміст та ознаки. Визначено основні види корупційних і пов'язаних із корупцією правопорушень, суб'єктами вчинення яких можуть бути та є судді, а саме: 1) порушення обмежень щодо використання службових повноважень чи свого

становища та обмежень після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування; 2) порушення обмежень та вимог щодо одержання неправомірної вигоди або подарунків та поводження з ними; 3) порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності та спільної роботи близьких осіб; 4) порушення обмежень (заборон) щодо зайняття іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю; 5) порушення заборон входити до складу правління, інших виконавчих чи контрольних органів, наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку; 6) порушення вимог фінансового контролю, недотримання строків заповнення декларації та внесення в неї змін.

РОЗДІЛ 2. АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАПОБІГАННЯ ОКРЕМИМ ВИДАМ КОРУПЦІЙНИХ ТА ПОВ'ЯЗАНИХ З КОРУПЦІЄЮ ПРАВОПОРУШЕНЬ В ДІЯЛЬНОСТІ СУДДІ

2.1. Адміністративно-правове регулювання обмежень щодо використання службових повноважень судді чи свого становища та обмежень після припинення діяльності, пов'язаної з діяльністю судді.

Одним з ключових напрямів адміністративно-правового регулювання у сфері запобігання корупції та врегулювання конфлікту інтересів є регулювання адміністративно-правових обмежень щодо використання службових повноважень чи свого становища, а також обмежень щодо стану після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням певних публічно-владних функцій. Зважаючи на поширені випадки порушення даної групи обмежень і наявні недоліки чинного законодавства, що регулює цю сферу правовідносин, дана проблематика не втрачає своєї актуальності та потребує практичного вирішення. У свою чергу, зазначене вище обумовлює доцільність проведення і наукових досліджень з даного напрямку з метою обґрунтування тих чи інших заходів перед їх безпосереднім впровадженням. Окремо актуалізує вказане питання той факт, що відповідним адміністративно-правовим обмеженням вже приділялась увага українських науковців [149; 150; 151], утім, у більшості випадків обмеження щодо використання службових повноважень чи свого становища та обмеження після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави та місцевого самоврядування, розглядалися: по-перше, фрагментарно в контексті дослідження антикорупційних обмежень загалом; по-друге, у контексті вже недіючого антикорупційного законодавства України.

Обмеження щодо використання службових повноважень чи свого становища в нашій державі закріплюються у ст. 22 Закону України «Про запобігання корупції» [60]. Цією нормою Закону передбачається, що особи, охоплені переліком суб'єктів, які можуть вчиняти корупційні правопорушення (пов'язані з корупцією правопорушення), не можуть недоброчесно використовувати власні службові повноваження (становище), пов'язані з цим можливості, а саме «з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб, у тому числі використовувати будь-яке державне чи комунальне майно або кошти в приватних інтересах» [60]. При цьому слід мати на увазі, що у відповідності до ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», а також, враховуючи положення закону України «Про судоустрій і статус суддів» [76], розглядуване адміністративно-правове обмеження поширено на: осіб, уповноважених на виконання функцій держави (місцевого самоврядування); осіб, прирівняних (для цілей вказаного законодавчого акту) до осіб, уповноважених на виконання функцій держави (місцевого самоврядування); осіб, постійно чи тимчасово обіймаючих посади, які пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або ж адміністративно- господарських обов'язків у юридичних особах приватного права (незалежно від організаційно-правової форми); осіб, спеціально уповноважених на виконання організаційно-розпорядчих (адміністративно-господарських) обов'язків у юридичних особах приватного права (незалежно від організаційно-правової форми); осіб, котрі не володіють статусом службової особи, однак виконують роботу (надають послуги) на підставі договору з підприємством, установою, організацією (у випадках, передбачених Законом України «Про запобігання корупції»); осіб, зареєстрованих у законом передбаченому випадку в якості кандидата на пост Президента України чи кандидата у народні депутати України [60].

Разом із тим, слід мати на увазі, що Законом України «Про запобігання корупції» не розкривається зміст понять «службові повноваження» чи «становище», що є суттєвою проблемою. Вказане пояснимо тим, що «саме службові повноваження є основним елементом правового становища державних службовців, саме вони визначають роль і місце державного службовця в ієрархічній структурі державної служби» [152, с. 145], а отже їх повноцінне концептуальне та практичне розуміння сприяє юридичній визначеності та дозволяє більш ефективно запобігати корупції (включно з правопорушеннями, пов'язаними з корупцією). У зв'язку із цим, українськими вченими [153, с. 189] вже робились спроби сформулювати визначення поняття «службові повноваження». Наприклад, Т.С. Безрук слушно зазначає, що «службові (владні) повноваження службової особи визначаються її компетенцією, передбаченою нормативно-правовими актами на законодавчому рівні, положеннями, статутами, посадовими інструкціями та іншими нормативними актами, що регламентують повноваження (права та обов'язки) особи, яка обіймає відповідну посаду або тимчасово чи за спеціальним повноваженням виконує обов'язки на цій посаді» [154]. Тобто, службовими повноваженнями слід вважати «офіційно покладені на певну особу обов'язки здійснювати будь-яку службову діяльність, а також окремі переваги, надані їй для максимально ефективного здійснення зазначених обов'язків, що передбачені відповідним нормативно-правовим актом: Конституцією, законом, міжнародним договором, указом, постановою, статутом, положенням, правилами, інструкцією тощо» [61].

Поряд із тим, слід погодитись із позицією вчених, що межі повноважень посадових осіб органів публічної служби, а також «підстави та спосіб їх здійснення повинні також бути передбачені законодавчими актами та можуть бути розвинуті у підзаконних актах» [155]. Вказане буде сприяти виконанню вимог принципу законності та гарантуватиме панування права,

що є гарантіями існування умов нетолерантності до корупції. Зокрема, М.С. Федоренко, досліджуючи особливості перевищення службових повноважень співробітника правоохоронних органів, зазначає, що найбільш розповсюдженими формами таких протиправних дій є, зокрема: «вплив на заявника або потерпілого, їхніх рідних, членів сім'ї (шантаж, погрози, підкуп – давання їм «відкупних») для зміни змісту заяви, раніше наданих показань або до давання неправдивих показань»; «схиляння або примушування свідків (передусім серед співробітників правоохоронних органів) до давання показань на користь підозрюваних»; «знищення або приховання слідів злочину, окремих речових доказів»; «вплив на судово-медичних експертів для фальсифікації висновків щодо ступеня тяжкості тілесних ушкоджень потерпілого»; «вплив на слідчого (обіцянка незаконної винагороди, просування по службі, нагадування про корпоративні стосунки, «честь» мундира тощо) у спосіб схиляння до прийняття законного, але більш м'якого рішення» [156, с. 281] та ін.

Викладене дає підстави стверджувати, що обмеження щодо «свого становища» є ширшим поняттям, ніж обмеження щодо «службових повноважень», адже перше охоплює не лише владні, організаційно-розпорядчі права (передбачені відповідними службовими повноваженнями), але й ряд можливостей.

Попри схожу етимологію обмежень щодо використання службових повноважень або службового становища з метою отримання неправомірної вигоди та подарунків у національному антикорупційному законодавстві вони закріплені як окремі обмеження. Так, відповідно до ст. 22 Закону України «Про запобігання корупції» суб'єктам на яких поширюється дія цього закону «забороняється використовувати свої службові повноваження або своє становище та пов'язані з цим можливості з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб, у тому

числі використовувати будь-яке державне чи комунальне майно або кошти в приватних інтересах» [61]. Аналіз вказаної статті дозволяє виокремити низку ключових термінів, які розкривають зміст даного обмеження: «службові повноваження», «службове становище», «неправомірна вигода» та «приватний інтерес». Розглянемо кожен із них окремо. Термін службові повноваження не закріплено на законодавчому рівні, що можна пояснити відсутністю стабільності його змістовного наповнення, яке залежить від конкретної посади, що утворює перелік і обсяг перших. Також слід звернути увагу на те, що термін службові повноваження інколи ототожнюють із дискреційними повноваженнями [157, с. 75], але це вбачається обґрунтованим лише контексті іншого роду обмежень щодо недопущення конфлікту інтересів. Разом із тим далеко не всі службові повноваження, якими наділена посадова надають їй право діяти на власний розсуд, навпаки у багатьох випадках вона чітко слідує приписам і інструкціям. Такий висновок повністю збігається з позицією колегії суддів ВС України викладеною в рішенні прийнятому в результаті розгляду адміністративної справи No320/4182/20 з приводу того, що права і обов'язки органів публічної адміністрації та їх посадових осіб не можна вважати дискреційними, коли в законодавстві передбачено єдиний можливий варіант поведінки [158]. А також з науковими спробами визначити сутність дискреційних повноважень, зокрема Д.В. Тимошенко [159, с. 460] зауважують, що дискреційні повноваження передбачають можливість у суб'єкта вибору своєї поведінки в межах встановлених законодавством. Таким чином, службові повноваження в контексті даного антикорупційного обмеження слід розглядати у широкому сенсі, не зводячи їх виключно до дискреційних. Як нами було зазначено вище набір прав і обов'язків, які утворюють комплекс службових повноважень залежить від конкретної посади, яку займає публічний службовець. Вони ж утворюють

інший складовий елемент даного обмеження, який позначається як службове становище публічного службовця. Треба відмітити, що однакова етимологія категорії службових повноважень і службового становища, стали приводом для виникнення в доктрині права різних підходів до їх тлумачення та співвідношення. Зокрема Е.О. Скубак розглядаючи сутність обох термінів, у тому числі специфіки тлумачення в зарубіжному законодавстві констатує, що «дане розмежування більш характерне для кримінального права пострадянських країн та пов'язане, переважно, з масовим порушенням конституційних прав громадян представниками правоохоронних органів, зокрема, під час досудового розслідування, у зв'язку з чим, законодавцем було введено окрему норму з визначенням суб'єктом у вигляді працівника правоохоронного органу» [160, с.170]. На противагу, існує і інша позиція, згідно з якою термін службове становище за своїм обсягом є більш широким за службові повноваження, тому що «при вчиненні певних дій, зокрема певних дій в інтересах хабародавця, службова особа може використовувати не лише свої конкретні службові повноваження, а й надану їй владу взагалі та своє службове становище» [161, с.5]. Проведений аналіз дозволяє дійти висновку, що терміни службові повноваження та службове становище є різними за своїм змістовним наповненням, при чому останній є більш ширшим, оскільки він обумовлюється компетенцією публічного службовця, яка складається з ряду елементів, у тому числі службових повноважень.

Автори коментаря до Закону України «Про запобігання корупції» зазначають, що «зміст заборони, встановленої у ст. 22 Закону, не уніфіковано із визначенням поняття «корупція» в ст. 1 Закону, де як одну з форм корупції згадано використання особою, зазначеною у ст. 3 цього Закону, наданих їй лише службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди. Там же, у ст. 1, при визначення понять

«потенційний конфлікт інтересів» та «реальний конфлікт інтересів», крім службових, зазначено також представницькі повноваження» [162].

Наслідками порушення вимог щодо обмеження використання службових повноважень чи свого становища можуть стати: 1) скасування або визнання незаконними нормативно-правових актів, рішень, виданих (прийнятих) з порушенням вимог Закону України «Про запобігання корупції»; 2) визнання недійсними правочинів, укладених внаслідок порушення вимог антикорупційного законодавства; 3) відшкодування збитків, шкоди, завданих державі, фізичним та юридичним особам внаслідок вчинення корупційного правопорушення; 4) вилучення незаконно одержаного майна [61]. Крім того, згідно з положеннями ст. 65 Закону України «Про запобігання корупції» за вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень передбачена кримінальна, адміністративна, цивільно-правова та дисциплінарна відповідальність [61].

Відповідно до ст. 364 Кримінального кодексу України встановлена кримінальна відповідальність за зловживання владою або службовим становищем, тобто за умисне, з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб [68].

Отже, обґрунтовано, що обмеження щодо використання свого становища є ширшим поняттям, ніж обмеження щодо використання «службових повноважень», оскільки перше охоплює не лише владні, організаційно-розпорядчі права (передбачені службовими повноваженнями), але й ряд відповідних можливостей.

На сьогодні виявлені наступні недоліки та прогалини в адміністративно-правовому регулюванні обмежень щодо використання службових повноважень чи свого становища, а саме наступні: 1) викликає сумніви, що особи, зазначені в п. 4 ч. 1. ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», підпадають під обмеження у використанні службових повноважень чи свого становища, адже вони лише «кандидати» на заняття посади, тобто власне службових повноважень відповідно саме для цих посад ще не набули (при цьому з формулювання ст. 22 Закону України «Про запобігання корупції» прямо не випливає, що законодавець «становище» тлумачить в широкому сенсі, а саме, як службове становище та становище «пов'язане із публічною службою загалом»); 2) адміністративно-правовими нормами, що регламентують дані обмеження, офіційно не трактуються поняття службових повноважень і становища, тощо.

Ще одним із напрямків запобігання корупційним і пов'язаним із корупцією правопорушенням є встановлення та адміністративно-правове регулювання обмежень після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування, що є питанням, якому вже приділялась увага українських вчених [164, с. 59-62; 165, с. 215-220]. При цьому комплексні дослідження адміністративно-правового регулювання даної групи обмежень практично відсутні (значну частину таких досліджень здійснено у сфері трудового права України), потребують актуалізації та узагальнення.

Зауважимо, що антикорупційні обмеження по відношенню до осіб, які припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування, є стандартом антикорупційної політики, визнаним міжнародною спільнотою. Так, згідно з п. «е» ч.2 ст.12 Конвенції ООН проти корупції заходи, спрямовані на запобігання корупції, можуть включати, *inter alia*, у тому числі запобігання виникненню конфлікту інтересів шляхом

установлення обмежень, у належних випадках й на обґрунтований строк, стосовно професійної діяльності колишніх державних посадових осіб у приватному секторі після їхнього виходу у відставку або на пенсію, якщо така діяльність або робота безпосередньо пов'язана з функціями, що такі державні посадові особи виконували в період їхнього перебування на посаді або за виконанням яких вони здійснювали нагляд [56].

Відповідно і у вітчизняному законодавстві, згідно зі ст. 26 Закону України «Про запобігання корупції» закріплюються обмеження після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави (місцевого самоврядування). Зокрема, відповідним особам, котрі звільнилися з посад, на яких вони виконували публічно-владні функції (або ж в інший спосіб припинили діяльність, пов'язану з виконанням публічно-владних функцій), забороняється вчиняти три моделі недоброчесної поведінки. По-перше, таким особам заборонено «протягом року з дня припинення відповідної діяльності укладати трудові договори (контракти) або вчиняти правочини у сфері підприємницької діяльності з юридичними особами приватного права або фізичними особами - підприємцями, якщо особи, зазначені в абзаці першому цієї частини, протягом року до дня припинення виконання функцій держави або місцевого самоврядування здійснювали повноваження з контролю, нагляду або підготовки чи прийняття відповідних рішень щодо діяльності цих юридичних осіб або фізичних осіб - підприємців» [61]. По-друге, цим особам забороняється «розголошувати або використовувати в інший спосіб у своїх інтересах інформацію, яка стала їм відома у зв'язку з виконанням службових повноважень, крім випадків, встановлених законом» [61]. По-третє, «протягом року з дня припинення відповідної діяльності представляти інтереси будь-якої особи у справах (у тому числі в тих, що розглядаються в судах), в яких іншою стороною є орган, підприємство,

установа, організація, в якому (яких) вони працювали на момент припинення зазначеної діяльності» [61].

Критично аналізуючи коло суб'єктів, на яких це адміністративно-правове обмеження поширено, а саме п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», можемо помітити, що означений перелік суб'єктів досить широкий, адже такі особи, перебуваючи на публічній службі, наділені обсягом різних повноважень, володіють специфічними правовими статусами, мірою позитивної та негативної юридичної відповідальності, тощо. У зв'язку із цим, вбачаємо в цілому недоцільним встановлення уніфікованого обмеження після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням публічно-владних функцій, наприклад для Президента та для рядового поліцейського чи прокурора.

Досліджуючи адміністративно-правове регулювання обмежень після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням означених функцій, доцільно звернути увагу й на вимоги ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції» щодо подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Зокрема, у ч. 2 ст. 45 Закону вказується на те, що особи, зазначені у п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», які припиняють діяльність, пов'язану з виконанням публічно-владних функцій, «подають декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за період, не охоплений раніше поданими деклараціями» [61]. В абз. 2 ч. 2 ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції» також вказується на те, що «Особи, які припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, або іншу діяльність, зазначену у підпунктах «а», «в» і «г» п. 2 ч. 1 ст. 3, зобов'язані наступного року після припинення діяльності подавати в установленому частиною першою цієї статті порядку декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або

місцевого самоврядування, за минулий рік» [61]. У відповідності до ч. 2 ст. 47 Закону України «Про запобігання корупції» «інформація про особу в Єдиному державному реєстрі декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, зберігається упродовж всього часу виконання цією особою функцій держави або місцевого самоврядування, а також упродовж п'яти років після припинення виконання нею зазначених функцій, крім останньої декларації, поданої особою, яка зберігається безстроково» [61]. Крім того, протягом трьох років після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, допускається повна перевірка декларацій, що полягає (ч. 1 ст. 51-3 вказаного Закону) «у з'ясуванні достовірності задекларованих відомостей, точності оцінки задекларованих активів, перевірки на наявність конфлікту інтересів та ознак незаконного збагачення чи необґрунтованості активів» [61].

Щодо юридичної відповідальності за порушення встановлених обмежень після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування, варто зауважити, що відповідно до п.2. ст. 26 Закону України «Про запобігання корупції» порушення встановленого п.1 ч.1 цієї статті обмеження щодо укладення трудового договору (контракту) є підставою для припинення відповідного договору. У разі виявлення порушень, передбачених ч.1 цієї статті, НАЗК звертається до суду для припинення трудового договору (контракту), визнання правочину недійсним.

Правочини у сфері підприємницької діяльності, вчинені з порушенням вимог п.1 ч.1 цієї статті, також можуть бути визнані недійсними [61]. Відповідно і до п. 7-1 ч. 1 ст. 36 Кодексу законів про працю України підставою припинення трудового договору визначається укладення трудового договору (контракту), всупереч вимогам Закону України «Про

запобігання корупції», встановленим для осіб, які звільнилися або іншим чином припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, протягом року з дня її припинення [61]. Згідно трудового законодавства на зазначеній вище підставі особа підлягає звільненню з посади у триденний строк з дня отримання органом державної влади, органом місцевого самоврядування, підприємством, установою, організацією копії відповідного судового рішення, яке набрало законної сили. З приводу заборони протягом року з дня припинення відповідної діяльності укладати трудові договори (контракти) або вчиняти правочини у сфері підприємницької діяльності, якщо особи, на яких розповсюджується досліджуване обмеження, протягом року до дня припинення виконання функцій держави або місцевого самоврядування здійснювали повноваження з контролю, нагляду або підготовки чи прийняття відповідних рішень щодо діяльності цих юридичних осіб або фізичних осіб-підприємців, дискусійною вважаємо думку Д.В. Гудкова. Автор стверджує, що однією з особливостей є строк дії цього обмеження: такий відносно нетривалий строк є найбільш оптимальним з огляду на неприпустимість встановлення надмірних обмежень для громадян, які звільнилися з державних органів чи органів місцевого самоврядування, а з іншого боку, є достатнім, щоб усунути або значно послабити можливості особи недобросовісно використовувати своє попереднє службове становище [37, с. 101]. Проте, на наш погляд, і в даному аспекті уніфікація строку дії обмеження є в певній мірі дискримінаційним фактором, і для високопосадовців обмеження мають бути жорсткішими, аніж для державних службовців нижчих рангів.

Ще одним проблемним аспектом є питання відповідальності за порушення досліджуваного обмеження, яка по суті чітко не встановлена. Варто погодитися з тим, що на перший погляд, п. 2 ч. 1 ст. 26 Закону України «Про запобігання корупції» [61] має зв'язок зі ст. 172-8 КУпАП [69], згідно з

якою настає адміністративна відповідальність за незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових або інших визначених законом повноважень. Проте, на відміну від ч. 1 ст. 26 Закону України «Про запобігання корупції», суб'єктами правопорушення, передбаченого ст. 172-8 КУпАП, є діючі (які не припинили свою діяльність) особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Таким чином, як справедливо зазначає М.І. Хавронюк, за порушення заборон, передбачених у ст. 26 Закону України «Про запобігання корупції», адміністративну відповідальність колишніх осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, не встановлено [162, с. 220].

У даному випадку можливе настання кримінальної відповідальності за порушення заборони, передбаченої п.2 ч.1 ст.26 Закону України «Про запобігання корупції» [61], цивільно-правової відповідальності за порушення цієї та інших заборон. За порушення заборон, встановлених у п.1 ч.1 ст. 26, також можливим є настання інших правових наслідків, передбачених ч.2 ст.26 Закону України «Про запобігання корупції», про що йшлося вище, і ст.ст. 65- 69 Закону України «Про запобігання корупції» (Розділ XI «Відповідальність за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення та усунення їх наслідків») [162, с.220], із чим цілком погоджуємося.

Конструктивну точку зору висловлює і О.О. Дудоров з приводу аналізованого делікту ст.172-8 КУпАП, що становить собою різновид незаконного використання службових повноважень або становища, тобто містить ознаки корупційного правопорушення (згідно ст.1 Закону України «Про запобігання корупції»). Тому діяння, наразі каране за ст. 172-8 КУпАП, має бути перенесене, на думку автора, до КК України, де передбачено відповідальність за аналогічні діяння [166, с. 216].

Висновки. В даному підрозділі дисертації нами окреслено проблему адміністративно-правового регулювання обмежень після припинення діяльності судді та виокремлено недоліки сучасного адміністративно-правового регулювання обмежень після припинення діяльності судді. Зокрема Законом «Про запобігання корупції» в ст. 26 визначено сутність обмеження після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування. Здійснивши аналіз визначених законом обмежень та проаналізувавши судову практику і роз'яснення НАЗК, нами було виокремлено обмеження які поширюються на суддю з моменту припинення діяльності судді (відставки, відсторонення від посади), зокрема:

- заборона судді протягом року з дня припинення діяльності судді укладати трудові договори (контракти) або вчиняти правочини у сфері підприємницької діяльності з юридичними особами приватного права або фізичними особами - підприємцями, якщо суддя протягом року до дня припинення виконання повноважень судді здійснювали повноваження щодо таких осіб, або вони були сторонами спору, який вирішувався за участі судді;
- заборона судді щодо розголошення або використання в інший спосіб у своїх інтересах інформацію та інтересах інших осіб, яка стала їм відома у зв'язку з виконанням повноважень судді; та інші.

Таким чином, заборона судді протягом року з дня припинення діяльності судді укладати трудові договори (контракти) або вчиняти правочини у сфері підприємницької діяльності з юридичними особами приватного права або фізичними особами – підприємцями поширюється на всі випадки коли суддя протягом року до дня припинення виконання повноважень судді здійснював повноваження щодо таких осіб, або вони були сторонами спору, який вирішувався за участі судді.

Заборона судді щодо розголошення або використання в інший спосіб інформації, яку він отримує в процесі виконання своїх обов'язків, є

важливою частиною етичних норм і вимог, що регулюють діяльність суддів. Вона спрямована на забезпечення конфіденційності, довіри до судової системи та об'єктивності при прийнятті рішень. Це правило міститься в різних національних і міжнародних нормативних актах, таких як кодекси судової етики та законодавство про судочинство.

Основні аспекти цієї заборони:

1. Конфіденційність інформації : суддя не має права розголошувати або використовувати інформацію, отриману в процесі судового розгляду, а також інформацію, яка стала повідомлена у зв'язку з виконанням службових обов'язків. Це стосується як матеріалів справ, так і відомостей про осіб, які беруть участь у процесі.

2. Інтереси судді та третіх осіб : суддя має утримуватися від використання отриманої інформації для досягнення особистих цілей чи для вигоди інших осіб, будь-якої фінансової чи іншої. Це включає використання інформації для отримання матеріальної вигоди, політичного впливу чи впливу на громадську думку.

3. Принципи етики : такі заборони сприяють підтриманню незалежності та об'єктивності суддів. Розголошення чи неправильне використання інформації може порушити ці принципи, які у своєму часі підривають довіру до судової системи і загрожують справедливому судовому процесу.

4. Покарання за порушення : порушення цих правил може призвести до дисциплінарної відповідальності, звільнення з посади або навіть кримінальної відповідальності, якщо порушення конфіденційності інформації супроводжується зловживанням влади. Ці норми не тільки сприяють захисту прав учасників судового процесу, а й зберігають саму судову систему від можливих маніпуляцій та корупційних проявів.

2.2. Адміністративно-правове регулювання обмежень щодо одержання суддею неправомірної вигоди або подарунків та поводження з ними.

Здійснено аналіз нормативних змін порядку вирахування суми подарунку судді, на який поширюються корупційні обмеження та завуальованих видів і форм таких подарунків. Досліджено фактори, які зумовлюють складності здійснення кваліфікації отримання неправомірної вигоди як малозначного правопорушення, пов'язаних із порушенням обмеження щодо одержання подарунків, що обумовлює удосконалення адміністративно-правового регулювання цього напрямку.

Адміністративно-правове регулювання обмежень щодо одержання суддею неправомірної вигоди або подарунків, а також правильне поводження з ними, є ключовим елементом системи протидії корупції в судовій владі. Це регулювання базується на низці нормативно-правових актів, які встановлюють як етичні, так і юридичні рамки для поведінки суддів.

Основними нормативними актами, що регулюють обмеження щодо одержання суддею неправомірної вигоди або подарунків, а також правильне поводження з ними є: Закон України «Про судоустрій і статус суддів», Закон України «Про запобігання корупції», Кодекс суддівської етики, Кримінальний кодекс України (статті щодо корупційних злочинів), Положення Вищої ради правосуддя та НАЗК.

Обмеження щодо одержання суддею неправомірної вигоди або подарунків, а також правильне поводження з ними визначені в статті 24 «Запобігання одержанню неправомірної вигоди або подарунка та поводження з ними» Закону України «Про запобігання корупції», в той же час закон не встановлює поняття «неправомірної вигоди», це регулюється ст. 368

Кримінального кодексу України – «Одержання неправомірної вигоди службовою особою».

Варто окремо зупинитися на понятті неправомірної вигоди, під якою законодавець розуміє «грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав» [61]. При цьому згідно абз. 7 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» «одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у ч. 1 ст. 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей» [61] є корупцією.

В тлумачних словниках поняття «вигода», розуміють як: 1) матеріальна вигода – отримання прибутку, користі чи матеріальних благ через певні дії або угоди; 2) сприятливий результат – вигода може також вказувати на позитивний результат чи приємну користь взагалі, не обов'язково пов'язану з матеріальними аспектами; 3) користь у ширшому сенсі – вигода може також вказувати на будь-яку перевагу, яку людина отримує від певної ситуації, рішення чи дії; 4) вигода для суспільства – сприятливий внесок у загальний розвиток чи добробут суспільства [167, с. 375; 168, с. 131].

Як зазначає Пушкар О. А. «науковцями досить ґрунтовно окреслено зміст поняття «вигода», проте для кваліфікації кримінального правопорушення за ст. 368 КК України важливою характеристикою такої вигоди є її неправомірність» [172, с. 124-130]. Разом з тим у науково-практичному коментарі до Кримінального кодексу України зазначається, що неправомірною вигодою може бути будь-яка перевага, послуга чи пільга,

причому зовсім необов'язково майнова, а неправомірність вигоди полягає у тому, що вона має надаватися й одержуватися без законних на те підстав [173, с. 307].

У контексті викладеного слід зазначити, що розглядувані нами корупційні правопорушення передбачають притягнення в тому числі й до кримінальної відповідальності з таких підстав: 1) «пропозиція чи обіцянка працівникові підприємства, установи чи організації, який не є службовою особою, або особі, яка працює на користь підприємства, установи чи організації, надати йому (їй) або третій особі неправомірну вигоду, а так само надання такої вигоди за вчинення чи невчинення працівником будь-яких дій з використанням становища, яке він займає, або особою, яка працює на користь підприємства, установи чи організації, в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи» [68] (ст. 354 КК України); 2) «прийняття пропозиції, обіцянки або одержання службовою особою неправомірної вигоди, а так само прохання надати таку вигоду для себе чи третьої особи за вчинення чи невчинення такою службовою особою в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає неправомірну вигоду, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища» [68] (ст. 368 КК України); 3) «пропозиція чи обіцянка службовій особі юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми надати їй або третій особі неправомірну вигоду, а так само надання такої вигоди або прохання її надати за вчинення зазначеною службовою особою дій чи її бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи» [68] (ст. 368-3 КК України); 4) «пропозиція чи обіцянка аудитору, нотаріусу, оцінювачу, іншій особі, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але провадить професійну діяльність, пов'язану з

наданням публічних послуг, у тому числі послуг експерта, арбітражного керуючого, приватного виконавця, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді (під час виконання цих функцій), надати йому/їй або третій особі неправомірну вигоду, а так само надання такої вигоди або прохання її надати за вчинення особою, яка надає публічні послуги, дій або її бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи» [68] (ст. 368-4 КК України); 5) «пропозиція чи обіцянка службовій особі надати їй або третій особі неправомірну вигоду, а так само надання такої вигоди за вчинення чи невчинення службовою особою в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища» [68] (ст. 369 КК України); 6) «провокація підкупу, тобто дії службової особи з підбурення особи на пропонування, обіцянку чи надання неправомірної вигоди або прийняття пропозиції, обіцянки чи одержання такої вигоди, щоб потім викрити того, хто пропонував, обіцяв, надав неправомірну вигоду або прийняв пропозицію, обіцянку чи одержав таку вигоду» (ст. 370 КК України) [68], тощо.

При цьому доречно зауважити, що особа, яка запропонувала, пообіцяла або надала неправомірну вигоду, звільняється від кримінальної відповідальності за злочини, передбачені статтями 354 (підкуп працівника підприємства, установи чи організації), 368-3 (підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми), 368-4 (підкуп особи, яка надає публічні послуги), 369 (пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі), 369-2 (зловживання впливом) КК України, «якщо після пропозиції, обіцянки чи надання неправомірної вигоди вона – до отримання з інших джерел інформації про цей злочин органом, службова особа якого згідно із законом

наділена правом повідомляти про підозру, - добровільно заявила про те, що сталося, такому органу та активно сприяла розкриттю злочину, вчиненого особою, яка одержала неправомірну вигоду або прийняла її пропозицію чи обіцянку» [68].

Поряд із тим, «зазначене звільнення не застосовується у разі, якщо пропозиція, обіцянка чи надання неправомірної вигоди були вчинені по відношенню до осіб, визначених у ч.4 ст.18 цього Кодексу» [68].

Варто погодитися з тим, що відмежовуючи передбачений ст. 172-5 КУпАП [69] проступок від складу злочину, передбаченого ст. 368 КК України [68], слід виходити з того, що: 1) у ст. 172-5 КУпАП йдеться саме про порушення обмежень, а не заборон; 2) п.1 ч.1 ст.23 Закону України «Про запобігання корупції» [61] хоча і має назву «Обмеження щодо одержання подарунків», проте забороняє особам, зазначеним у п.п. 1, 2 ч.1 ст.3 цього Закону (які по суті є «публічними» службовим особами, спроможним нести відповідальність за ст.368 Кримінального кодексу України), безпосередньо або через інших осіб вимагати, просити, одержувати подарунки для себе чи близьких їм осіб від юридичних або фізичних осіб у зв'язку зі здійсненням такими особами діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування.

На думку Василенко О.Ю. найбільш складними питаннями адміністративно-правового регулювання обмежень щодо одержання неправомірної вигоди або подарунків та поводження з ними є: 1) несправедливими і дискримінаційними є положення ч.1 ст. 23 Закону України «Про запобігання корупції», дія якої наразі поширюється лише на осіб, зазначених у п.п. 1-2 ч. 1 ст. 3 Закону і не розповсюджується на п. 3-4 (особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, кандидати у народні депутати України, кандидати на пост

Президента України, тощо); 2) нагальним є питання численних випадків визнання малозначності правопорушень, пов'язаних із порушенням обмеження щодо одержання подарунків, що обумовлює удосконалення адміністративно-правового регулювання цього напрямку; 3) законодавчого уточнення та уніфікації судової практики потребують об'єкти адміністративної та кримінальної відповідальності у випадку порушення обмеження щодо одержання неправомірної вигоди, подарунків та поводження з ними, тощо [45, с.107-108].

Наступним антикорупційним обмеженням в діяльності суддів є обмеження щодо одержання подарунків. Тут слід виокремлювати законне та незаконне одержання суддею подарунків.

До законних подарунків та способів їх отримання слід віднести:

1) прийняття подарунків, які відповідають загальновизнаним уявленням про гостинність, а саме якщо вартість таких подарунків не перевищує два прожиткових мінімуму для працездатних осіб, встановлений на день прийняття подарунка, одноразово, а сукупна вартість таких подарунків, отриманих від однієї особи (групи осіб) протягом року, не перевищує чотирьох прожиткових мінімумів, встановлених для працездатної особи на 1 січня того року, в якому прийнято подарунки (слід враховувати прожитковий мінімум для працездатних осіб у відповідності до Закону України «Про Державний бюджет України на 2025 рік складає на сьогодні 3025 грн. [174];

2) будь-які дарунки, що даруються близькими особами або одержуються як загальнодоступні знижки на товари, послуги, загальнодоступні виграші, призи, премії, бонуси.

Відповідно, незаконні подарунки це ті, що перевищують два прожиткові мінімуми для працездатних осіб, встановлений на день прийняття подарунка, одноразово, а сукупна вартість таких подарунків,

отриманих від однієї особи (групи осіб) протягом року, перевищує чотири прожиткових мінімумів, встановлених для працездатної особи на 1 січня того року, в якому прийнято подарунки; а під незаконним способом їх отримання слід вважати безпосередньо або через інших осіб вимагання, прохання або одержання таких подарунків для себе чи близьких їм осіб від юридичних або фізичних осіб у зв'язку із здійсненням такими особами діяльності, пов'язаної із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування або якщо особа, яка дарує, перебуває в підпорядкуванні такої особи. Інші способи отримання подарунків суддями є цілком законними (зокрема, отримання подарунків від друзів, які не перебувають у будь-яких зв'язках з суддею пов'язаних з його професійною діяльністю, мається на увазі реальне а не потенційно можливе перебування у таких відносинах (прикладом може слугувати цілком законний подарунок судді подарунка на день народження від друга, який є теж суддею, однак за виключенням їх взаємного підпорядкування, зокрема суддя-голова суду).

Подарунком, що відповідає загальновизнаним уявленням про гостинність, зазвичай є сувенір. Його дарувальник вручає дійсно за власною волею, щоб зробити отримувачу приємне, часто у зв'язку з нагодою – подією, звичаєм чи святом. Але неправомірна вигода може бути надана й у формі, завуальованій подарунком, і це тягне за собою кримінальну, а не адміністративну відповідальність. У тлумачному словнику гостинність визначається як готовність, бажання приймати гостей і пригощати їх. Виходячи з юридичної природи подарунка, ним взагалі не вважається послуга, надана особі. По-перше, поєднаний з обмеженням дозвіл приймати певні подарунки, передбачений ч. 2 ст. 23 Закону, стосується виключно подарунків. По-друге, послуги, на відміну від подарунків, не відповідають загальновизнаним уявленням про гостинність. Водночас може розглядатися як подарунок пригощання, наприклад вечерею, зокрема і під час проведення

науково-практичної конференції, симпозіуму тощо. Вони відповідають загально визнаним уявленням про гостинність, і, щоб не бути обвинуваченим у правопорушенні, передбаченому ст. 172-5 КАП, відповідний суб'єкт повинен керуватися вимогами антикорупційного законодавства і правилами етичної поведінки, бути скромним, обмежувати себе і відмовлятися від вживання вишуканої їжі і напоїв. Як подарунок можуть розглядатися також придбані для окремого суб'єкта квитки в театр, оплата екскурсії тощо – коли вони надані не в порядку міжнародної технічної допомоги або не є бюджетними витратами (наприклад, на підвищення кваліфікації чи проведення конференції). Проте, не є подарунком гонорар за прочитану лекцію чи проведений тренінг – їх законність визначається відповідно до ст. 25 Закону «Про запобігання корупції». Так звані «цінні подарунки», які, відповідно до законодавства, вручають певним працівникам в порядку заохочення, не відповідають поняттям «загально визнані уявлення про гостинність» і «загальнодоступні виграші, призи, премії, бонуси». Ці подарунки особам надають якраз у зв'язку із здійсненням ними діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, а тому законодавство в цій частині має бути приведене у відповідність до ст. 23 Закону. Йдеться, наприклад, про закони, відповідно до яких можуть бути надані грошові премії (винагороди) та цінні подарунки в порядку заохочення: працівникам дипломатичної служби (ст. 33 Закону «Про дипломатичну службу»); членам добровільних пожежних дружин (команд), які створюються на підприємствах, в установах та організаціях, у т.ч. державної та комунальної власності (ст. 29 Закону «Про пожежну безпеку»). Закон «Про державні нагороди України» передбачає можливість вручення особам, уповноваженим на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування, державної премії та іменної вогнепальної зброї. Очевидно, що працівники, які одержали подарунок як заохочення, не повинні

притягуватися до відповідальності за ст. 172-5 КАП: згідно з вимогами справедливості, з двох колізійних положень в законах перевагу слід надавати тому, яке поліпшує становище особи.

За порушення обмежень щодо одержання подарунків (їх називають «спеціальними обмеженнями»), передбаченими ч. 2 ст. 23 цього Закону (не у зв'язку зі здійсненням діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування), а також за невиконання обов'язку, встановленого ч. 1 ст. 24 цього Закону (у частині відмови особи від пропозиції подарунка), а також невиконання обов'язку, встановленого ч. 3 ст. 23 цього Закону (у частині передачі подарунка, одержаного як подарунка державі, АР Крим, територіальній громаді, державному чи комунальному підприємству, установі чи організації), передбачена можливість притягнення винної особи до відповідальності за ст. 172-5 Кодексу про адміністративні правопорушення України «Порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків», що тягне за собою накладення штрафу від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян із конфіскацією такого подарунка. Та сама дія, вчинена особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за порушення, передбачене ч. 1 цієї статті, тягне за собою накладення штрафу від двохсот до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян із конфіскацією такого дарунка (пожертви) та з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком на один рік. За вчинення тих самих дій, пов'язаних із заволодінням подарунком або передачею його іншій особі, винна особа може бути притягнута до відповідальності згідно зі ст. 191 («Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем») Кримінального кодексу України. За невиконання обов'язку, встановленого ч. ч. 1, 2 ст. 24 цього Закону (у частині неповідомлення про отримання пропозиції неправомірної вигоди або

подарунка, неповідомлення про виявлення у своєму службовому приміщенні чи отримання майна, що може бути неправомірною вигодою, або подарунка) передбачена можливість притягнення винної особи до відповідальності за ч. 1 ст. 172-7 Кодексу про адміністративні правопорушення України («Порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів», а саме: неповідомлення особою у встановлених законом випадках і порядку про наявність у неї реального конфлікту інтересів тягне за собою накладення штрафу від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян) або за ст. 172-9 Кодексу про адміністративні правопорушення України («Невжиття заходів щодо протидії корупції», а саме: 1. Невжиття передбачених законом заходів посадовою чи службовою особою органу державної влади, посадовою особою місцевого самоврядування, юридичної особи, їх структурних підрозділів у разі виявлення корупційного правопорушення тягне за собою накладення штрафу від ста двадцяти п'яти до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. 2. Та сама дія, вчинена повторно протягом року після застосування заходів адміністративного стягнення, тягне за собою накладення штрафу від двохсот п'ятдесяти до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян). Обмеження щодо одержання подарунків не поширюються на подарунки, які: 1) даруються близькими особами, перелік яких надається у ст. 1 цього ж Закону; 2) одержуються як загальнодоступні знижки на товари, послуги, загальнодоступні виграші, призи, премії, бонуси. Ключовою буде вказівка саме на їх «загальнодоступність», що нівелює специфіку правового статусу особи, якій ці подарунки надаються, пропонуються, а також специфіку її діяльності. Жодних обмежень щодо вартості, періодичності надання, дарування таких подарунків немає. Інколи подарунки від близьких осіб ще називають «подарунками на основі особистих відносин».

У випадках, коли особа, на яку поширюються досліджуване адміністративно-правове обмеження, «виявила у своєму службовому приміщенні чи отримала майно, що може бути неправомірною вигодою, або подарунок, вона зобов'язана невідкладно, але не пізніше одного робочого дня, письмово повідомити про цей факт свого безпосереднього керівника або керівника відповідного органу, підприємства, установи, організації» [61]. Про цей факт повинен складатись акт, що «підписується особою, яка виявила неправомірну вигоду або подарунок, та її безпосереднім керівником або керівником відповідного органу, підприємства, установи, організації» [61]. Відповідно предмети неправомірної вигоди, а також одержані чи виявлені подарунки зберігаються в органі до їх передачі спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції» [61].

Відповідно до ст. 172-5 КУпАП порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків тягне за собою накладення штрафу від 100 до 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією такого подарунка. Та сама дія, вчинена особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за вказане вище порушення, - тягне за собою накладення штрафу від двохсот до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією такого дарунка (пожертви) та з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком на один рік [69].

Отже, суддя у разі надходження пропозиції щодо неправомірної вигоди або подарунка, незважаючи на приватні інтереси, зобов'язані невідкладно вжити таких заходів: відмовитися від пропозиції; за можливості ідентифікувати особу, яка зробила пропозицію; залучити свідків, якщо це можливо, у тому числі з числа співробітників суду; письмово повідомити про пропозицію безпосереднього керівника (за наявності) або спеціально уповноваженого або члена робочої групи щодо оцінювання корупційних

ризиків, яка функціонує в суді. Також статтею 24 Закону визначено досить чіткий алгоритм дій при виявленні у своєму службовому приміщенні майна, що може бути неправомірною вигодою, або подарунку; в цьому разі він зобов'язаний невідкладно, але не пізніше одного робочого дня, письмово повідомити про цей факт свого безпосереднього керівника; про виявлення майна, що може бути неправомірною вигодою, або подарунка складається акт, який підписується особою, яка виявила неправомірну вигоду або подарунок, та її безпосереднім керівником (слід зауважити, що дана вимога поширюється на випадки виявлення такого майна і службовому кабінеті судді) [61].

2.3. Адміністративно-правове регулювання обмежень щодо сумісництва та суміщення посади чи діяльності судді з іншими видами діяльності та спільної роботи близьких осіб.

Корупційним ризиком в діяльності судді є сумісництво та суміщення з іншими видами діяльності. Норма статті 25 Закону не дає тлумачення «сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності», а лише вказує на те, що обмеженням (забороною) для судді є зайняття іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту) [61]. Наразі судді забороняється безпосередньо займатися підприємницькою діяльністю, тобто відповідно до ст. 42 Господарського кодексу України - самостійною, ініціативною, систематичною, на власний ризик господарською діяльністю, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [175]. Виключенням є викладацька, наукова і творча діяльність, медична практика, інструкторська

та суддівська практика із спорту, які можуть здійснюватись з певними обмеженнями: поза службовий (робочий) час; з належним юридичним оформленням, як правило за контрактом з обов'язковою сплатою податків з прибутку та декларуванням таких прибутків.

Слід зауважити, що адміністративно-правове регулювання обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності та обмежень щодо спільної роботи близьких осіб як доволі розповсюджених видів пов'язаних з корупцією правопорушень. На важливість цих обмежень, як способів запобігання корупції, звертається увага багатьох українських вчених (як щодо сумісництва та суміщення [176; 177; 178], так і спільної роботи близьких осіб [179; 180; 181]. Проте адміністративно-правове регулювання обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності та обмежень щодо спільної роботи близьких осіб потребує подальшого теоретичного дослідження задля його практичного удосконалення.

Нижче більш детально необхідно з'ясувати поняття суміщення та сумісництва з іншими видами діяльності, як антикорупційні обмеження для суддів, які створюють корупційні ризики для їх діяльності.

В науково-практичному коментарі до Закону України «Про запобігання корупції» дається детальний аналіз цих понять, які слід навести [182, с.250-255].

Так, Ст. ст. 42 та 43 Конституції України громадянам гарантовані права на працю та зайняття підприємницькою діяльністю, яка не заборонена законом. Ч. 2 ст. 21 Кодексу законів про працю України визначено, що працівник має право реалізувати свої здібності до продуктивної і творчої праці шляхом укладення трудового договору на одному або одночасно на декількох підприємствах, установах, організаціях, якщо інше не передбачено законодавством, колективним договором або угодою сторін. Силу зазначених норм підкріплює п. 1 ч. 1 Постанови КМУ «Про роботу за сумісництвом

працівників державних підприємств, установ і організацій» від 3 квітня 1993 р. № 245, яка встановила, що робітники, спеціалісти і службовці державних підприємств, установ і організацій мають право працювати за сумісництвом, тобто виконувати, крім своєї основної, іншу роботу на умовах трудового договору. Так, на умовах сумісництва працівники можуть працювати на тому ж або іншому підприємстві, в установі, організації або у громадянина у вільний від основної роботи час. Водночас нормами ст. 25 Закону 1700 визначені обмеження щодо такої діяльності. Так, відповідно до Положення про умови роботи за сумісництвом працівників державних підприємств, установ і організацій від 28 червня 1993 р. № 43, затвердженого Міністерством праці України, Міністерством юстиції України, Міністерством фінансів України, сумісництвом вважається виконання працівником, крім своєї основної, іншої регулярної оплачуваної роботи на умовах трудового договору у вільний від основної роботи час на тому ж або іншому підприємстві, в установі, організації або у громадянина (підприємця, приватної особи) за наймом. Слід зауважити, що законодавець не обмежує громадян укладанням лише одного такого договору, тобто таких договорів може бути кілька. Традиційно вирізняють два типи сумісництва: – зовнішнє – виконання регулярної оплачуваної роботи у вільний від основної роботи час на іншому підприємстві, в установі, організації або у громадянина (підприємця, приватної особи) за наймом; внутрішнє – виконання регулярної оплачуваної роботи у вільний від основної роботи час на тому ж підприємстві, в установі, організації або у громадянина (підприємця, приватної особи) за наймом. Виходячи з ч. 1 ст. 105 Кодексу законів про працю, під суміщенням розуміємо виконання працівниками на одному і тому ж підприємстві, в установі, організації, поряд зі своєю основною роботою, зумовленою трудовим договором, додаткової роботи за іншою професією (посадою) або обов’язків тимчасово відсутнього працівника без звільнення

від своєї основної роботи, за яку провадиться доплата. Таким чином, головною ознакою суміщення є відсутність необхідності відриву від обов'язків, визначених трудовим договором, оскільки робота здійснюється в основний робочий час та на тому ж підприємстві, без зміни тривалості робочого дня та заключення додаткового договору (угоди). Конституцією та законами України для посадових і службових осіб органів державної влади й органів місцевого самоврядування встановлені певні правила поведінки, у тому числі й окремі обмеження щодо їх позаслужбової діяльності. Такі обмеження є конституційно обґрунтованими, оскільки деякі види діяльності цих осіб за межами їх служби об'єктивно можуть зумовити ситуацію, несумісну з належним виконанням ними службових обов'язків через виникнення конфлікту інтересів (Рішення КСУ від 13 березня 2012 р. № 6-рп/2012). Метою таких обмежень є забезпечення ефективного та неупередженого функціонування державних службовців шляхом здійснення превентивних заходів перед можливим зловживанням владою або службовим становищем. Обмеження щодо позаслужбової діяльності закріплено в ст. 25 Закону 1700 та у деяких випадках – у спеціальних законах, якими визначені права й обов'язки осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, наприклад, у ч. 5 ст. 32 Закону України «Про державну службу». Так, одним із двох обмежень, які зазначені в п. 1 ч. 1 ст. 25, є обмеження щодо зайняття іншою оплачуваною діяльністю. Характерно, що в нормативно-правових актах відсутнє чітке визначення такої діяльності та не відображено вичерпний перелік дій, які до неї належать. У своїх Методичних рекомендаціях з питань запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та прирівняних до них осіб, затверджених рішенням НАЗК від 14 липня 2016 р. № 2, під «іншою оплачуваною діяльністю» вбачають будь-яку діяльність, спрямовану на отримання доходу і

не пов'язану з виконанням особою своїх посадових обов'язків із виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Тобто, враховуючи зазначене вище, можна зробити висновок, що це така діяльність, ціллю якої є дохід, а тому у разі скоєння такого правопорушення воно буде закінченим лише з моменту отримання доходу, відмінного від заробітної плати, винагороди чи інших виплат, отриманих від підприємств, установ, організацій, на посаді в яких особа здійснює свої повноваження з управління чи функцій держави.

Вцілому доцільно виділити особливості адміністративно-правового регулювання обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності: 1) це адміністративно-правове обмеження поширюється на осіб, зазначених у п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», не залежно від того, чи перебувають вони у відпустці або ж ні, або ж в інших правових станах, які характеризують їх в якості осіб, котрі зберігають правовий статус професійного публічного службовця, попри те, що вони на законних підставах, не виконують службові обов'язки (зокрема, хворіють, навчаються тощо); 2) недотримання вказаного обмеження є правопорушенням, пов'язаним із корупцією, а отже створює умови для підвищення толерантності до корупції, потенційно шкодить правопорядку в сфері запобігання корупції та може шкодити авторитету посади професійного публічного службовця, рівню довіри суспільства до держави; 3) для розглядуваного адміністративно-правового обмеження характерним є те, що воно полягає у безпосередній забороні займатися іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю (за умови одержання прибутку) та входити до складу правління, інших виконавчих чи контрольних органів, наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку. При цьому це обмеження містить винятки, а тому особа, котра належить до переліку осіб, визначених у п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання

корупції», може правомірним чином займатись викладацькою, науковою та творчою діяльністю, медичною практикою, інструкторською та суддівською практикою із спорту, коли така діяльність не є удаваною; 4) адміністративно-правове обмеження починає діяти з моменту набуття особою правового статусу особи, котра належить до кола суб'єктів, окреслених в п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», хоча не можна тлумачити в якості правопорушення, пов'язаного з корупцією, отримання із запізненням винагороди (оплати) за «іншу діяльність», що була завершена до вступу на державну службу, однак, виплачується із запізненням чи вчасно; 5) це обмеження регламентоване у ст. 25 Закону України «Про запобігання корупції», однак, адміністративна відповідальність за порушення цієї норми Закону передбачена ст. 174-2 КУпАП (нею Кодекс був доповнений саме в результаті прийняття відповідного спеціального антикорупційного закону); 6) порушення цього адміністративно-правового обмеження може судом інтерпретуватись в якості малозначного діяння, коли протиправні діяння суб'єкта виявляються в отриманні винагороди (оплати) за «іншу діяльність», а саме тоді, коли: винагорода (оплата) має відносно невеликий розмір та отримувалась одноразово; сумісництво відбувалось нетривалий період часу; сумісництво за своїми наслідками не мало суспільної значимості.

Наступним обмеженням судді щодо сумісництва є заборона входити до складу правління, інших виконавчих чи контрольних органів, наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (крім випадків, коли особи здійснюють функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі чи територіальній громаді, та представляють інтереси держави чи територіальної громади в раді (спостережній раді), ревізійній комісії господарської організації), якщо інше не передбачено [Конституцією](#) або законами України, зокрема це стосується норми статті 54 Закону України «Про судоустрій та статус суддів», в якій

зазначено, що суддя не може під час проходження служби займатися іншою оплачуваною діяльністю, крім науково-педагогічної, наукової або творчої [9].

Для визначення наявності чи відсутності корупційних ризиків суддям слід враховувати наступне:

1) категоричною заборonoю входити до складу правління, інших виконавчих чи контрольних органів, наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку, а сам факт такого входження, навіть без активної поведінки особи (як у випадку заборони займатися іншою оплачуваною діяльністю), є порушенням вимог Закону [61]; в той же час суддя може бути засновником, членом правління та заступником голови неприбуткової громадської організації, якщо не буде отримувати відповідний прибуток за результатами діяльності цієї організації [61];

2) не є антикорупційним обмеженням, а відповідно порушенням закону право бути пасивним акціонером акціонерного товариства, тобто не здійснення безпосередньої підприємницької діяльності, в той же час отримання прибутків від акцій, але з урахуванням однієї умови, що наявність такої кількості акцій не дає право приймати управлінські рішення, які впливають на діяльність підприємства; також це стосується відкриття депозитних рахунків, які передбачають отримання прибутку у формі дивідендів суддею за умови декларування суми дивідендів (акціонерних коштів), а також прибутків отриманих від їх розміщення.

Згідно з Рішенням Конституційного Суду України від 13 березня 2012 р. № 6-рп/2012, встановлена у п. 2 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» заборона стосується права осіб, зокрема державних службовців, входити до складу органу управління підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку. Таким чином, основною ознакою, яка є підставою для такої заборони, як і у разі з заборонами, визначеними у ч. 1 п. 1 ст. 25 Закону 1700, є отримання прибутку (в першому

випадку був дохід). Таким чином, враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що в порядку, передбаченому, наприклад, ст. ст. 1 та 7 Закону України від 22 березня 2012 р. № 4572-VI «Про громадські об'єднання», особи, зокрема державні службовці, можуть бути засновниками, керівниками, входити до складу правління, інших виконавчих чи контрольних органів, наглядової ради громадських організацій або в порядку ст. 12 Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» виконувати зазначені функції в благодійному фонді, а все тому, що зазначені організації не мають на меті своєї діяльності отримання прибутку. Зауважимо, що бувають випадки, коли до посадових обов'язків особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, входить здійснення функцій з управління, наприклад, акціями, які належать державі чи територіальній громаді та представляють її інтереси. На такі випадки не поширюється дія норм п. 2 ч. 1 ст. 25 Закону 1700, аналогічно і з ситуаціями, коли в господарських підприємствах організовуються ревізійні комісії, про що і зазначено у п. 2 ч. 1 ст. 25. Що ж стосується відповідальності за порушення встановлених Законом 1700 обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності, то вона передбачена ст. 172-4 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Відповідно до положень зазначеної статті, порушення особою встановлених законом обмежень щодо зайняття іншою оплачуваною діяльністю (крім викладацької, наукової та творчої діяльності, медичної та суддівської практики, інструкторської практики зі спорту) або підприємницькою діяльністю тягне за собою накладення штрафу від трьохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 5 100,00 грн до 8 500,00 грн) із конфіскацією отриманого доходу від підприємницької діяльності чи винагороди від роботи за сумісництвом. Порушення особою встановлених законом обмежень щодо входження до

складу правління, інших виконавчих чи контрольних органів або наглядової ради підприємства або організації, яка має на меті одержання прибутку (крім випадків, коли особа здійснює функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі чи територіальній громаді, та представляє інтереси держави чи територіальної громади в раді (спостережній раді), ревізійній комісії господарської організації), тягне за собою накладення штрафу від трьохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (від 5 100,00 грн до 8 500,00 грн) із конфіскацією отриманого доходу від такої діяльності.

Наступний антикорупційним обмеженням в діяльності судді є спільна робота близьких осіб, на яку встановлено обмеження статтею 27 Закону. Так, судді (голова суду, керівник апарату суду) не можуть мати у прямому підпорядкуванні близьких їм осіб або бути прямо підпорядкованими у зв'язку з виконанням повноважень близьким їм особам, перелік яких визначений ст. 1 Закону [61]. Слід враховувати, що закон дає досить широке поняття «пряме підпорядкування», під яким слід розуміти відносини прямої організаційної або правової залежності підлеглої особи від її керівника, в тому числі через вирішення (участь у вирішенні) питань прийняття на роботу, звільнення з роботи, застосування заохочень, дисциплінарних стягнень, надання вказівок, доручень тощо, контролю за їх виконанням. Однак це питання пов'язане безпосередньо з наявністю чи відсутністю конфлікту інтересів про який звернемо увагу нижче. Для наглядного розуміння прямого підпорядкування у суддівській практиці наведемо такі приклади: очевидним є те, що донька не може перебувати на посаді помічника судді, а бо секретаря судового засідання у випадку суддівства її батько; з іншої сторони чи може син працювати на посаді керівника апарату суду в судді в якому його батько є суддею? І відповідь на це питання

ствердне – так, але має бути усунутий конфлікт інтересів – батько має бути виключений з комісії, яка приймає кадрові рішення щодо його сина.

Очевидним шляхом усунення будь-якого корупційного ризику є повідомлення особою, яка претендує на зайняття посади у відповідному судді, на посаду в якому вона претендує, про працюючих у цьому органі близьких їй осіб. У разі, якщо такий корупційний ризик вже наявний він має бути усунений з ініціативи суб'єктів конфлікту інтересів протягом п'ятнадцяти днів, або за рішенням керівника в місячний строк з моменту виникнення обставин дані особи (особа) підлягають переведенню в установленому порядку на іншу посаду, що виключає пряме підпорядкування. У разі неможливості такого переведення особа, яка перебуває у підпорядкуванні, підлягає звільненню із займаної посади.

Висновок. В результаті дослідження в межах даного підрозділу роботи з'ясовано тлумачення понять «сумісництва» та «суміщення посади» в діяльності судді з іншими видами діяльності, запропоновано розширити види трудової діяльності судді за сумісництвом з судовою діяльністю, зокрема щодо викладацької діяльності в закладах вищої освіти юридичного профілю з метою надання практичних знань у галузі права.

Обґрунтовано необхідність розширення можливостей суміщення посади судді з тренерською діяльністю в якості викладача (тренера) в Національній школі суддів України та судді-наставника для особи, яка призначена суддею та не має суддівського досвіду, визначено запобіжники недопущення порушення антикорупційних обмежень у цій сфері.

2.4. Особливості запобігання та врегулювання конфлікту інтересів в діяльності судді.

Судді попри високий рівень правової підготовки і обізнаності тяж піддаються корупційними ризикам в своїй діяльності, які іноді є наскільки зовні невидимими, що не викликають занепокоєння, однак присутні і мають бути усунені з метою ефективного здійснення правосуддя на основі закону. Відповідні положення визначено міжнародними стандартами, що регламентують діяльність суддів та Кодексом суддівської етики, затвердженим з'їздом суддів України.

Вітчизняне антикорупційне законодавство встановлює ряд запобіжників вчинення корупції взагалі та системі судочинства України, зокрема до яких слід віднести: підготовка та впровадження антикорупційних програм; діяльність уповноваженого з питань корупції щодо роз'яснення сутності та видів корупційних ризиків в діяльності суддів; роз'яснення Національного агентства з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) порядку заповнення декларації, врахування конфлікту інтересів, застосування обмежень щодо діяльності суду, тощо.

В цілому слід визначити, що сучасне антикорупційне законодавство України, яке сформувалось в Україні за останні 10 років є достатньо прогресивним та виваженим і відповідає Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 р. (яка ратифікована згідно із Законом України «Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції» від 18 жовтня 2006 року № 251-V) [56] як єдиного стратегічного документа, які закладає принципи запобігання та протидії корупції, які мають дотримуватись країни цивілізованого світу. В той же час за допомогою антикорупційних законодавчих норм не можливо урегулювати всі складні випадки (запобіжники) вчинення корупційних діянь або діянь, пов'язаних з корупцією, різновиди яких мають широкий прояв і мають бути

урегульовані на підзаконному рівні а також в актах доктринального тлумачення, зокрема в рішеннях вищих судових інстанцій. Зокрема це стосується такого антикорупційного обмеження (запобіжника) як запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, сутність нормативного закріплення правового змісту якого визначено в розділі 5 Закону України «Про запобігання корупції».

У зв'язку з цим нагальним дослідницьким завданням, що й зумовлює актуальність даного підрозділу роботи, є визначення особливостей запобігання та врегулювання конфлікту інтересів в діяльності судді, їх узагальнення та систематизації як подальшого інструментарію для суддей, використання якого знизить загальний рівень корупції в судовій системі України.

Проблема запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням не є новою в юридичній науці, науковий доробок її дослідження складають праці таких вчених, як: В.Б. Авер'янов, С.М. Алфьоров, О.М. Бандурка, О.А. Банчук, Ю.П. Битяк, К.Л. Бугайчук, В.М. Гаращук, О.О. Дудоров, В.А. Завгородній, Т.Є. Кагановська, В.М. Мартиненко, М.І. Мельник, О.П. Мусієнко, О.В. Ткаченко, В.М. Трепак, Р.М. Тучак, М.І. Хавронюк, С.О. Шатрава та інші. Проте проблематика корупційних ризиків в діяльності судової системи і безпосередньо суддів не була предметом окремого монографічного чи іншого системного дослідження, що й зумовлює необхідність її здійснення в межах даної наукової статті.

Таким чином метою даного підрозділу роботи є з'ясування особливостей запобігання та врегулювання конфлікту інтересів в діяльності судді. На виконання поставленого завдання в межах статті будуть вирішені наступні *задачі*: визначити поняття та сутність конфлікту інтересів як правової категорії, з'ясувати різновиди проявів наявності конфлікту інтересів

в діяльності судді, визначити запобіжники, які слід вживати для запобігання та усунення конфлікту інтересів в діяльності судді.

Правове регулювання правил запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності суддів на рівні закону визначено нормативними актами: Законом України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 року № 1700-VII [61], Законом України «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 року № 1402-VIII [76], процесуальними законами – Цивільний процесуальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України, Господарський процесуальний кодекс України, Кодекс адміністративного судочинства України. Загальними підзаконними актами, які тлумачать норми антикорупційного законодавства щодо розуміння змісту конфлікту інтересів, його запобіжників та напрямів усунення є роз'яснення, які надаються Національним агенством з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) у формі методичних рекомендацій, зокрема в Методичних рекомендаціях щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» у питаннях запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, дотримання обмежень щодо запобігання корупції, затверджених рішенням НАЗК від 12.01.2024 року № 2 [183]. Спеціальними підзаконними актами, які тлумачать норми антикорупційного законодавства щодо розуміння змісту конфлікту інтересів, його запобіжників та напрямів усунення є рішення Ради суддів України, якими роз'яснена позиція Ради щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності суддів, зокрема: рішення від 08.06.2017 № 34 «Про роз'яснення деяких питань щодо конфлікту інтересів у діяльності суддів»; рішення від 07.09.2017 № 46 «Щодо роз'яснення деяких питань щодо конфлікту інтересів у діяльності суддів»; рішення від 07.12.2017 № 75 «Про роз'яснення щодо повноважень РСУ як єдиного компетентного органу, до якого звертаються судді у випадку

конфлікту інтересів»; Рішення РСУ № 40 від 05.07. 2019 року «Про роз'яснення деяких питань щодо конфлікту інтересів» [184].

Нижче на виконання задач дослідження доцільно визначити поняття та сутність конфлікту інтересів як правової категорії, з'ясувати різновиди проявів наявності конфлікту інтересів в діяльності судді.

Реальний конфлікт інтересів – суперечність між приватним інтересом особи та її службовими чи представницькими повноваженнями, що впливає на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень [61]. Характерними ознаками реального конфлікту інтересів є: - наявність у особи повноважень щодо виконання функцій держави або органів місцевого самоврядування, визначених посадовою інструкцією або іншим нормативним актом; - виникнення приватного інтересу в сфері виконання відповідних повноважень; - виникнення під час реалізації особою повноважень суперечностей між приватними та службовими інтересами, в умовах яких необхідно приймати управлінські рішення, або вчиняти інші дії [17, с. 8]. Діяти в умовах реального конфлікту інтересів значить приймати посадові рішення та здійснювати управлінську діяльність відсторонено, незважаючи на особисті уподобання, можливі вигоди та переваги. З метою уникнення будь-яких корупційних ризиків в процесі прийняття управлінських рішень, варто дотримуватися окремих вимог, відповідно до яких: рішення мають бути своєчасними, обґрунтованими та об'єктивними, відповідати поставленим цілям, нормам чинного законодавства та прийматися уповноваженими особами, в межах їх повноважень та компетенції [185, с. 114].

Співавтори методичних рекомендацій «Порядок звітування за результатами моніторингу ефективності заходів з виявлення і запобігання корупції та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності посадових осіб

органів системи МВС» зазначають, що «конфлікт інтересів передбачає наявність ситуації, в умовах якої посадова особа приймаючи рішення, має можливість зловживати своїми владними повноваженнями та посадовим статусом, надаючи перевагу особистим інтересам та нехтуючи інтересами інших суб'єктів»[186, с. 258]. К.Л. Бугайчук, О.І. Беспалова визначаючи зміст конфлікту інтересів зазначають, що його існування не обов'язково призводять до корупційних правопорушень, проте істотно підвищує ризик вчинення корупційних діянь та є фактично їх передумовою [17, с. 7]. Д.В. Гудков під конфліктом інтересів пропонує розуміти колізію між публічними інтересами в межах окремої посади та приватними інтересами посадової особи, яка займає таку посаду [187, с. 125]. А.В. Гайдук визначає зміст конфлікту інтересів як протиріччя між приватними інтересами публічних службовців та сумлінним й безстороннім виконанням їх посадових повноважень [188, с. 102].

Василевська Т.Е. визначає конфлікт інтересів як специфічний вид конфлікту, обумовлений особливостями публічної служби, які у сукупності здатні створювати можливості для існування суперечливих інтересів – індивіда, соціальних груп, суспільства та самої держави [189].

Конфлікт інтересів є найбільш складною категорією антикорупційних обмежень в діяльності судді є наявність реального або потенційного інтересів, як категорій аналізу яких необхідно приділити окреме дослідження. Нижче, виходячи з законодавчого визначення потенційного конфлікту інтересів, як наявність у особи приватного інтересу у сфері, в якій вона виконує свої службові чи представницькі повноваження, що може вплинути на об'єктивність чи неупередженість прийняття нею рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень, або реального конфлікту інтересів, як суперечності між приватним інтересом особи та її службовими чи представницькими повноваженнями, що впливає

на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень, наведемо окремі приклади конфлікту інтересів, які можуть виникати в діяльності судді.

Нижче доцільно здійснити приклади конфлікту інтересів у діяльності судді виходячи з аналізу Рішення Ради суддів України, яким затверджено посібник на допомогу судді «Особливості конфлікту інтересів у діяльності судді та рекомендації щодо його запобігання і врегулювання у типових ситуаціях» (2022 рік) [190].

Наприклад, конфлікт інтересів, пов'язаний з майновим інтересом може проявлятися у володінні суддею цінними паперами емітента, який є учасником у справі, що надійшла судді до розгляду, або володіння суддею банківським вкладом, кредитом банківської установи, яка є учасником у справі, що надійшла судді до розгляду. До конфлікту інтересів, пов'язаний з немайновим інтересом – особистими, дружніми або іншими позаслужбовими стосунками можна віднести такі обмеження, які породжують конфлікт інтересів: суддя не може розглядати справу про кримінальне провадження, досудове розслідування за яким здійснював будь-який з його родичів; суддя не може розглядати справу про адміністративне правопорушення за матеріалами патрульного інспектора, який в минулому складав протокол про адміністративне правопорушення чи виносив постанову в справі про адміністративне порушення відносно цього судді; суддя не може розглядати справу про кримінальне провадження, експертом по якій було залучення його близького родича чи свояка; учасником провадження в суді є суддя, який розгляда цю справу у суді нижчої інстанції, в тому числі у складі колегії та ін. [190, с.18].

Окремі положення щодо наявності або відсутності конфлікту інтересів в діяльності судді дає РСУ, наприклад в Рішенні РСУ №75 від 04 листопада 2016 року «Про роз'яснення щодо наявності конфлікту інтересів» визначено,

що «не виникає конфлікту інтересів, якщо близькі особи суддів займають посади секретаря судового засідання, помічника судді – за умови, що вони працюють у інших суддів судової установи, з якими не пов'язані родинними зв'язками, і жодним чином їх обов'язки з такими суддями не перетинаються. У випадку, якщо в у одному суді працюють суддя (голова суду або виконуючий обов'язки голови суду, заступник голови суду або виконуючий обов'язки заступника голови суду) та його близька особа на посаді, яка не знаходиться у організаційному підпорядкуванні судді (голови суду або виконуючого обов'язки голови суду, заступника голови суду або виконуючого обов'язки заступника голови суду), та службові обов'язки яких не перетинаються (помічник іншого судді, консультант будь-якого підрозділу, спеціаліст тощо) конфлікт інтересів відсутній за умови якщо суддя (голова суду або виконуючий обов'язки голови суду, заступник голови суду або виконуючий обов'язки заступника голови суду) фактично не бере участі у вирішенні питань, які стосуються працівника апарату, у тому числі шляхом голосування на зборах суддів за питання, яке стосується такого працівника, або якщо фактично такий працівник апарату суду не виконує обов'язки за дорученням цього судді (голови суду або виконуючого обов'язки голови суду, заступника голови суду або виконуючого обов'язки заступника голови суду)» [191].

На конфлікт інтересів у діяльності судді впливають відносини судді з колом осіб, визначених нормами антикорупційного та спеціального законодавства. Конфлікт інтересів має місце тоді, коли йдеться про суперечність приватного інтересу суддів з їх посадовими повноваженнями. Законодавством встановлено 3 категорії осіб, стосунки з якими впливають на наявність конфлікту інтересів у суб'єктів, на яких поширюється дія закону «Про запобігання корупції»: 1) особи, які перебувають у шлюбі із суддею, а також їхні діти, у тому числі повнолітні, батьки, особи, які перебувають під

опікою і піклуванням та інші особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки із суддею (крім осіб, взаємні права та обов'язки яких не мають характеру сімейних); 2) особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі із суддею.

Аналіз норм Закону України «Про запобігання корупції» дозволяє зробити висновок, що наявність у судді приватного інтересу приводить до виникнення потенційного чи реального конфлікту інтересів. Потенційний конфлікт інтересів виникає у сфері службових повноважень судді у зв'язку з наявністю приватного інтересу, який може вплинути на об'єктивність чи неупередженість прийняття рішень, або на вчинення чи невчинення дій чи бездіяльності під час виконання зазначених повноважень [190].

В суддівській діяльності потенційний конфлікт інтересів найчастіше виникає у суддів на адміністративних посадах і може врегульовуватися шляхом делегування та/або перерозподілу повноважень серед суддів на 10 адміністративних посадах та співробітників апаратів судів, зміни спеціалізації суддів тощо. Ефективним засобом попередження конфлікту інтересів за наявності потенційного конфлікту інтересів є повідомлення суддею про конфлікт інтересів та своєчасне заповнення ним Декларації про приватні інтереси і направлення її до Ради суддів України. Реальний конфлікт інтересів створює суперечність між приватним інтересом та службовими чи представницькими повноваженнями судді, що впливає на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання службових повноважень. У судді реальний конфлікт інтересів виникає, як правило, при виконанні адміністративних функцій або інших функцій, не пов'язаних із здійсненням правосуддя, а також при отриманні конкретної справи на розгляд.

Таким чином, для встановлення наявності факту прийняття рішення, вчинення чи невчинення дії суддею в умовах реального конфлікту інтересів

та розмежування реального і потенційного конфлікту інтересів суддя має встановити наявність обов'язкової сукупності таких обставин, як: 1) наявність у судді факту приватного інтересу, який має бути чітко сформульований та визначений; 2) наявність факту суперечності між приватним інтересом і службовими повноваженнями судді із зазначенням того, в чому саме ця суперечність знаходить свій вияв або вплив на прийняття рішення. Суддям слід розуміти, що конфлікт інтересів, який врегульовується у спосіб, визначений процесуальним законом, може бути тільки реальним конфліктом інтересів, оскільки існує суперечність між приватним інтересом судді та його посадовими (службовими) повноваженнями під час здійснення суддею правосуддя. Конфлікт інтересів, який не може бути врегульований у спосіб, визначений процесуальним законом, може бути як потенційним, так і реальним. Ситуації цього виду конфлікту інтересів не пов'язані зі здійсненням суддею безпосередньо правосуддя [191].

Доцільно навести випадки реального конфлікту інтересів, який може бути врегульований у спосіб, передбачений процесуальним законом, доцільно систематизувати залежно від приватного інтересу судді та обставин судової справи, що надійшла судді до розгляду:

1. Конфлікт інтересів, пов'язаний з майновим інтересом:

- володінням суддею цінними паперами емітента, який є учасником у справі, що надійшла судді до розгляду;
- володіння суддею банківським вкладом, кредитом банківської установи, яка є учасником у справі, що надійшла судді до розгляду.

2. Конфлікт інтересів, пов'язаний з немайновим інтересом – особистими, дружніми або іншими позаслужбовими стосунками з особою, яка:

- виконує оплачувану роботу за трудовим або цивільно-правовим договором з підприємством, установою, організацією, що виступає учасником у справі, що надійшла судді до розгляду;
- є суддею і розглядала цю справу у суді нижчої інстанції, в тому числі у складі колегії;
- є суддею в одній судовій установі і розглядає справи однакової юрисдикції;
- є суддею у відставці і приймає участь у справі як сторона, представник сторони, інший учасник справи або зацікавлена особа;
- надавала експертний висновок у справі, яку розглядає суддя;
- займає посаду прокурора, заступника прокурора регіональної прокуратури (участь у справі в якості прокурора немає значення).

Нижче на виконання задач дослідження доцільно визначити порядок вжиття заходів спрямованих на запобігання та усунення конфлікту інтересів в діяльності судді.

Законом в статті 35-1 «Особливості врегулювання конфлікту інтересів, що виник у діяльності окремих категорій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» визначено, що «правила врегулювання конфлікту інтересів у діяльності суддів, суддів Конституційного Суду України, визначаються законами, які регулюють статус відповідних осіб та засади організації відповідних органів» [61]. Логічно, що мова йде про Закон України «Про судоустрій та статус суддів», але слід відзначити що окремої норми, яка б стосувалась запобігання конфлікту інтересів та заходів спрямованих на його усунення Закон не містить, тільки в п. 10 ст. 133 цього закону, яка визначає правовий статус Ради суддів України, визначено, що «у разі виникнення у судді (крім випадків, коли конфлікт інтересів врегульовується в порядку, визначеному процесуальним законом), Голови чи члена Вищої кваліфікаційної комісії

суддів України, Голови Державної судової адміністрації України, його заступника реального чи потенційного конфлікту інтересів вони зобов'язані не пізніше наступного робочого дня з моменту виникнення такого конфлікту інтересів у письмовій формі повідомити про це Раду суддів України» [191]. Безпосередній порядок усунення конфлікту інтересів в діяльності судді визначений у вищезгаданих рішеннях РСУ.

У всіх випадках судді зобов'язані діяти таким чином, щоб слугувати прикладом доброчесності для своїх колег та учасників судових проваджень, громадськості, тому несуть повну відповідальність за вирішення питань, пов'язаних з їх приватним інтересом, таким чином, щоб максимально запобігати конфлікту інтересів під час їх обрання / призначення на посаду судді та в процесі виконання ними функції зі здійснення правосуддя. Особливостями конфлікту інтересів, який може бути врегульований у порядку, визначеному процесуальним законом є: 1) це тільки реальний конфлікт інтересів; 2) не застосовується частина 10 статті 133 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», якою на суддів покладено обов'язок повідомляти Раду суддів України у разі виникнення реального чи потенційного конфлікту інтересів не пізніше наступного робочого дня з моменту виникнення такого конфлікту інтересів у письмовій формі; 3) за порушення правил запобігання та врегулювання конфлікту інтересів застосовується лише дисциплінарна відповідальність у порядку, визначеному Законом України «Про судоустрій і статус суддів». Для врегулювання конфлікту інтересів, який виникає у діяльності судді під час розгляду справ, суддям слід керуватись вимогами Кодексу адміністративного судочинства, Господарського процесуального, Цивільного процесуального чи Кримінального процесуального кодексу України (в залежності від того, яке провадження здійснюється), в яких передбачені підстави відводу (самовідводу) судді. 13 Способи врегулювання конфлікту інтересів визначені

Порядком Ради суддів України (стаття 15). До цих способів належать: 1) самовідвід та відвід в порядку, передбаченому процесуальним законодавством; 2) розкриття інформації про конфлікт інтересів, якщо після такого розкриття сторонами процесу або іншими зацікавленими особами йому не було заявлено відвід [191].

У процесуальному законодавстві не передбачено, що суддя повинен розкривати обставини можливого приватного інтересу сторонам, навіть перш ніж буде вирішено, чи буде відвід, і навіть після прийняття рішення про те, що у відводі немає необхідності. Позиція Ради суддів щодо застосування розкриття інформації про приватний інтерес судді як способу врегулювання конфлікту інтересів може бути пояснена наступними чинниками: сторонам потрібно знати про приватні інтереси судді, щоб реалізовувати свої процесуальні права; розкриття інформації передбачає, що питання з'ясоване на якомога ранньому етапі усіма зацікавленими сторонами, на які вона впливає, а не наприкінці тривалого судового процесу, можливо змарнувавши всі зусилля у випадку, якщо далі суддю буде відведено у зв'язку із конфліктом інтересів; якщо судді призначено справу, то сторони суду мають право знати, чому справу передали іншому судді; це правило допомагає уникати довільної передачі справ. Окрім того, наявність конфлікту інтересів є підставою для подання апеляції. Кодекс суддівської етики наголошує, що неупереджений розгляд справ є основним обов'язком судді. Суддя має право заявити самовідвід у випадках, передбачених процесуальним законодавством. Суддя не повинен зловживати правом на самовідвід. (стаття 15 Кодексу суддівської етики). Для врегулювання конфлікту інтересів судді під час здійснення правосуддя керуються відповідними положеннями процесуальних законів відповідно до виду юрисдикції, якими встановлено правила застосування права на відвід та самовідвід, – Кодексом адміністративного судочинства, Господарського процесуального, Цивільного

процесуального та Кримінального процесуального кодексу України. При цьому КпАП України не містить норм щодо правил відводів та самовідводів судді; у цьому випадку суддям рекомендується застосовувати таке право за аналогією закону. З метою запобігання зловживанням правом на відводи та самовідводи, суддям рекомендується, аналізуючи ступінь приватного інтересу, під час надходження справи до розгляду, вирішувати питання про можливість розкриття інформації про конфлікт інтересів як альтернативний спосіб урегулювання конфлікту інтересів, та чекати після такого розкриття реакції сторін процесу та інших зацікавлених осіб. Якщо після такого розкриття інформації жоден з учасників процесу не заявив відвід судді, то конфлікт інтересів вважається урегульованим. Це правило підтверджується практикою європейських країн. Таким чином, оцінка характеру приватного інтересу та рішення про обрання конкретного процесуального способу врегулювання конфлікту інтересів залишається на розсуд самого судді. Типові випадки конфлікту інтересів та рекомендації з обрання способу врегулювання конфлікту інтересів, який врегульовується у спосіб, визначений процесуальним законом, наведені у другому розділі посібника.

Відповідна позиція затверджена рішенням РСУ № 34 від 08.06.2017 року «Про роз'яснення деяких питань щодо конфлікту інтересів»: у разі необхідності врегулювання суддею конфлікту інтересів при розгляді матеріалів про адміністративне правопорушення відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення, з огляду на відсутність норм, що визначають правила відводу (самовідводу), до внесення змін до чинного законодавства суддя, враховуючи засади судочинства, передбачені Конституцією України, та міжнародні стандарти щодо незалежності суддів, неупередженості та безсторонності судочинства може застосовувати чинні процесуальні норми за аналогією [118].

З метою запобігання зловживанням правом на відводи та самовідводи, суддям рекомендується, аналізуючи ступінь приватного інтересу, під час надходження справи до розгляду, вирішувати питання про можливість розкриття інформації про конфлікт інтересів як альтернативний спосіб урегулювання конфлікту інтересів, та чекати після такого розкриття реакції сторін процесу та інших зацікавлених осіб. Якщо після такого розкриття інформації жоден з учасників процесу не заявив відвід судді, то конфлікт інтересів вважається урегульованим. Це правило підтверджується практикою європейських країн. Таким чином, оцінка характеру приватного інтересу та рішення про обрання конкретного процесуального способу врегулювання конфлікту інтересів залишається на розсуд самого судді. Типові випадки конфлікту інтересів та рекомендації з обрання способу врегулювання конфлікту інтересів, який врегульовується у спосіб, визначений процесуальним законом, наведені у другому розділі посібника.

Так, відповідно до рішення РСУ №75 від 04.11.2016 року «Про роз'яснення щодо наявності конфлікту інтересів» послідовність дій судді у зв'язку із виникненням конфлікту інтересів, який може бути врегульований у порядку, визначеному процесуальним законом має полягати в тому, що суддя: 1) вживає заходів щодо недопущення виникнення конфлікту інтересів у його діяльності; 2) не має вчиняти дій та не приймати рішень по суті в рамках виконання своїх службових повноважень в умовах реального конфлікту інтересів; 3) вживає заходів щодо самостійного врегулювання конфлікту інтересів, шляхом подання самовідводу та розкриття інформації про причини самовідводу; 4) у разі існування сумнівів щодо наявності у його діяльності конфлікту інтересів та/або щодо необхідних заходів врегулювання - звертатися за роз'ясненнями до РСУ; 5) вживає заходів для усунення негативних наслідків порушень законодавства про конфлікт інтересів [191].
Слід зауважити, що для врегулювання конфлікту інтересів судді під час

здійснення правосуддя керуються відповідними положеннями процесуальних законів відповідно до виду юрисдикції, якими встановлено правила застосування права на відвід та самовідвід, - Кодексом адміністративного судочинства, Господарського процесуального, Цивільного процесуального та Кримінального процесуального кодексу України, при цьому КпАП України не містить норм щодо правил відводів та самовідводів судді, у цьому випадку суддям рекомендується застосовувати таке право за аналогією закону.

З іншої сторони більш складним питанням є вчинення дії судді у зв'язку із виникненням конфлікту інтересів, який не може бути врегульований у порядку, визначеному процесуальним законом.

Характеристики цього виду конфлікту інтересів судді наступні:

1) виконання суддею крім посадових обов'язків судді адміністративних обов'язків у судовій установі. Відповідно до частини першої статті 20 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» адміністративними посадами в суді є посади голови суду та заступника (заступників) голови суду.

Таким чином, коло осіб за цим конфліктом інтересів складають:

- голова суду або виконуючий обов'язки голови суду,
- заступник голови суду або виконуючий обов'язки заступника голови суду,
- інші судді, на яких тимчасово або постійно покладено окремі адміністративні обов'язки локальними актами суду.

2) Робота в одній судовій установі суддів та їх близьких осіб. Робота в одній судовій установі суддів і їх близьких осіб сама по собі не породжує конфлікт інтересів. Для визначення наявності або відсутності конфлікту інтересів за таких умов слід виходити зі співвідношення посадових обов'язків. Таке роз'яснення надала Рада суддів України у своєму рішенні від 12.05.2016 № 36.

Рекомендації суддям, які виконують адміністративні обов'язки у суді, з метою запобігання конфлікту інтересів можуть бути такі: 1. Повідомлення про потенційний конфлікт інтересів судді до Ради суддів України або подання добровільної Декларації про приватні інтереси, наявність яких може вплинути на об'єктивність та неупередженість під час прийняття рішень (стаття 8 Порядку РСУ). Декларування приватних інтересів повинно ґрунтуватися на принципі розумності, і не бути формалізованим. Суддям рекомендується скласти перелік близьких осіб, з якими приватний інтерес судді може входити в суперечність з посадовими і адміністративними обов'язками судді (можна орієнтуватися на Декларацію родинних зв'язків судді). Не потрібно декларувати всіх сусідів, знайомих, однокласників. В декларацію включається інформація виключно про найочевидніші та найвагоміші приватні інтереси, які потенційно можуть вплинути на об'єктивність та неупередженість прийняття рішень.

2. За можливості уникати працевлаштування близьких осіб, стосунки з якими можуть впливати на конфлікт інтересів судді, в одній судовій установі. Якщо близькі особи судді вже працюють у тому ж суді, варто аналізувати їх посади та посадові обов'язки. Для конфлікту інтересів, який не врегульовується у спосіб, визначений процесуальним законом, мають значення адміністративні посади, які стосуються всіх суддів суду, а саме: посади судового розпорядника, архіваріуса, працівників кадрового відділу суду, консультанта суду, керівника апарату. Не виникає конфлікту інтересів, якщо близькі особи суддів займають посади секретаря судового засідання, помічника судді – за умови, що вони працюють у інших суддів судової установи, з якими не пов'язані родинними зв'язками, і жодним чином їх обов'язки з такими суддями не перетинаються.

2. За можливості уникати працевлаштування близьких осіб, стосунки з якими можуть впливати на конфлікт інтересів судді, в одній судовій установі.

Якщо близькі особи судді вже працюють у тому ж суді, варто аналізувати їх посади та посадові обов'язки. Для конфлікту інтересів, який не врегульовується у спосіб, визначений процесуальним законом, мають значення адміністративні посади, які стосуються всіх суддів суду, а саме: посади судового розпорядника, архіваріуса, працівників кадрового відділу суду, консультанта суду, керівника апарату. Не виникає конфлікту інтересів, якщо близькі особи суддів займають посади секретаря судового засідання, помічника судді – за умови, що вони працюють у інших суддів судової установи, з якими не пов'язані родинними зв'язками, і жодним чином їх обов'язки з такими суддями не перетинаються.

У випадку, якщо в у одному суді працюють суддя (голова суду або виконуючий обов'язки голови суду, заступник голови суду або виконуючий обов'язки заступника голови суду) та його близька особа на посаді, яка не знаходиться у організаційному підпорядкуванні судді (голови суду або виконуючого обов'язки голови суду, заступника голови суду або виконуючого обов'язки заступника голови суду), та службові обов'язки яких не перетинаються (помічник іншого судді, консультант будь-якого підрозділу, спеціаліст тощо) конфлікт інтересів відсутній за умови якщо суддя (голова суду або виконуючий обов'язки голови суду, заступник голови суду або виконуючий обов'язки заступника голови суду) фактично не бере участі у вирішенні питань, які стосуються працівника апарату, у тому числі шляхом голосування на зборах суддів за питання, яке стосується такого працівника, або якщо фактично такий працівник апарату суду не виконує обов'язки за дорученням цього судді (голови суду або виконуючого обов'язки голови суду, заступника голови суду або виконуючого обов'язки заступника голови суду) (рішення РСУ № 75 від 04.11.2016).

Перелік дій судді із врегулювання конфлікту інтересів, який не може бути врегульований у порядку, визначеному процесуальним законом,

передбачено положеннями Закону України «Про запобігання корупції» та Порядком здійснення контролю за дотриманням законодавства щодо конфлікту інтересів в діяльності суддів та інших представників судової системи та його врегулювання, затвердженому рішенням РСУ № 2 від 4 лютого 2016 року.

Послідовність дій судді із врегулювання конфлікту інтересів, який не може бути врегульований у спосіб, визначений процесуальним законом[^]

1) вживати заходів щодо недопущення виникнення конфлікту інтересів у його діяльності;

2) не вчиняти дій та не приймати рішень по суті в рамках виконання своїх службових повноважень в умовах реального конфлікту інтересів
Реальний конфлікт інтересів;

3) у разі виникнення реального чи потенційного конфлікту інтересів у письмовій формі повідомляти про це Раду суддів України не пізніше наступного робочого дня з моменту, коли особа дізналася чи повинна була дізнатися про виникнення такого конфлікту інтересів (відповідно до ч. 10 ст. 133 Закону України «Про судоустрій та статус суддів в Україні») Обов'язкове повідомлення про конфлікт Раді суддів – вноситься в реєстр – Рада приймає рішення щодо врегулювання Добровільна декларація про приватні інтереси - у відділ кадрів відповідного суду = обов'язкове повідомлення згідно ч. 10 ст. 133 ЗУ «Про статус суддів і судоустрій»;

4) вживати заходів щодо самостійного врегулювання конфлікту інтересів або звертатися до Ради за рішенням про врегулювання конфлікту інтересів;

5) у разі існування сумнівів щодо наявності у його діяльності конфлікту інтересів та/або щодо необхідних заходів врегулювання — звертатися за роз'ясненнями до Ради суддів України;

б) виконувати рішення Ради суддів України щодо врегулювання конфлікту інтересів;

7) вживати заходів для усунення негативних наслідків порушень законодавства про конфлікт інтересів.

Заходи самостійного врегулювання суддею конфлікту інтересів, який не може бути врегульований у порядку, визначеному процесуальним законом:

а) усунення від виконання завдання, вчинення дій, прийняття рішення, не пов'язаних зі здійсненням правосуддя, чи участі в його прийнятті в умовах реального чи потенційного конфлікту інтересів;

б) усунення відповідного приватного інтересу з наданням підтверджуючих це документів Раді;

в) подання заяви щодо перегляду обсягу службових повноважень особи, не пов'язаних зі здійсненням правосуддя, з метою виключення факторів, які спричиняють конфлікт інтересів;

г) подання заяви про переведення особи на іншу посаду або в інший суд;

д) подання заяви про звільнення особи.

Як вірно зазначають експерти НАЗК «конфлікт інтересів, який не може бути врегульований у порядку, визначеному процесуальним законом, включає випадки потенційного і реального конфлікту інтересів у діяльності судді, що виникає поза межами здійснення суддею правосуддя (під час виконання адміністративних обов'язків, зумовлений спільною роботою близьких осіб). У такому випадку ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» наділив Раду суддів України повноваженнями на здійснення заходів щодо врегулювання конфлікту інтересів у суддів. Тобто у разі наявності у судді потенційного або реального конфлікту інтересів, непов'язаного зі здійсненням ним правосуддя, суддя зобов'язаний не пізніше наступного

робочого дня з моменту виникнення такого конфлікту інтересів у письмовій формі повідомити про це Раду суддів України. Після повідомлення Рада суддів вживає заходів із врегулювання конфлікту інтересів» [192].

Для недопущення виникнення реального, потенційного конфлікту інтересів суддя зобов'язаний повідомити про наявність конфлікту інтересів голову суду, не вчиняти дій та не приймати рішень в умовах реального конфлікту інтересів, самостійно вжити заходів щодо врегулювання реального чи потенційного конфлікту інтересів. Голова суду протягом двох робочих днів після отримання повідомлення про наявність у підлеглого йому судді реального чи потенційного конфлікту інтересів приймає рішення щодо врегулювання конфлікту інтересів, шляхом: усунення особи від виконання завдання, вчинення дій, прийняття рішення чи участі в його прийнятті в умовах реального чи потенційного конфлікту інтересів; застосування зовнішнього контролю за виконанням особою відповідного завдання, вчиненням нею певних дій чи прийняття рішень; обмеження доступу особи до певної інформації; перегляду обсягу службових повноважень особи; переведення особи на іншу посаду; звільнення особи [193].

Висновки. В підсумку слід зазначити, що суддям необхідно дотримуватись методичних рекомендації НАЗК як центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику, зокрема Методичних рекомендацій від 12.01.2024 р.2 2 «Щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, дотримання обмежень щодо запобігання корупції» [194]. В той же час слід констатувати, що методичні рекомендації НАЗК не є нормативними актами а відповідно є нормами тлумачення законодавства, виданих уповноваженим органом влади і відповідно не можуть носити обов'язкового характер. Таким чином у випадку складення

протоколу про вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією уповноваженими органами відносно судді, відповідно до законодавства рішення про притягнення його до відповідальності має вирішувати: до адміністративної відповідальності за статтею 172-7 КпАП України - суддя у якого відсутній конфлікт інтересів з суддею відносно якого розглядається справа; до дисциплінарної відповідальності - відповідна Дисциплінарна палата Вищої ради правосуддя, яка діє на підставі закону Про Вищу раду правосуддя керуючись нормами закону або рішеннями вищих судових інстанцій, які є нормами доктринального (обов'язкового) тлумачення законодавства [195].

Встановлено, що для забезпечення виконання норми статті 35-1 Закону України «Про запобігання корупції» відповідно до якої «правила врегулювання конфлікту інтересів у діяльності суддів, суддів Конституційного Суду України, визначаються законами, які регулюють статус відповідних осіб та засади організації відповідних органів», доцільно в Законі України «Про судоустрій та статус суддів» закріпити окрему норму, яка б визначала критерії наявності конфлікту інтересів в діяльності судді та способів його усунення.

2.5. Удосконалення адміністративної відповідальності суддів за вчинення корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень.

Нижче з урахуванням мети та задач дослідження доцільно розглянути особливості адміністративної відповідальності суддів за вчинення корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень. Слід зауважити, що різних наукових працях питання адміністративної відповідальності суддів за вчинення корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень

досліджувались або дотично, або було предметом дослідження, які нами були зазначені вище.

В той же час ми не ставимо завдання здійснити аналіз матеріальних та процесуальних норм адміністративно-деліктного законодавства з метою визначення всіх особливостей адміністративної відповідальності суддів за вчинення корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень, а звернемо увагу та ті, які стосуються впливу на запобігання корупції, а саме: ефективності санкцій та законності та оперативності провадження у справах про адміністративні корупційні правопорушення вчинені суддями.

Нижче доцільно виділити загальні особливості та проблеми застосування заходів адміністративної відповідальності за вчинення корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень.

Як зазначає Дудоров О.О. «делікти, передбачені статтями 172-9-1 (порушення заборони розміщення ставок на спорт, пов'язаних з маніпулюванням офіційним спортивним змаганням) та 172-9-2 (порушення законодавства у сфері оцінки впливу на довкілля) КпАП України помилково віднесено законодавцем до числа адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією, адже такими не є. Статті 172-4–172-9 КпАП України мають недоліки, які дещо знижують їхній забезпечувальний та стримуючий (превентивний) потенціал, а також ефективність НАЗК, НП України, прокуратури та судів у цій сфері [166, с.135].

Окремі питання удосконалення інституту адміністративної відповідальності за вчинення корупційних правопорушень визначені в Державній антикорупційній програм на 2023–2025 роки [196], зокрема в ній запропоновано систему заходів, спрямованих на розробку та забезпечення ухвалення закону про внесення змін до КпАП України, яким буде удосконалено процедуру притягнення осіб до відповідальності за пов'язані з корупцією правопорушення (статті 172-4–172-9), а також за правопорушення

у сфері фінансування політичних партій та подання ними фінансової звітності (статті 212-15, 212-21), шляхом: спрощення порядку виклику та вручення протоколів про такі правопорушення; встановлення вичерпного переліку істотних порушень при складанні протоколу, які зумовлюють направлення протоколу для доопрацювання; встановлення, що справи за протоколами, складеними НАЗК, розглядає Вищий антикорупційний суд; надання НАЗК статусу учасника процесу у справах за складеними ним протоколами; надання НАЗК права апеляційного оскарження рішень судів, прийнятих у справах за складеними ним протоколами, а прокурору – у справах за статтями 172-4–172-9 КпАП України; встановлення загального правила про те, що особа не може бути звільненою від адміністративної відповідальності за такі правопорушення у зв'язку з малозначністю, із визначенням вичерпного переліку винятків з правила; скасування прив'язки строків накладення стягнень за вчинення таких правопорушень до дня їх виявлення, а також встановленню правила, згідно з яким перебіг таких строків зупиняється у разі, якщо особа умисно ухиляється від явки до суду або з поважних причин не може туди з'явитися; встановлення, що провадження у справі про адміністративне правопорушення може бути закрито на підставі ст. 38 КпАП України лише за умови доведеності винуватості особи у вчиненні відповідного адміністративного правопорушення, про що обов'язково має бути зазначено у резолютивній частині постанови про закриття справи; - удосконалення порядку застосування заходів примусу до осіб, які без поважних причин ухиляються від явки до суду [196].

Нижче розглянемо особливості процедури застосування заходів адміністративної відповідальності суддів за вчинення корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень.

Шарий Ю. А. виокремлює такі ознаки провадження у справах про адміністративне правопорушення, пов'язане із корупцією: 1) виникає лише у зв'язку із вчиненням адміністративного правопорушення, пов'язаного із корупцією (перелік і склад визначений нормативно у КпАП України); 2) участь у провадженні бере визначене законодавством коло суб'єктів (закріплено перелік осіб, які можуть складати протокол про адміністративне правопорушення; суб'єкта розгляду справи; хто може/зобов'язаний брати участь під час розгляду справи; які особи залучаються до примусового виконання постанови тощо); 3) процесуальні акти, прийняті під час провадження, характеризуються індивідуальністю, тобто вони повинні відображати конкретні обставини та дії, що відбуваються у кожній конкретній справі, а також до їх змісту та форми висуваються певні стандартизовані вимоги; 4) високий ступінь формалізації процесу, що обумовлений застосуванням заходів державного, в тому числі адміністративного примусу та гарантуванням прав особи задля недопущення їх порушення; 5) в результаті такого провадження реалізуються заходи впливу на особу, тобто, у випадку наявних обґрунтованих підстав і визнання вини особи, вона притягається до адміністративної відповідальності і до неї застосовуються адміністративні стягнення [197, с.139-149].

Джафарова О.В. та Шатрава С.О. зазначають, що адміністративно-юрисдикційна діяльність щодо адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією, здійснюється за загальними правилами провадження у справах про адміністративні правопорушення, але в той ж час, має певні особливості, зокрема: 1) у відповідності до норм діючого законодавства, суб'єктами відповідальності за адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, є спеціальні суб'єкти, визначені відповідними статтями КУпАП із посиланням на ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», в якій наведено перелік суб'єктів, котрі несуть відповідальність за вчинення

правопорушень, пов'язаних з корупцією; 2) адміністративне стягнення за вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією, може бути накладено протягом шести місяців з дня його виявлення, але не пізніше двох років з дня його вчинення; 3) за вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією передбачено наступні види стягнень: штраф, конфіскація, позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком на один рік; 4) законними приводами для порушення адміністративного провадження можуть бути: заяви і повідомлення підприємств, установ, організацій, посадових осіб, представників влади, громадськості, громадян; повідомлення, опубліковані у пресі; безпосереднє виявлення уповноваженим суб'єктом ознак корупційного правопорушення; 5) перелік суб'єктів, посадові особи яких уповноважі на складання протоколів про адміністративні корупційні правопорушення, визначено у ст. 255 КУпАП, а саме: посадові особи органів Національної поліції України; посадові особи Національного агентства з питань запобігання корупції; курор; 6) особа, стосовно якої складено протокол про адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією, якщо інше не передбачено Конституцією і законами України, може бути відсторонена від виконання службових повноважень за рішенням керівника органу, установи, підприємства, організації, де вона працює, до закінчення розгляду справи судом; 7) справа про адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією розглядається у п'ятнадцятиденний строк з дня одержання судом протоколу про адміністративне правопорушення та інших матеріалів справ; 8) строк розгляду справ зупиняється судом у разі, якщо особа, щодо якої складено протокол про адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією умисно ухиляється від явки до суду або з поважних причин не може туди з'явитися (хвороба, перебування у відрядженні чи на лікуванні, у відпустці тощо); 9) під час розгляду справ за статтями 172-4 – 172-9 КУпА є обов'язкова присутність

особи, яка притягається до адміністративної відповідальності; 10) у разі ухилення від явки на виклик органу Національної поліції або судді районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду цю особу може бути органом Національної поліції піддано приводу; 11) при провадженні у справах про адміністративні правопорушення, передбачені статтями 172-4 – 172-9 КУпАП, участь прокурора у розгляді справи судом є обов'язковою; 12) особа, яка вчинила корупційне правопорушення абправ порушення, пов'язане з корупцією, однак судом не застосовано до неї покарання або не накладено на неї стягнення у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, пов'язаними з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, або такою, що прирівнюється до цієї діяльності, підлягає притягненню до дисциплінарної відповідальності [198, с.25-27].

Немає сенсу розглядати всі особливості процедури застосування заходів адміністративні корупційні правопорушення, оскільки, як було зазначено нами вище, вони ставали предметом дослідження багатьох авторів та в цілому розкриті не складають предмет нашого дослідження. Зазначимо лише те, що порядок провадження у справах про адміністративні корупційні правопорушення визначається Кодексом України про адміністративні правопорушення. Тому при підготовці справи до розгляду судді керуються вимогами ст. 278 КУпАП України, а при її розгляді ст. 280 КУпАП. Справи розглядаються у строки, встановлені ст. 277 КУпАП, протягом 15 днів з часу їх надходження до суду. Строк розгляду адміністративних справ про адміністративні корупційні правопорушення зупиняється судом у разі якщо особа, щодо якої складено протокол про адміністративне корупційне правопорушення, умисно ухиляється від явки до суду або з поважних причин не може туди з'явитися (хвороба, перебування у відрядженні чи на лікуванні, у відпустці тощо). Особливістю розгляду справ про корупційні

правопорушення також є термін, протягом якого можливе притягнення особи, яка допустила корупційне правопорушення, до адміністративної відповідальності (ст. 38 КУпАП). Відповідно до ст. 250 КУпАП при провадженні у справах про адміністративні правопорушення, передбачені статтями 172-4 - 172-9 цього Кодексу, участь прокурора у розгляді справи судом є обов'язковою. Скаргу на постанову по справі про адміністративне правопорушення може бути подано протягом десяти днів з дня винесення постанови, а щодо постанов по справі про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, у тому числі зафіксовані в автоматичному режимі, - протягом десяти днів з дня вручення такої постанови. В разі пропуску зазначеного строку з поважних причин цей строк за заявою особи, щодо якої винесено постанову, може бути поновлено органом (посадовою особою), правомочним розглядати скаргу. Постанова судді у справі про адміністративне правопорушення може бути оскаржена протягом десяти днів з дня винесення постанови особою, яку притягнуто до адміністративної відповідальності, її законним представником, захисником, потерпілим, його представником, а також прокурором. Апеляційна скарга, подана після закінчення цього строку, повертається апеляційним судом особі, яка її подала, якщо вона не заявляє клопотання про поновлення цього строку, а також якщо у поновленні строку відмовлено. Апеляційна скарга подається до відповідного апеляційного суду через місцевий суд, який виніс постанову. Місцевий суд протягом трьох днів 2 надсилає апеляційну скаргу разом із справою у відповідний апеляційний суд. Апеляційний перегляд здійснюється суддею апеляційного суду протягом двадцяти днів з дня надходження справи до суду.

На підставі визначено вище слід визначити особливості процедури застосування заходів адміністративної відповідальності до судді за вчинення

корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень, які полягають в наступному:

1. Наявності обмеженого кола суб'єктів, наділених правом складення протоколу про адміністративне правопорушення відносно судді.

Так, відповідно до ст. 255 КУпАП протокол про корупційне адміністративне правопорушення відносно судді складають: 1) Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) – у справах, що стосуються: неподання/несвоєчасного подання декларації; порушення обмежень щодо подарунків; конфлікту інтересів тощо; 2) Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) – у випадках, коли є ознаки кримінального корупційного правопорушення (але не адміністративного, хоча може ініціювати передачу матеріалів); 3) поліція, прокуратура, інші уповноважені органи – у рідкісних випадках, якщо це передбачено законодавством. Від імені цих органів протокол складає лише керівник або заступник керівника.

2. Наявність особливого статусу суб'єкта відповідальності-судді, що зумовлює необхідність отримання згоди на притягнення його до відповідальності від Вищої Ради правосуддя. Однак відповідно до рішень Конституційного Суду України та практики ВАКС, адміністративна відповідальність суддів за корупційні правопорушення не вимагає попередньої згоди Вищої ради правосуддя (ВРП).

3. Визначення суду, який буде розглядати справу та виносити рішення (а саме справа відносно судді про вчинення корупційного правопорушення має розглядатись головою суду, у якого відсутній конфлікт інтересів з особою, яка притягується до адміністративної відповідальності;

4. Особливостей виконання рішення про відсторонення судді від здійснення правосуддя. Таке рішення реалізує Вища рада правосуддя, яка приймає рішення щодо тимчасового усунення судді від здійснення судочинства.

Обґрунтовано пропозиції щодо встановлення додаткових гарантій дотримання законності застосування заходів адміністративної відповідальності до суддів за вчинення корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень. Зокрема потребує нормативного закріплення виключення щодо застосування приводу судді до суду, щодо розгляду справи в судді в якому суддя здійснює судочинство, щодо застосування адміністративного затримання судді та інші.

Висновки до розділу 2.

В результаті аналізу адміністративно-правового регулювання запобігання окремим видам корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень в діяльності судді було встановлено наступне.

Визначено систему запобіжників, які має дотримуватись суддя з метою недопущення використання службових повноважень в приватних інтересах, здійснено розмежування дій судді в приватних та суспільних інтересах.

Здійснено аналіз обмежень щодо не розголошення і не використання в інший спосіб конфіденційної та іншої інформації з обмеженим доступом, що стала відома суддям у зв'язку з виконанням своїх службових повноважень та професійних обов'язків.

Обґрунтовано, що адміністративно-правове регулювання обмежень після припинення діяльності судді має важливе значення як один із засобів запобігання корупційним і пов'язаним із корупцією правопорушенням, мінімізуючи ризики виникнення конфлікту інтересів після припинення діяльності судді та продовження його трудової діяльності на інших посадах, що може привести до порушення антикорупційного законодавства. Визначаються недоліки сучасного адміністративно-правового регулювання обмежень після припинення діяльності судді.

Здійснено аналіз нормативних змін порядку вирахування суми подарунку судді, на який поширюються корупційні обмеження та завуальованих видів і форм таких подарунків. Досліджено фактори, які зумовлюють складності здійснення кваліфікації отримання неправомірної вигоди як малозначного правопорушення, пов'язаних із порушенням обмеження щодо одержання подарунків, що обумовлює удосконалення адміністративно-правового регулювання цього напрямку.

У підрозділі 2.3 «Адміністративно-правове регулювання обмежень щодо сумісництва та суміщення посади чи діяльності судді з іншими видами діяльності та спільної роботи близьких осіб» з'ясовано тлумачення понять «сумісництва» та «суміщення посади» в діяльності судді з іншими видами діяльності, запропоновано розширити види трудової діяльності судді за сумісництвом з судовою діяльністю, зокрема щодо викладацької діяльності в закладах вищої освіти юридичного профілю з метою надання практичних знань у галузі права.

Обґрунтовано необхідність розширення можливостей суміщення посади судді з тренерською діяльністю в якості викладача (тренера) в Національній школі суддів України та судді-наставника для особи, яка призначена суддею та не має суддівського досвіду, визначено запобіжники недопущення порушення антикорупційних обмежень у цій сфері.

Визначено критерії оцінки наявності або відсутності реального або потенційного конфлікту інтересів судді, за наявності якого його дії слід кваліфікувати як корупційне правопорушення. Виокремлено алгоритм дій судді, які він має вчинити для усунення реального конфлікту інтересів чи для недопущення настання потенційного конфлікту інтересів у його професійній діяльності.

Встановлено, що для забезпечення виконання норми статті 35-1 Закону України «Про запобігання корупції» відповідно до якої «правила

врегулювання конфлікту інтересів у діяльності суддів, суддів Конституційного Суду України, визначаються законами, які регулюють статус відповідних осіб та засади організації відповідних органів», доцільно в Законі України «Про судоустрій та статус суддів» закріпити окрему норму, яка б визначала критерії наявності конфлікту інтересів в діяльності судді та способів його усунення.

Визначено особливості процедури застосування заходів адміністративної відповідальності до судді за вчинення корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень, які полягають в наступному: 1) наявності обмеженого кола суб'єктів, наділених правом складення протоколу про адміністративне правопорушення відносно судді; 2) наявність особливого статусу суб'єкта відповідальності-судді, що зумовлює необхідність отримання згоди на притягнення його до відповідальності від ВРП; 3) визначення суду, який буде розглядати справу та виносити рішення; 4) особливостей виконання рішення про відсторонення судді від здійснення правосуддя та інші.

Обґрунтовано пропозиції щодо встановлення додаткових гарантій дотримання законності застосування заходів адміністративної відповідальності до суддів за вчинення корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукового завдання, що полягає у визначенні теоретичних підходів та практичних проблем, пов'язаних з адміністративно-правовим забезпеченням вжиття запобіжних заходів недопущення корупційних ризиків в діяльності судді та їх усунення, а також розроблені пропозиції щодо внесення змін і доповнень до чинного законодавства, спрямовані на вдосконалення адміністративно-правових засад їх здійснення. За результатами дисертаційної роботи сформульовано такі основні висновки.

1. Визначено поняття корупційного адміністративного правопорушення вчиненого суддею та пов'язаного з ним діяння як протиправного, винного, суспільно шкідливого діяння, яке містить ознаки корупції, а саме використання суддею, наданих йому службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою порушення встановлених законом антикорупційних обмежень і за яке законодавством встановлено адміністративну відповідальність.

2. Виокремлено систему заходів запобігання корупційним проявам в судовій системі як комплексу правових, організаційних, інституційних і етичних механізмів, спрямованих на усунення умов і передумов для виникнення корупції серед суддів та працівників судової гілки влади, які застосовуються з метою побудови чесної, неупередженої, прозорої судової системи, яка захистить довіру в суспільстві та покращення верховенства права. Визначено, що до нормативно-правових заходів слід віднести антикорупційні обмеження для діяльності судді, визначені в Законах України «Про запобігання корупції» та «Про судоустрій і статус суддів», КУпАП, Кримінальному кодексі України та Етичному кодексі судді; до інституційних – діяльність антикорупційних органів (НАЗК, НАБУ, САП, ВАКС) та органів

адміністрування судової системи (ВРП, ВККСУ, ДСАУ); до організаційних заходів - автоматизований розподіл справ, відкритість судових рішень в ЄДРСР, відеофіксація судових процесів, декларування доходів і витрат суддів, антикорупційні перевірки під час добору та підвищення суддів; до освітніх заходів - обов'язкове антикорупційне навчання для суддів; до громадських заходів та заходів медіа-контролю – діяльність Громадської ради доброчесності (далі – ГРД), проведення журналістських розслідувань, доступ до публічної інформації та інше.

3. Виокремлено та обґрунтовано форми (засоби, способи) контролю за дотриманням антикорупційних обмежень в діяльності судді, а саме: 1) зовнішній контроль – з боку НАЗК засобом моніторингу декларації суддів на предмет наявності корупційних ризиків, моніторингу способу життя суддів, аналізу антикорупційних ризиків у судовій системі; з боку НАБУ шляхом проведення аналітичної роботи та моніторингу для виявлення корупційних схем в діяльності судів; 2) внутрішній контроль – з боку ДСАУ шляхом затвердження та перевірки виконання Антикорупційної програми в судах; 3) громадський контроль шляхом доступу громадян, правозахисників, представників медіа до ЄДРСР та моніторингу способу життя суддів (наприклад, Transparency International Україна, Центр протидії корупції).

4. Встановлено, що основними вадами адміністративно-правового регулювання запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією в судовій системі є: велика кількість нормативно-правових актів антикорупційного спрямування, які використовують одні і ті ж самі поняття однак з дещо іншим їх трактуванням; поспішне й неузгоджене прийняття змін та доповнень до них; недовіра до Антикорупційних програм, більшість положень яких залишаються не впровадженими за відсутності на те або фінансової підтримки або дієвих механізмів реалізації; відсутність систематизації рекомендацій щодо застосування антикорупційних норм; незабезпеченість

обов'язкового використання судової практики вищих судових інстанцій щодо застосування антикорупційного законодавства в діяльності судів.

5. Обґрунтовано напрямки можливого впровадження зарубіжного досвіду правового регулювання запобігання та протидії корупційним діям в публічній службі і в судовій системі, зокрема щодо: 1) законодавчого встановлення декларування видатків всіма категоріями публічних службовців, які здійсненні в значних розмірах тобто на суму, яка перевищує 50 прожиткових мінімумів, встановлених для працездатних осіб на 1 січня відповідного року, а не виключно для суб'єктів декларування, які є службовими особами, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище, а також суб'єктів декларування, які займають посади, пов'язані з високим рівнем корупційних ризиків» (більшість країн ЄС); 2) встановлення більш жорсткого фінансового контролю за джерелами доходів членів сім'ї суб'єктів антикорупційних обмежень і заборон із конфіскацією майна осіб, які не можуть обґрунтувати правомірність джерела його походження (Сінгапур, Китай, Швеція, Бельгія, Німеччина); 3) розширення права публічного службовцю щодо зайняття іншою оплачуваною діяльністю або підприємницькою діяльністю крім визначених в законі з дотриманням таких обмежень: здійснення діяльності на законних підставах, здійснення діяльності поза межами служби та без використання службових повноважень і публічного майна, сплати податків та декларування прибутку (Нідерланди, Естонія, Литва, Польща); 4) встановлення заборони на право займати посади в органах публічної влади в тому числі в судді у разі системного порушення антикорупційного законодавства та застосування штрафних санкції (США) та інші.

6. Узагальнено та систематизовано обмеження в діяльності судді, які у відповідності до законодавства кваліфікуються як корупційні правопорушення або діяння, пов'язані з корупцією, зокрема: використання

службових повноважень чи свого становища; одержання подарунків; сумісництво та суміщення з іншими видами діяльності; порушення обмежень (заборон) щодо зайняття іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю; порушення заборон входити до складу правління, інших виконавчих чи контрольних органів, наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку; порушення вимог фінансового контролю, недотримання строків заповнення декларації та внесення в неї змін.

7. Запропоновано визначення критеріїв оцінки наявності або відсутності реального або потенційного конфлікту інтересів судді, за наявності якого його дії слід кваліфікувати як корупційне правопорушення; виокремлено алгоритми діяльності судді щодо виключення або принаймні мінімізації настання негативних правових наслідків у формі відповідальності за вчинення корупційного правопорушення або діяння пов'язаного з корупцією. Обґрунтовано положення щодо рекомендаційного а не доктринального тлумачення та застосування методичних рекомендацій НАЗК «Щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно запобігання та врегулювання конфлікту інтересів та дотримання обмежень щодо запобігання корупції, в результаті чого запропоновано при визначенні даних оціночних категорій орієнтуватись на судову практику розгляду справ про кримінальні та адміністративні корупційні правопорушення.

8. Обґрунтовано необхідність звуження кола обмежень (заборон) щодо зайняття іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю як антикорупційних запобіжників для публічних службовців в цілому та суддів зокрема, шляхом розширення права публічного службовцю щодо зайняття іншою оплачуваною діяльністю (творчою, мистецькою, образотворчою) або підприємницькою діяльністю крім визначених в законі з дотриманням таких

вимог: здійснення діяльності поза межами служби та без використання службових повноважень і публічного майна, здійснення діяльності на законних підставах відкрито та прозоро за наявності дозвільних документів, сплати податків та декларування прибутку.

9. Визначено процесуальні особливості оформлення та розгляду справ про корупційні адміністративні правопорушення у вчиненні яких підозрюється суддя, які полягають в наступному: 1) протокол про адміністративне правопорушення складає а матеріали справи оформлює голова або заступник голови Національного агентства з питань запобігання корупції; 2) судовий розгляд справи має здійснювати суддя у якого відсутній конфлікт інтересів з суддею відносно якого розглядається справа; 3) до дисциплінарної відповідальності суддю має притягувати виключно відповідна Дисциплінарна палата Вищої ради правосуддя, яка діє на підставі закону Про Вищу раду правосуддя керуючись нормами закону або рішеннями вищих судових інстанцій, які нормами доктринального (обов'язкового) тлумачення законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гладун З.С. Адміністративно-правові засоби боротьби з корупцією. *Лекція для магістрантів і студентів Юридичного інституту Тернопільської академії народного господарства*. Тернопіль: ТАН, 2002. 49 с.
2. Рогульський С.С. Адміністративно-правові заходи боротьби з корупцією в Україні: *автореф. дис. ... канд. юрид. наук*: 12.00.07. Київ, 2005. 19 с.
3. Тучак Р.М. Адміністративно-правові засади боротьби з корупцією: *автореф. дис. ... канд. юрид. наук*: 12.00.07. Харків, 2007. 21 с.
4. Ткаченко О.В. Адміністративно-правові засади протидії корупції в органах внутрішніх справ: *дис. канд. юрид. наук*: 12.00.07. Київ, 2008. 208 с.
5. Дьомін І.А. Адміністративно-правові засади запобігання та протидії корупції міліцією України: *дис. ... канд. юрид. наук: спец.* 12.00.07. Київ, 2010. 213 с.
6. Яцків І.І. Адміністративно-правові засади протидії корупції в Україні: *автореф. дис. ... канд. юрид. наук*: 12.00.07. Київ, 2011. 18 с.
7. Боднарчук О.Г. Адміністративно-правові засади протидії корупції у Державній кримінально-виконавчій службі України: *автореф. дис. ... д-ра юрид. наук*: 12.00.07. Ірпінь, 2016. 40 с.
8. Добровольський О.І. Адміністративно-правове регулювання протидії корупції в органах Державної фіскальної служби України: *автореф. дис. ... канд. юрид. наук*: 12.00.07. Київ, 2015. 16 с.
9. Мусієнко О.П. Адміністративно-правові заходи запобігання та протидії корупції в органах виконавчої влади і місцевого самоврядування в Україні: *автореф. дис. ... канд. юрид. наук*: 12.00.07. Київ, 2017. 22 с.
10. Подоляка С.А. Адміністративно-правове забезпечення протидії корупції в органах прокуратури в Україні: *автореф. дис. ... д-ра юрид. наук*: 12.00.07. Київ, 2019. 37 с.

11. Алфьоров С.М. Адміністративно-правовий механізм протидії корупції в органах внутрішніх справ: *автореф. дис. ... д-ра юрид. наук*: 12.00.07. Харків, 2011. 38 с.
12. Гейц О.О. Публічно-правовий механізм протидії корупції в Україні: *дис. ... канд. юрид. наук*: 12.00.07. Дніпро, 2019. 305 с.
13. Хабарова Т.В. Адміністративно-процесуальні засади запобігання корупції в Україні: *дис. ... канд. юрид. наук*: 12.00.07. Харків, 2017. 216 с.
14. Заброда Д.Г. Взаємодія суб'єктів боротьби з корупцією (адміністративно-правовий аспект): *дис. ... канд. юрид. наук*: 12.00.07. Київ, 2005. 240 с.
15. Завгородній В.А. Адміністративно-правове регулювання взаємодії органів внутрішніх справ та громадських організацій у протидії корупції: *автореф. дис. ... канд. юрид. наук*: 12.00.07. Дніпропетровськ, 2010. 20 с.
16. Йосифович Д.І. Адміністративна відповідальність посадових осіб органів місцевого самоврядування за корупційні діяння: *автореф. дис. ... канд. юрид. наук*: 12.00.07. Львів, 2009. 20 с.
17. Адміністративна відповідальність за правопорушення пов'язані із корупцією: *практич. посіб.* / К.Л. Бугайчук, О.І. Безпалова, О.В. Джафарова, В.О. Іванцов, С.О. Шатрава. Харків: ХНУВС, 2016. 100 с.
18. Берднікова К.В. Адміністративна відповідальність за порушення встановлених заборон та обмежень в сфері запобігання корупції в Україні: *автореф. дис. ... канд. юрид. наук*: 12.00.07. Київ, 2016. 19 с.
19. Біленко О.А. Адміністративно-правовий механізм застосування законодавства про адміністративну відповідальність за правопорушення, пов'язані з корупцією в Україні: *дис. ... канд. юрид. наук*: 12.00.07. Дніпро, 2021. 216 с.

20. Берднікова К.В. Адміністративна відповідальність за порушення встановлених заборон та обмежень в сфері запобігання корупції в Україні: *автореф. дис. ... канд. юрид. наук*: 12.00.07. Київ, 2016. 19 с.

21. Боровик А.В. Генезис кримінальної відповідальності та запобігання корупційним злочинам в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 6. С. 118-124.

22. Бортник Н.П., Білінська Л.В. Адміністративна відповідальність за правопорушення, пов'язані з корупцією. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки*. 2016. № 845. С. 28-33.

23. Єрмоленко І.Я. Адміністративна відповідальність працівників ОВС за вчинення корупційних правопорушень: *автореф. дис. ... канд. юрид. наук*: 12.00.07. Київ, 2014. 20 с.

24. Іванюк В.І. Адміністративна відповідальність суддів за правопорушення, пов'язані з корупцією: *автореф. дис. ... канд. юрид. наук*: 12.00.07. Київ, 2016. 20 с.

25. Іванюк В.І. Адміністративна відповідальність суддів за правопорушення, пов'язані з корупцією: *дис. ... канд. юрид. наук*: 12.00.07. Київ, 2016. 286 с.

26. Панфілов О.Є. Адміністративна відповідальність за корупційні правопорушення в Україні: *автореф. дис. ... канд. юрид. наук*: 12.00.07. Одеса, 2013. 22 с.

27. Рівчаченко С.В. Запобігання та врегулювання конфлікту інтересів як спосіб протидії корупції: *дис. ... канд. юрид. наук*: 12.00.07. Запоріжжя, 2017. 195 с.

28. Конєва С.О. Звільнення з публічної служби як захід запобігання корупції: *дис. ... канд. юрид. наук*: 12.00.07. Запоріжжя, 2018. 201 с.

29. Захарчук О.З. Використання досвіду органів влади зарубіжних країн у боротьбі з корупційними правопорушеннями в Україні: адміністративно-правовий аспект: *автореф. дис. ...канд. юрид. наук*: 12.00.07. Львів, 2012. 16 с.

30. Косиця О.О. Інститут викривачів в Україні: адміністративно-правовий аспект: *монографія*. Київ: Людмила, 2019. 355 с.

31. Хабарова Т. В. Адміністративно-процесуальні засади запобігання корупції в Україні. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. *Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» (08 – Право)*. Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків, 2017. С. 223.

32. Хабарова Т. В. Зарубіжний досвід запобігання корупції. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «ПРАВО»*. Випуск 27, 2019. С. 124-127.

33. Мусієнко О.П. Адміністративно-правові заходи запобігання та протидії корупції в органах виконавчої влади і місцевого самоврядування в Україні: *дис. канд. юрид. наук. спец.: 12.00.07*. Київ. 2017. 242с.

34. Берднікова К.В. Особливості нового антикорупційного законодавства в сфері адміністративної відповідальності за порушення встановлених законодавством обмежень щодо одержання подарунків // *Адміністративне право і процес*. 2014. № 1 (11). С. 111–119.

35. Берднікова К.В. Удосконалення чинного антикорупційного законодавства та аналіз оновленої системи запобігання і протидії корупції в Україні. *Адміністративне право і процес*. 2014. № 2 (9). С. 15–22.

36. Берднікова К.В. Адміністративна відповідальність за порушення встановлених заборон та обмежень в сфері запобігання корупції в Україні. – На правах рукопису. *Дисертаційне дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 –*

адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Міністерство освіти і науки України. 2015. 224 с.

37. Гудков Д.В. Адміністративно-правові засоби запобігання і протидії корупції: *дис. канд. юрид. наук. спец.: 12.00.07*. Суми. 2018. 249 с.

38. Левчук А. О. Адміністративно-правовий механізм запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. *Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії* за спеціальністю 081 «Право». Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2021. 218 с.

39. Левчук А. О. Поняття, ознаки та структура адміністративно-правового механізму запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією. *Науковий журнал KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*, 2020. № 5(33), vol. 2. Fundacja Instytut Spraw Administracji Publicznej, Lublin, Rzeczpospolita Polska. Р. 211–216.

40. Вербановський В.В. Протидія корупційним ризикам в системі публічної служби. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. *Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 – Публічне управління та адміністрування*. – Національний університет «Одеська політехніка» МОН України, Одеса, 2023. 215 с.

41. Вербановський В.В. Механізми протидії корупційним ризикам в системі публічної служби: міжнародний досвід. *Актуальні проблеми державного управління*. Вип. 3. 2021. С. 194-198. URL: <https://doi.org/10.35432/1993-8330appa3842021246400>.

42. Вербановський В.В. Методологічні засади та категоріальний апарат дослідження протидії корупційним ризикам в системі публічної служби.

Право та державне управління. Вип. 1. 2022. С. 232-238. URL: <https://doi.org/10.32840/pdu.2022.1.34>.

43. Вербановський В.В. Реалізація принципів стратегії протидії корупції в системі публічної служби: теоретико-методологічний аспект. *Публічне управління і адміністрування в Україні.* Вип. 30. 2022. С. 14-18. URL: <https://doi.org/10.32843/pma2663-5240-2022.30.2>.

44. Вербановський В.В. Шляхи вдосконалення організаційно-правового механізму протидії корупції в системі публічної служби. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського.* Серія: Публічне управління та адміністрування. Т. 33 (72). Вип. 2. 2022. С. 13-16. URL: <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2022.2/03>.

45. Василенко О. Ю. Адміністративно-правові засади запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. *Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» (08 – Право).* – Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет», МОН України, Ужгород, 2023. 221 с.

46. Василенко О. Ю. Деякі зауваги щодо розуміння корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень. *Правові новели.* 2021. № 14. С. 166-172.

47. Василенко О. Ю. Адміністративно-правове регулювання обмежень щодо одержання неправомірної вигоди або подарунків та поводження з ними. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2021. № 8. С. 409-411.

48. Василенко О. Ю. Європейський досвід щодо запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням. *Держава та регіони. Серія: Право.* 2023. № 1 (79). С. 90-94.

49. Василенко О. Ю. Удосконалення засад адміністративної відповідальності за вчинення пов'язаних з корупцією правопорушень в Україні. *Правові новели*. 2023. № 19. С. 57-63.

50. Луговий О.В. Адміністративно-правовий механізм запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією, що вчиняються поліцейськими: *дис.к.ю.н. спец.* 12.00.07. Київ. 2019. 281с.

51. Мельничук Р.В. Адміністративно-правові засади запобігання корупційним ризикам в діяльності Національної поліції України: *автореф. дис.канд. юрид. наук спец.* 12.00.07. Київ. 2021. 22с.

52. Каращенко А.І. Адміністративно-правове забезпечення прав і свобод громадян у сфері запобігання та протидії корупції у митних органах України: *дис. канд. юрид. наук спец.* 12.00.07. Ужгород, 2019. 242с.

53. Войтов Г.В. Адміністративно-правові засади запобігання корупції в органах і установах виконання кримінальних покарань України: *дис. док. філософ. за спец. 081 «Право»*. Одеса, 2021. 259 с.

54. Місце України в Індексі сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index — CPI) за 2024 рік: *Transparency International Ukraine*. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org>.

55. Міжнародне співтовариство у боротьбі з корупцією. *База даних «Навчальні матеріали»*. URL: <https://works.doklad.ru/view/a5C1ydJ3S10/all.html> (дата звернення: 18.11.2024).

56. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 р. (ратифікована згідно із Законом України «Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції» від 18 жовтня 2006 року № 251-V. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text

57. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією № ETS173 від 27 січня 1999 р. (ратифікована згідно із Законом України «Про ратифікацію

Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» від 18 жовтня 2006 р. № 252-V. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text

58. Про ратифікацію Додаткового протоколу до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією від 18.10.2006 р. № 253-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/253-16>.

59. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією від 04.11.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102.

60. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 49. Ст.2056.

61. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

62. Кодекс законів про працю України: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII (у ред. від 27.01.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення: 11.02.2023).

63. Уроки зарубіжного досвіду створення та діяльності спеціальних антикорупційних органів для України. *Навчальні матеріали онлайн* : база даних. URL: https://pidruchniki.com/84742/pravo/uroki_zarubizhnogo_dsvidu (дата звернення: 18.11.2024).

64. Джафарова О.В., Лисенко В.І, Леміш О.О. Міжнародні стандарти боротьби з корупцією. *Пріоритетні напрями діяльності Національної поліції України*: збірник матеріалів круглого столу. Харків, 2018. С. 127-130.

65. Експерти: боротися з корупцію заважає вплив Уряду на антикорупційні інституції та олігархів – на політичні партії. *Печать Юа*. URL: <http://pechat-ua.info/novosti-ukrainy/item/2607-eksperti-borotisya-z-koruptsiyuzavazhae-vpliv-uryadu-na-antikoruptsijni-institutsiji-taoligarkhiv-na-politichni-partiji> (дата звернення: 18.11.2024).

66. Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки: Закон України від 20.06.2022 № 2322-IX. *Офіційний вісник України*. 2022. № 56. Ст. 3272.

67. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки: Постанова КМУ від 04.03.2023 № 220. *Офіційний вісник України*. 2023. № 31. Ст. 1685.

68. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III (у ред. від 28.04.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 18.11.2024).

69. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 року № 8073-X. *Відомості Верховної Ради України*. 1984. додаток до № 51. Ст.1122.

70. Мельник М.І. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупції: дис. док. юрид. наук спец.: 12.00.08. К., 2002. 506 с.

71. Асєєв Р.О., Меркулова В.О. Проблема нормативного визначення поняття «корупційний злочин». *Кримінально-правові та кримінологічні заходи протидії злочинності*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 24 листопада 2017 р.). Одеса: ОДУВС, 2017. С. 13-14.

72. Ахтирська Н. Міжнародний досвід боротьби з корупцією як вектор формування національної антикорупційної політики: огляд законодавства Румунії. Віче. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/4910/> (дата звернення: 18.11.2024).

73. Виговська А.В. Кримінальна відповідальність за корупційні злочини за вітчизняним і зарубіжним кримінальним законодавством: порівняльна характеристика. *Правова держава*. 2010. Вип. 21. С. 351-357.

74. Войтович І.І. Кримінологічні засади протидії корупції у сфері воєнної безпеки: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2021. 394 с.

75. Запотоцький А.П., Шармар О.М. Проблемні питання кримінальної відповідальності за корупційні злочини. *Юридична наука*. 2016. № 1. С. 85-92.

76. Про судоустрій і статус суддів: Закон України 2 червня 2016 року № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 31. Ст.545.

77. Про затвердження Порядку проведення спеціальної перевірки стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, та посад з підвищеним корупційним ризиком, і внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 25 березня 2015 р. № 171. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/171-2015-%D0%BF#Text>.

78. Щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно заходів фінансового контролю»: Роз'яснення Національного агентства з питань запобігання корупції від 13.02.2020 № 1. URL: <https://dorndi.org.ua/files/upload/%D1%80%D0%BE%201.pdf>.

79. Про затвердження Методології управління корупційними ризиками: наказ Національного агентства з питань запобігання корупції від 28 грудня 2021 року № 830/21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0219-22#n9>.

80. Щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно заходів фінансового контролю в умовах воєнного стану (подання декларації, повідомлення про суттєві зміни в майновому стані, повідомлення про відкриття валютного рахунка в установі банку-нерезидента, проведення перевірок)»: Роз'яснення Національного агентства з питань запобігання корупції від 07.03.2022 № 4. URL: https://nidi.org.ua/upload/file/rozyasnennya_nazk_4_v_d_07.03.2022.pdf.

81. Щодо застосування положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно дотримання обмежень щодо сумісництва та суміщення з

іншими видами діяльності в умовах воєнного стану: Роз'яснення Національне агентство з питань запобігання корупції №14 від 05.12.2022. https://www.drs.gov.ua/wpcontent/uploads/2022/12/Rozyasnennya_05.12.2022.pdf.

82. Левчук А. О. Адміністративно-правовий механізм запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. *Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»*. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2021. 223 с.

83. Боднарчук О. Г. Сінгапурська модель боротьби з корупцією – приклад застосування ефективної антикорупційної стратегії в Україні. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2014/13.pdf (дата звернення: 18.11.2024).

84. Мізрах І. А. Сім найоригінальніших методів боротьби з корупцією / Антикорупційний портал. URL: <https://www.acrc.org.ua/ua/news-andevents/articles/all/7-najoriginalnishix-metodivborotbi-z-korupczieyu.html> (дата звернення: 18.11.2024).

85. Скомаров О. В. Досвід Сінгапуру та Гонконгу щодо функціонування спеціальних антикорупційних органів та можливість його застосування в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 4. С. 92-93.

86. Стельмах О. В. Боротьба з корупцією: досвід Сінгапуру і Грузії. URL: http://www.vichnaukraina.org.ua/index.php?option=com_content&view=section&layout=blog&id=7&Itemid=62 (дата звернення: 18.11.2024).

87. Чепелюк В.М. Досвід зарубіжних країн у боротьбі з корупцією. Антикорупційний вісник «Ваша надія». URL: <http://www.antykor.info/en/dosv%D1%96dzarub%D1%96zhnikh-kra%D1%97n-uborotb%D1%96-z-korupc%D1%96%D1%94ju/> (дата звернення: 27.03.2021).

88. Хабарова Т. В. Зарубіжний досвід запобігання корупції. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Право.* 2019. Вип. 27. - С. 71-77. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhIPR_2019_27_11.

89. Публічно-правова протидія корупції : навчальний посібник / В. В. Топчій, В. А. Шкелебей, Т. М. Супрун. Ірпінь : УДФС, 2016. 206 с.

90. ABOUT Transparency International URL: <https://www.transparency.org/en/about>.

91. Каліна А. Світові антикорупційні інструменти і Україна. *Держзакупівлі.* 2016. № 3. С. 36-40.

92. Рецепти антикорупційного успіху Нової Зеландії URL: <https://gurt.org.ua/news/informator/50782/>.

93. Міжнародний досвід щодо запобігання та протидії корупції. URL: <http://stepup.press/antikor-culture/item/412-mijnarodnij-dosvidshodozapobigannja-ta-protidiji-korupcii> (дата звернення: 18.11.2024).

94. Яременко О.І., Яременко С.М. Використання міжнародного досвіду для оцінки корупційних ризиків. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ds/2016/march/issue-3/article-16297.html>.

95. Пархоменко-Куцевіл О. І. Формування та розвиток сучасних антикорупційних органів державної влади як основа запобігання та подолання корупції: теоретико-методологічний аналіз: монографія. Київ : ДП «Вид. Дім «Персонал», 2019. 308 с. URL: https://maup.com.ua/assets/files/lib/book/anycorupc_organ.pdf.

96. Шатрава, С. О. Зарубіжний досвід запобігання та протидії корупції в країнах Азії та перспективи його використання в Україні / Шатрава С. О., Чишко К. О. *Держава та регіони. Серія: Право.* 2023. № 1. С. 348-353.

97. Таряник Д., Савченко А. Механізм запобігання та протидії корупції в зарубіжних країнах. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/4155/1/->

%20%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A%20%D0%A2%D0%95%D0%97%20%20%D0%BE%D1%81%D1%82._p165-167.pdf).

98. Знімок профілю Швейцарії. Портал про боротьбу з корупцією у бізнесі. Архів від 8 грудня 2013 року. Отримано 4 грудня 2013. URL: <https://web.archive.org/web/20131208054631/http://www.business-anti-corruption.com/country-profiles/europe-central-asia/switzerland/snapshot.aspx>.

99. Степанова О. Досвід Швейцарії у галузях боротьби з корупцією, судочинства та корпоративної соціальної відповідальності. URL: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:5hMSv18uLKIJ:bhfoundation.com.ua/image/data/file/doc/854x4.doc+&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=ua>.

100. Польща і корупція: Життя чиновників «відкривають» законом. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2222765-polsa-i-korupcia-zitta-cinovnikivvidkriut-zakonom.html>.

101. Edukacyjny portal o antykorupcji. URL: <http://www.antykorupcja.gov.pl/ak/wydawnictwa-cba/publikacje-w-jezykupol/przeglاد-antykorupcyjny>.

102. Про затвердження Методології оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади: Рішення Національного агентства з питань запобігання корупції від 02 грудня 2016 року № 126. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1718-16#Text>.

103. Технічний документ – аналітичний звіт щодо корупційних ризиків у сферах надання адміністративних послуг та контрольно-наглядової діяльності публічної адміністрації в Україні/підгот. Центр політико-прав. реформ 2009. Міністерство юстиції України: офіц. сайт. URL: <http://old.minjust.gov.ua/21894> (дата звернення: 18.11.2024).

104. Дмитрієв Ю. Корупційні ризики у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави. Вісник. Право знати все про податки і збори. 10.04.2015. № 14 (14). URL:

<http://www.visnuk.com.ua/ua/pubs/id/8207?issue=209> (дата звернення: 18.11.2024).

105. Про затвердження Методології оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади: рішення Нац. агентства з питань запобігання корупції від 02.12.2016 № 126 // БД «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1718-16> (дата звернення: 18.11.2024).

105. Бугайчук К. Л. Корупційні ризики: поняття, класифікація, методологія оцінки, заходи усунення. URL: http://www.univd.edu.ua/general/publishing/konf/31_03_2017/pdf/15.pdf.

106. Корупційні ризики в діяльності державних службовців: роз'яснення М-ва юстиції України від 12.04.2011 // БД «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0026323> (дата звернення: 18.11.2024).

107. Дмитрієв Ю. В. Корупційні ризики у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави. *Вісник. Право знати все про податки і збори*. 2015. №14. С. 80–85.

108. Запобігання та протидія корупції : навч. посіб. / А. М. Михненко, О. В. Руснак, А. М. Мудрак, С. О. Кравченко [та ін.]; за ред. проф. А. М. Михненка. [3-є вид., доп. і перероб.]. К. : НАДУ, 2013. 625 с.

109. Катерина Заїка. Корупційні ризики: поняття та засоби їх мінімізації. *Актуальні проблеми правознавства*. Випуск 2 (14). 2018 р. С.35-38.

110. Завгородня Л.О. Корупційні ризики в транспортній сфері. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2018. № 3. С. 17-23.

111. Вербановський В.В. Методологічні засади та категоріальний апарат дослідження протидії корупційним ризикам в системі публічної служби. *Право та державне управління*. Вип. 1. 2022. С. 232-238. URL: <https://doi.org/10.32840/pdu.2022.1.34>.

112. Іваній, В. І. (2025). Модель механізму запобігання корупційним ризикам в діяльності органів публічного адміністрування: концептуальний вимір. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування, (15). URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2025-15-02-01>.

113. Про затвердження Антикорупційної програми Державної судової адміністрації України на 2025 – 2027 роки: наказ Державної судової адміністрації України від 03.02.2025 р. №35. URL: https://court.gov.ua/portal/dsa/normatyvnopravova%20baza/N_35_2025_dodatok.pdf.

114. Деякі питання запобігання корупції в міністерствах, інших центральних органах виконавчої влади: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 05 жовтня 2016 року № 803-р. *Урядовий кур'єр*: офіційне видання від 12.11.2016. № 213.

115. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 4 березня 2023 р. № 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#Text>.

116. Про затвердження Методології управління корупційними ризиками: наказ Національного агентства з питань запобігання корупції від 28 грудня 2021 року № 830/21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0219-22#n9>.

117. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розробки антикорупційних програм органів влади: Рішення Національного агентства з питань запобігання корупції від 19 січня 2017 року № 31. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0031884-17>.

118. Про затвердження Порядку підготовки, подання антикорупційних програм на погодження до Національного агентства з питань запобігання корупції та здійснення їх погодження: Рішення Національного агентства з

питань запобігання корупції від 08 грудня 2017 року № 1379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0087-187>.

119. Про робочу групу з оцінювання корупційних ризиків: Наказ ДСАУ від 31 жовтня 2022 р. № 394. URL: https://kr.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/tu12/Korupziya/nakaz394.pdf.

120. Про утворення робочої групи щодо оцінювання корупційних ризиків в діяльності Вищої кваліфікаційної комісії суддів: наказ №16 від 26.06.2023 року.
URL: https://vkksu.gov.ua/sites/default/files/field/file/nakaz_golovy_pro_utvorennnya_robochoyi_grupy_0.pdf.

121. Берднікова К.В. Адміністративна відповідальність за порушення встановлених заборон та обмежень в сфері запобігання корупції в Україні: *автореф. дис. ... канд. юрид. наук*: 12.00.07. Київ, 2016. 19 с.

122. Біленко О.А. Адміністративно-правовий механізм застосування законодавства про адміністративну відповідальність за правопорушення, пов'язані з корупцією в Україні: *дис. ... канд. юрид. наук*: 12.00.07. Дніпро, 2021. 216 с.

123. Бортник Н.П., Білінська Л.В. Адміністративна відповідальність за правопорушення, пов'язані з корупцією. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки*. 2016. № 845. С. 28-33.

124. Василенко О. Ю. Удосконалення засад адміністративної відповідальності за вчинення пов'язаних з корупцією правопорушень в Україні. *Правові новели*. 2023. № 19. С. 57-63.

125. Василенко О.Ю. Деякі зауваги щодо розуміння корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень. *Правові новели*. 2021. № 14. С. 166-172. doi:10.32847/ln.2021.14.023.

126. Гедульянов В.Е. Адміністративно-правові засади запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням: *дис. ... канд. юрид. наук*: 12.00.07. Київ, 2020. 212 с.

127. Гречанюк Р.В. Застосування адміністративної відповідальності в якості запобігання корупції персоналу правоохоронних органів України. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. № 4 (20). С. 66-69.

128. Гудков Д.В. Недоліки механізму адміністративної відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією як віддзеркалення недоліків закону України «Про запобігання корупції». *Право і суспільство*. 2017. № 2. С. 76-80.

129. Дембіцька С.Л. Адміністративна відповідальність як особливий різновид юридичної відповідальності. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2016. № 6, Ч. 2. С. 71-74.

130. Добрянська Н.В. Дискусійні питання із приводу адміністративної відповідальності юридичних осіб. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки*. 2019. Т. 30, № 5 (69). С. 133-138.

131. Задирака Н.Ю., Берднікова К.В. Особливості та проблеми застосування адміністративної відповідальності за порушення обмежень щодо використання службового становища. *Форум права*. 2012. № 1. С. 324-328.

132. Іванюк В.І. Адміністративна відповідальність суддів за правопорушення, пов'язані з корупцією: *автореф. дис. ... канд. юрид. наук*: 12.00.07. Київ, 2016. 20 с.

133. Панфілов О.Є. Адміністративна відповідальність за корупційні правопорушення в Україні: *автореф. дис. ... канд. юрид. наук*: 12.00.07. Одеса, 2013. 22 с.

134. Прохоров К.О. Адміністративна відповідальність за порушення порядку подання декларації про доходи та ведення обліку доходів і витрат: *дис. ... канд. юрид. наук*: 12.00.07. Київ, 2021. 261 с.

135. Рощупкін С.В. Адміністративна відповідальність за порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків: *дис. ... канд. юрид. наук*: 12.00.07. Київ, 2020. 220 с.

136. Сіра А.В. Адміністративна відповідальність за правопорушення, пов'язані з корупцією у сфері земельних відносин: *дис. ... д-ра філос.*: 081. Київ, 2021. 276 с.

137. Йосифович Д.І. Суб'єкти, які несуть відповідальність за вчинення адміністративних корупційних правопорушень. *Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія: Юридична*. 2015. Вип. 2. С. 145-152.

138. Hladky V. The Structure of the System of Corruption Crime Subjects according to the Legislation of Ukraine. *Trajectoriâ Nauki*. 2019. Vol. 5 (4), Pp. 2009-2010.

139. Василенко О.Ю. Деякі зауваги щодо розуміння корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень. *Правові новели*. 2021. № 14. С. 166-172.

140. Боровик А.В. Генезис кримінальної відповідальності та запобігання корупційним злочинам в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 6. С. 118-124.

141. Виговська А.В. Кримінальна відповідальність за корупційні злочини за вітчизняним і зарубіжним кримінальним законодавством: порівняльна характеристика. *Правова держава*. 2010. Вип. 21. С. 351-357.

142. Вишневська К.О. Історична ретроспектива формування нормативного механізму протидії хабарництву. *Право і суспільство*. 2015. № 6-2, Ч. 3. С. 136-141.

143. Войтович І.І. Кримінологічні засади протидії корупції у сфері воєнної безпеки: *дис. ... д-ра юрид. наук*: 12.00.08. Київ, 2021. 394 с.
144. Мельник М.І. Корупційні злочини: сутність і поняття. *Право України*. 2000. № 11. С. 126-130.
145. Михайленко Д.Г. Концепція кримінально-правової протидії корупційним злочинам в Україні: *дис. ... д-ра юрид. наук*: 12.00.08. Одеса, 2018. 505 с.
146. Михайленко Д.Г. Протидія корупційним злочинам засобами кримінального права: концептуальні основи: *монографія*. Одеса: Гельветика, 2017. 582 с.
147. Панасюк О.В. Адміністративно-деліктне право України: теоретичні питання розвитку та реформування: *дис. ... д-ра юрид. наук*: 12.00.07. Дніпро, 2021. 535 с.
148. Про затвердження Положення про Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення: Рішення НАЗК від 09.02.2018 № 166 (у ред. від 15.04.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0345-18> (дата звернення: 20.06.2022).
149. Задирака Н.Ю., Берднікова К.В. Особливості та проблеми застосування адміністративної відповідальності за порушення обмежень щодо використання службового становища. *Форум права*. 2012. № 1. С. 324-328.
150. Лупу А.К. Адміністративно-правове забезпечення дотримання антикорупційних обмежень в публічній службі України: *дис. ... канд. юрид. наук*: 12.00.07. Тернопіль, 2020. 214 с.
151. Панфілов О.Є. Порушення обмежень щодо використання службового становища як адміністративне корупційне правопорушення. *Правове життя сучасної України: матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-*

викл. та аспірант. складу (м. Одеса, 16-17 травня 2013 р.). Одеса: Фенікс, 2013. Т. 2. С. 103-105.

152. Фаєр Ю.Г. Теоретико-правові засади виконання державним службовцем доручень. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2014. № 3. С. 144-146.

153. Хамходера О.П., Снісарчук Т.М. Право викривача на винагороду: зміст, критерії, порядок реалізації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 1. С. 183-190. doi:10.32782/2524-0374/2020-1/44.

154. Безрук Т.С. Антикорупційні обмеження: використання службових повноважень чи службового становища. *Держслужбовець*. 2015. № 6. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ds/2015/june/issue-6/article-8781.html> (дата звернення: 02.08.2022).

155. Мацокін А. Службові повноваження: використання обмежено. *Держслужбовець*. 2019. № 8. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/ds/2019/august/issue-8/article-66101.html> (дата звернення: 18.11.2024).

156. Федоренко М.С. Протидія з боку зацікавлених осіб та засоби її подолання при розслідуванні перевищення влади або службових повноважень співробітниками правоохоронних органів. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2019. Вип. 1 (85). С. 275- 286.

157. Бугайчук К. Л., Моргунов О. А., Прібиткова Н. О. Діяльність уповноважених осіб щодо запобігання корупції (організація роботи з викривачами, запобігання конфлікту інтересів): *інформаційно-практичний довідник*. Харків: ХНУВС, 2022. 137 с.

158. Рішення Верховного Суду України про визнання протиправним та скасування рішення у справі No 320/4182/20 від 03.03.2021 (провадження

NoK/9901/31084/20) / Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95364057>.

159. Тимошенко Д. В. Дискреційні повноваження: поняття та практичне застосування. Харківський наці-ональний університет внутрішніх справ: 25 років досвіду та погляд у майбутнє (1994–2019 рр.): зб. тез доп. на міжнар. наук.-практ. конф. до 25-річчя створення ун-ту (м. Харків, 22 листопада 2019 року). Хар-ків, 2019. С. 458-460.

160. Скубак Е. О. Компаративістський аналіз сутності зловживання посадовим (службовим) становищем у закордонній та вітчизняній кримінально-правовій науці. *Правова позиція*. 2019. No 2 (23). С. 165-170.

161. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності пов'язаної з виконанням функцій держави: методичні рекомендації / *Офіційний веб-сайт Одеської обласної державної адміністрації*. URL: <https://oda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2021/02/zlochyny-u-sferi-sluzhbovoyi-diyalnosti-ta-profesijnoyi-diyalnosti-povyazanoyi-z-vykonannyam-funkczij-derzhavy.pdf>.

162. Науково-практичний коментар до Закону України «Про запобігання корупції» / Наук. ред. Хавронюк М.І. К.: Ваїте, 2018. – 472 с.

163. Шовкун, Ю. І. (2024). Характеристика обмежень щодо використання службових повноважень чи становища для отримання неправомірної вигоди та подарунків. *Київський часопис права*. (2). 222-228. <https://doi.org/10.32782/klj/2024.2.32>.

164. Шимон О.М. Обмеження для державних службовців після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування. *Приватне та публічне право*. 2018. № 3. С. 59-62.

165. Ярошенко О.М. Особливості припинення трудового договору у зв'язку з укладенням трудового договору (контракту), всупереч вимогам

закону України «Про запобігання корупції». *Публічне право*. 2016. № 1. С. 215- 220.

166. Дудоров О.О. Узагальнення судової практики у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією (статті 172-4 172-9 КУпАП). Київ: ЦППР, 2019. 253 с.

167. Словник української мови : в 11 т. / редкол. : І. К. Білодід (голова) та ін. Т. 1 : А-В ; ред. тому : П. Й. Горещкий та ін. Київ : Наук. думка, 1970. 799 с.

168. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250 000 / уклад. Та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. VIII, 1728 с.

169. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 18.11.2024).

170. Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991 № 1023-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text> (дата звернення: 18.11.2024).

171. Конопельський В. Я., Мармура О. З., Цивінський О. І. Кримінально-правова характеристика корупційних злочинів (у схемах) : *посібник для підрозділів Національної поліції*. Львів : ЛьвДУВС, 2019. 72 с.

172. Пушкар О. А. Кримінально-правова характеристика неправомірної вигоди. *Ірпінський юридичний часопис: науковий журнал*. 2023. Вип. 4 (13). С. 124-130.

173. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. Тація В. Я., Пшонки В. П., Борисова В. І., Тютюгіна В. І. 5-те видання, допов. Х. : Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін. 2013. 1040 с.

174. Про Державний бюджет України на 2025 рік: Закон України від 19 листопада 2024 року № 4059-IX. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#Text>.

175. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18, № 19-20, № 21-22. Ст.144.

176. Іванова А.Є. Проблема обмеження щодо сумісництва та суміщення діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, як захід, що спрямований на запобігання корупції. *Юрист України*. 2015. № 3-4. С. 12-14.

177. Мартиновський В.В. Обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності як засіб запобігання конфлікту інтересів. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 3 (9). С. 342-351. doi:10.52058/2786-6300- 2023-3(9)-342-351.

178. Титко А.В. Проблемні питання правової кваліфікації порушення обмежень щодо суміщення та сумісництва з іншими видами діяльності. *Проблеми законності*. 2020. № 148. С. 169-183.

179. Коломоець Т.О. Обмеження спільної роботи близьких осіб: особливості правового закріплення засад використання ресурсу. *Правова позиція*. 2019. № 1 (22). С.129-134.

180. Кузьміна К.О. Звільнення у випадку перебування всупереч вимогам Закону України «Про запобігання корупції» у прямому підпорядкуванні у близької особи. *Право та інновації*. 2015. № 3 (11). С. 124-131.

181. Польна О.О. Антикорупційне значення адміністративно-правового обмеження спільної роботи близьких осіб у системі правосуддя. *Слово Національної школи суддів України*. 2021. № 2 (35). С. 63-73. doi:10.37566/2707-6849-2021-2(35)-6.

182. Науково-практичний коментар Закону України «Про запобігання корупції» / за заг. ред. Т.О. Коломоець, В.К. Колпакова. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2019. 588 с.

183. Методичні рекомендації щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» у питаннях запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, дотримання обмежень щодо запобігання корупції: Рішення Національного агентства з питань запобігання корупції від 12.01.2024 року № 2. URL: <https://wiki.nazk.gov.ua/category/konflikt-interesiv>.

184. Про роз'яснення деяких питань щодо конфлікту інтересів: Рішення Ради суддів України від 05 липня 2019 року № 40. URL: <https://rsu.gov.ua/ua/documents?id=38&page=3&per-page=8>.

185. Шатрава С. О. Мінімізація корупційних ризиків під час прийняття кадрових рішень в діяльності органів Національної поліції. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 4. С. 113-115.

186. Порядок звітування за результатами моніторингу ефективності заходів з виявлення і запобігання корупції та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності посадових осіб органів системи МВС: мет. рек. / О. М. Стрільців, В. Л. Костюк, В. Г. Сюравич, І. Д. Пастух, О. М. Жук. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 80 с.

187. Гудков Д. В. Конфлікт інтересів та шляхи його врегулювання в національному законодавстві. *Право і суспільство*. 2014. № 1-2. С. 124-128.

188. Гайдук А.В. Запобігання конфлікту інтересів на публічній службі: проблеми законодавчого врегулювання. *Вісник Академії адвокатури України*. 2013. № 1(26). С. 101-107.

189. Василевська Т. Е. Конфлікт інтересів на державній службі: етичні аспекти. *Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки*. 2014, Вип. 1 (1). URL : <http://nationalsecurity.org.ua/2015/04/29/konflikt-interesiv-naderzhavnijj-sluzhbi-etichni-aspekti> (дата звернення: 18.11.2024).

190. Особливості конфлікту інтересів у діяльності судді та рекомендації щодо його запобігання і врегулювання у типових ситуаціях:

посібник на допомогу судді. Рада суддів України. 2022. с.35. URL: <https://rsu.gov.ua/uploads/article/posibnikosoblivosti-konfliktu-in-de7be4c810.pdf>.

191. Про роз'яснення щодо наявності конфлікту інтересів: Рішенні Ради суддів України від 04 листопада 2016 року №75. URL: https://court.gov.ua/konflikt_interesiv/RSU_8.

192. Ірина Мостова. Конфлікт інтересів у діяльності суддів: особливості врегулювання. *Юридична газета онлайн: інтернет видання*. Опубліковано в №1. Публікація від 18 січня 2019 року. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/konflikt-interesiv-u-diyalnosti-suddiv-osoblivosti-vregulyuvannya.html>.

193. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів: Рішення Національного агентства з питань запобігання корупції від 29.09.2017 №839. URL: https://mfa.gov.ua/mediafiles/files/misc/2017-10-30/2017-10-30_2.pdf.

194. Щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, дотримання обмежень щодо запобігання корупції: Методичні рекомендації Національного агентства з питань запобігання корупції від 12.01.2024 р. № 2. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/nazk-onovylo-metodychni-rekomendatsii-schodo-zapobigannya-ta-vregulyuvannya-konfliktu-interesiv>.

195. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21 грудня 2016 року № 1798-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 7-8. Ст.50.

196. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки: Постанова КМУ від 4 березня 2023 р. № 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#Text>.

197. Шарий Ю. А. Провадження у справах про адміністративне правопорушення, пов'язане із корупцією в умовах воєнного стану в Україні:

особливості і структуризація. *Держава та регіони. Серія: Право*, 2024 р., № 3 (85). С. 139-149.

198. Джафарова, О. В. Деякі аспекти провадження у справах про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією / Олена В'ячеславівна Джафарова, Сергій Олександрович Шатрава // *Протидія корупції: правове регулювання і практичний досвід* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 3 груд. 2021 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Харків : ХНУВС, 2021. С. 25-27.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ
ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Статті, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Макаров М.О. Особливості запобігання та врегулювання конфлікту інтересів в діяльності судді. Держава і регіони. Серія: ПРАВО. 2023 р. № 4 (82). С. 429-435. http://law.stateandregions.zp.ua/archive/4_2023/4_2023.pdf.
2. Макаров М.О. Адміністративно-правове регулювання антикорупційних обмежень в діяльності судді. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. № 6. 2024. С.110-117. DOI <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2024-6-17>.
http://apnl.dnu.in.ua/6_2024/19.pdf.
3. Makarov Mykola. Prevention and counteraction to corruption in the judicial system of Ukraine: international standards and regulatory regulation. Visegrad Journal on Human Rights. №6. 2024. Pp.55-61. DOI: <https://doi.org/10.61345/1339-7915.2024.6.8>. https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2025/03/Visegrad-6_2024.pdf.
4. Макаров М.О. Корупційні ризики в діяльності судді та шляхи їх усунення. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: право. Випуск 87. Частина 3. 2025. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.3.9>. <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/03/87-part-3.pdf>.
5. Макаров М.О. Міжнародні стандарти та нормативно-правове регулювання запобігання та протидії корупційним діянням в судовій системі. Наукові інновації та передові технології» (Серія «Управління та адміністрування», Серія «Право», Серія «Економіка», Серія «Психологія»,

Серія «Педагогіка»): журнал. 2025. № 3(43) 2025. С. 540-551.
[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-3\(43\)-540-550](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-3(43)-540-550).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Макаров М.О. Корупційні ризики в діяльності судді. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти: IX міжнародна науково-практична конференція. м. Дніпро, 21 бер. 2025 р.) ; у 2-х ч. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2025. Ч.2. С. 322-324.

7. Макаров М.О. Обмеження щодо використання службових повноважень судді чи свого становища та обмежень після припинення діяльності, пов'язаної з діяльністю судді. Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали VIII Міжнар. наук.практ. конф. (м. Дніпро, 15 бер. 2024 р.) ; у 2-х ч. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2024. Ч.1. С. 567-570.

8. Макаров М.О. Обмеження щодо одержання суддею неправомірної вигоди або подарунків та поводження з ними. Теорія і практика конституціоналізму: вітчизняний і зарубіжний досвід : матер. Регіон. наук.-практ. семінару, присвяч. 27-й річниці прийняття Конституції України (м. Дніпро, 20 черв. 2023 р.) / уклад : к.ю.н., доц. І. А. Сердюк, І. О. Смірнова. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. С.100-104.

АКТ

впровадження результатів дисертації здобувача наукового ступеня кандидата юридичних наук Макарова Миколи Олексійовича на тему: «Корупційні ризики в діяльності судді та їх запобіжники: адміністративно-правове дослідження», у науково-дослідну роботу Науково-дослідного інституту публічного права

Комісія у складі: в.о. президента Науково-дослідного інституту публічного права, доктора юридичних наук, професора Короеда Сергія Олексійовича (голова комісії); завідувача аспірантури, доктора юридичних наук, доцента Сороки Лариси Володимирівни; завідувача відділу науково-правових експертиз та законопроектних робіт, доктора юридичних наук, старшого дослідника Куркової Ксенії Миколаївни склала цей акт про те, що матеріали дисертації здобувача наукового ступеня кандидата юридичних наук Макарова Миколи Олексійовича на тему: «Корупційні ризики в діяльності судді та їх запобіжники: адміністративно-правове дослідження», мають теоретичний та методологічний рівень, практичну значущість і використовуються в науково-дослідній роботі наукових відділів Науково-дослідного інституту публічного права, зокрема окрема, при здійсненні комплексних досліджень у сфері адміністративного права та антикорупційної політики, що проводяться відділом адміністративно-правових проблем публічної служби та антикорупційного законодавства. Отримані теоретичні напрацювання та методологічні підходи використовуються при формуванні пропозицій щодо вдосконалення нормативно-правової бази, яка регламентує діяльність суддівського корпусу, а також при розробці навчальних курсів, спрямованих на підвищення правосвідомості, професійної етики та антикорупційної культури суддів. Практична значущість результатів дослідження виявляється також у можливості їх імплементації у системі професійного добору, атестації та

моніторингу доброчесності суддів в межах роботи Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, а також у межах реалізації Інститутом теми науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації №0115U005495).

Використання результатів дисертації сприятиме активізації та підвищенню ефективності наукової роботи працівників відділів та аспірантів Науково-дослідного інституту публічного права.

ВИСНОВОК

Результати дисертації Макарова Миколи Олексійовича на тему: «Корупційні ризики в діяльності судді та їх запобіжники: адміністративно-правове дослідження» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук вважати впровадженими в науково-дослідну роботу Науково-дослідного інституту публічного права під час проведення загальнотеоретичних і галузевих досліджень, спрямованих на вирішення теоретико-методологічних проблем науки права інтелектуальної власності.

Голова комісії:

Члени комісії:

Сергій КОРОЄД

Лариса СОРОКА

Ксенія КУРКОВА

ЗАТВЕРДЖУЮ
 В.о. Президента Науково-дослідного
 інституту публічного права,
 доктор юридичних наук, професор

Сергій КОРОЄД
 «23» грудня 2024 р.

АКТ

впровадження результатів дисертації здобувача наукового ступеня кандидата юридичних наук Макарова Миколи Олексійовича на тему «Корупційні ризики в діяльності судді та їх запобіжники: адміністративно-правове дослідження», в освітній процес Науково-дослідного інституту публічного права

Комісією Інституту було розглянуто результати використання матеріалів дисертаційного дослідження на тему «Корупційні ризики в діяльності судді та їх запобіжники: адміністративно-правове дослідження» Макарова Миколи Олексійовича. Під час обговорення наданих матеріалів комісією було констатовано, що окремі положення дослідження було використано при розробленні лекційних курсів з дисциплін, які викладаються у Науково-дослідному інституті публічного права, а саме «Адміністративне право: доктринальні та практичні проблеми», «Актуальні проблеми конституційного та муніципального права», при підготовці відповідних підручників, навчальних посібників, а також у контексті інших дисциплін, які викладаються в Інституті. Лекційний курс окремих тем навчальних дисциплін увібрав положення цього дисертаційного дослідження.

ВИСНОВОК: результати дисертаційного дослідження на тему «Корупційні ризики в діяльності судді та їх запобіжники: адміністративно-

правове дослідження» Макарова Миколи Олексійовича вважати впровадженими в освітній процес Науково-дослідного інституту публічного права з дисциплін «Адміністративне право: доктринальні та практичні проблеми», «Актуальні проблеми конституційного та муніципального права».

Члени комісії:

Завідувач аспірантури

**Науково-дослідного інституту
публічного права,**

доктор юридичних наук, професор

Л. В. Сорока

завідувач відділу

науково-правових експертиз

та законопроектних робіт,

доктор юридичних наук, професор

К. М. Куркова